RADU TEODORESCU

RAŢIONALUL ŞI RAŢIONALITATEA ÎN RELIGIA CREŞTIN ORTODOXĂ

Cugir 2014

Cuprins

INTRODUCERE

Tema raţionalului şi a raţionalităţii este una arhicunoscută. Poate una dintre cele mai cunoscute definiţii care i-au fost date omului a fost cea de homo sapiens, adică omul care gândeşte sau mai bine spus omul care raţionează. Indiscutabil omul este o fiinţă care raţionează şi care este înzestrat cu raţiune. Acest lucru este prin urmare un act care face parte din modul în care Dumnezeu l-a creat de om. Facultatea raţiunii este însă mult mai largă şi de ce nu mai complexă. Acest lucru este aşa fiindcă în raţiune se include nu numai gândirea omului ci şi conştiinţa omului. Când vorbim despre conştiinţă nu se poate să nu luăm în considerare valenţele morale ale acesteia. Raţiunea prin urmare devine în sens religios un act moral. Despre acest lucru vom vorbii mai mult în rândurile care vor urma. La un anumit nivel, parafrazându-l pe Imanuel Kant se poate spune că tot ceea ce este raţional vine de la Dumnezeu.[1] Raţionalul este însă un act cât se poate de bine definit în spiritualitatea şi în religia creştin ortodoxă. Aceasta fiindcă mintea îşi are funcţia ei în relaţia sau în legătura omului cu Dumnezeu. Raţiunea sau mintea omului este chemată în cele din urmă la unirea cu Dumnezeu. Ceea ce mai puţină lume i-a în considerare este că omul are un suflet şi parte din acest suflet este mintea sau raţiunea lui.[2] Prin urmare raţiunea sau mintea are două aspecte: unul văzut şi unul nevăzut. Aspectul văzut al minţii este cât se poate mult creierul pe care orice om îl are. Aspectul nevăzut sunt gândurile şi în cele din urmă raţiunea. Deşi prin anumite aparate speciale se poate vedea creierul unui om nu vom putea vedea niciodată gândurile omului. Gândurile după cum am spus sunt parte din raţiunea sau mintea omului. Nu putem ştii ceea ce gândeşte omul tocmai fiindcă gândurile sunt nevăzute. Nu putem vedea gândurile omului fiindcă ele sunt parte din sufletul omului şi sunt nevăzute. Prin urmare, când vorbim de raţiune vorbim foarte mult despre un lucru nevăzut. Raţiunea este nevăzută şi acest lucru îl ştie mai toată lumea. Ceea ce putem vedea însă sunt consecinţele sau urmările gândirii sau a raţiunii. Gândurile se împart în două categorii: gânduri bune sau gânduri rele sau mai putem spune raţiuni bune sau raţiuni rele. Acest lucru este contestat de mai mulţi psihologi care consideră că gândurile sunt de mai multe categorii decât cele două: gândurile nostalgice, gânduri colerice, gânduri sangvine sau gânduri flegmatice. Este adevărat că există o diversitate a gândurilor şi a raţiunilor care le însoţesc. Alţii consideră că gândurile sau raţiunile omului sunt profunde sau uşoare. După cum putem vedea opiniile sunt împărţite când vorbim despre gânduri sau raţiuni.

Gama raţiunilor şi a gândurilor este mult mai amplă atunci când vorbim despre idei şi despre intenţii. Intenţiile sunt ceea ce se poate denumii ca şi o poartă de legătură dintre raţiune şi voinţă. La nivel microcosmic voinţa este cea care duce la realizare gândurile sau raţiunile omului. Prin urmare, faptele noastre nu sunt nimic mai mult decât gânduri transformate din potenţial în actual. Orice faptă a omului este mai întâi o potenţialitate care ulterior devine o actualitate. O poveste celebră despre relaţia dintre gândurile

---

[1] Imanuel Kant, *Critica raţiunii pure, Critica raţiunii practice, Critica facultăţii de judecare* (Editura Iri: Bucureşti, 1998, Univers Enciclopedic, 2010, Editura Trei, 1995).

[2] Nichita Stithatul, *Despre suflet* (Editura Andreas, 2011).

potenţiale şi cele actuale o avem din vieţile sfinţilor. Se spune că la un sfânt a venit la un moment dat un tânăr care era frământat sau mai bine spus luptat de gânduri.

- Părinte sunt luptat de gânduri.
- Ce fel de gânduri?
- Gândurile rele: de desfrânare, de lene, de judecată a semenilor şi de invidie.
- A da, îmi dau seama de ceea ce se întâmplă cu tine.
- Ce pot să fac părinte să scap de aceste gânduri care mă macină?
- Vine cu mine i-a spus sfântul.

Sfântul l-a dus afară şi i-a arătat un pom pe care erau mai multe păsări.

- Vezi tu acest pom?
- Da părinte.
- Zi-le păsărilor să nu mai stea pe acest pom.
- Păsările nu ascultă de glasul omului.
- Adevărat fiule. Dar dacă te sui în pom poţi să le alungi?
- Asta pot face.
- Ei bine, aşa este şi gândurile omului. Nu putem oprii gândurile să vină la noi dar putem să nu le lăsăm loc să se „cuibărească” în noi.
- O părinte, acest lucru îmi este mare ajutor.
- Dumnezeu să ne binecuvinteze şi să ne mântuiască pe toţi fiule.

Se spune că tânărul a plecat extrem de folosit de la întâlnirea cu sfântul.[3]

Ţinem să precizăm că această carte nu este o carte de psihologie ci este foarte mult o carte de religie. Din punctul de vedere al religiei creştin ortodoxe gândurile sau raţiunile omului se împart în două: gânduri sau raţiuni bune care ne vin de la Dumnezeu şi gânduri sau raţiuni rele care ne vin de la cel rău sau de la diavol. În acest sens, fondul intern al omului este de cele mai multe ori terenul de luptă între aceste două forţe sau puteri: al binelui şi al răului. Gândurile bune sunt cele care în cele din urmă duc la fapte bune în timp ce gândurile rele sunt cele care duc la fapte rele. Acest lucru a fost afirmat şi de Domnul Iisus Hristos atunci când a spus: „căci dinăuntru, din inima omului, ies gândurile rele, curviile, furturile, crimele, adulterele, lăcomia, răutatea, înşelăciunea, depravarea, ochiul rău, blasfemia, mândria şi prostia! Toate aceste rele ies dinăuntru şi ele îl spurcă pe om!” (Marcu 7, 21-23). Este cât se poate de adevărat că la o împărţire generică, gândurile omului sunt fie bune sau fie rele. În această carte ne vom permite luxul de a insista mai multe asupra raţiunii şi a raţionalităţii acest lucru fiindcă ea este parte constitutivă din viaţa noastră a fiecăruia. Este cât se poate de adevărat că acest complex de raţiune pe care noi îl denumim conştiinţă pendulează între aceste două noţiuni morale de bine şi de rău. Acestea sunt cele care în cele din urmă ajung să definească fondul intern al omului. Evident, au fost mai mulţi sfinţi părinţi care au scris aceste lucruri. Trebuie să spunem însă că în cele din urmă conştiinţa nu este identică cu binele şi nici cu virtutea. Aceasta fiindcă ea poate pendula între bine şi rău, viciu şi virtute. Acest lucru este bine să ştim că are loc cu fiecare dintre noi. Conştiinţa este raţiunea lăuntrică a omului care îi spune că face un lucru bun sau că face un lucru rău. În acest sens, conştiinţa nu trebuie să fie extrem de rigidă ci ea trebuie să fie cât se poate de mult capabilă să coopteze cu noile împrejurări cu care se confruntă omul.

Un ucenic şi-a vizitat maestrul care se afla pe patul de moarte:

---

[3] Gabriel Bunge, *În luptă cu gândurile. Despre cele opt gânduri ale răutaţii şi Replici împotriva lor* (Editura Deisis: Sibiu, 2006).

- Lasă-mi moştenire ceva din înţelepciunea ta! îşi rugă el dascălul.
Bătrânul căscă gura şi îl pofti pe tânăr să privească în gura sa:
- Am limbă în gură? îşi întrebă învăţăcelul.
- Desigur!
- Dar dinţi, mai am în gură?
– Nu! răspunse ucenicul.
– Ei bine, ştii de ce limba e mai trainică decât dinţii? Pentru că este moale şi unduioasă. Dinţii cad repede pentru că sunt tari şi rigizi. Asta-i tot ce trebuie să ştii, încheie maestrul.

Prin urmare, mintea omului sau raţiunea lui este un teren în care se perindă mai multe gânduri dar aceste gânduri sau raţionalităţi sunt în cele din urmă de două categorii: bune şi rele. Ceea ce este mai greu de depistat este că de cele mai multe ori gândurile rele sunt camuflate sau ascunse ori deghizate şi ele pot fii depistate mai greu. Acest lucru este datorită faptului că de cele mai multe ori răul se prezintă pe sine ca şi un bine. Pentru acest motiv trebuie să ne folosim de facultatea de discernământ sau mai bine spus facultatea noastră de a face diferenţe.[4] Este bine prin urmare să ne folosim raţiunea sau gândirea pentru a face diferenţă sau ceea ce se poate ca fiind diferit dintre bine şi rău. Acest lucru se poate spune că este datoria morală a fiecăruia dintre noi. Avem datoria de a duce acel „război nevăzut” despre care vorbeau sfinţii părinţi şi mai ales Sfântul Nicodim Aghioritul care ne spunea că binele şi răul câştigă mai întâi în interiorul nostru şi mai apoi după ce această luptă a fost cucerită ea ajunge să se manifeste în exterior. Raţiunea este foarte mult lăuntrul sau interiorul omului. Omul este în cele din urmă o fiinţă care se poate definii sau mai bine spus este definită de ceea ce este în interiorul său sau de ceea ce gândeşte sau raţionează. Raţiunea este în cele din urmă ceea ce defineşte sensul şi realitatea ultimă a fiinţei omului. Este bine să ştim aceste lucruri şi să avem o gândire sau raţiune sănătoasă. Ce este o raţiune sănătoasă? O raţiune sănătoasă este foarte mult o raţiune care este înrădăcinată în principiul binelui sau a ceea ce este bine. Ceea ce este bine este în cele din urmă ceea ce conferă sănătatea raţiunii sau a minţii omului. O raţiune sau o minte rea este foarte mult o raţiune sau o gândire bolnavă. Se poate spune că în cele din urmă valoarea sau calitatea unei raţiuni se măsoară în moralitatea ei. În apropierea unei gări trăia un acar cu soţia şi fetiţa lui, care împlinise 9 anişori. Acarul avea patima beţiei; nu arareori îl văzuse fetiţa pe tatăl ei venind acasă pe două cărări, ba mai mult când lua salariul, jumătate îl cheltuia pe băutură şi când ajungea acasă îşi bătea soţia şi copila care erau nevinovate. Într-o zi fetiţa îl întrebă pe tatăl ei, care se afla cu steguleţul roşu în mână în mijlocul căii ferate, fluturându-l:

- Tată, ce înseamnă asta?

El îi răspunse:

- Când este pe linia ferată vreo primejdie de moarte, îl flutur în vânt, îi dau de veste….

Fata tăcu şi intră îngândurată în casă. Când se înapoie de la serviciu, acarul ce văzu? Ceva care-l umplu de ruşine. În gâtul sticlei cu alcool de pe masă, fetiţa pusese un mic steguleţ roşu, iar pe sticlă lipise o hârtioară pe care scrisese ,,PRIMEJDIE DE MOARTE”. Atâta amărăciune şi ruşine simţi acarul, încât din acel moment hotărî să termine cu beţia. Iată cum o copilă, ajutată de harul lui Dumnezeu, şi-a scăpat tatăl de la pierzare.[5] În această întâmplare se poate vedea că de mai multe ori raţiunea este trezită la viaţă de

[4] Radu Teodorescu, *Binele în religia comparată* (Cugir, 2013).
[5] http://cristianstavriu.wordpress.com/2010/04/30/un-betiv-pus-pe-ganduri-pilde/.

factori exteriori. Raţiunea atunci când omul devine adeptul răului ajunge să fie un lucru rău sau o realitate moartă. De fapt moartea sufletului începe prin moartea raţiunii sau moartea gândirii bune a omului. În acest sens, sfinţii părinţi sunt de părere că oamenii răi cum sunt criminali, perverşii, tiranii, hoţii, infractorii şi cei asemenea au un suflet mort. Moartea sufletului înseamnă că şi raţiunea din ei este moartă. Referitor la raţiune teologia creştin ortodoxă are o întreagă învăţătură sau doctrină. În greaca veche raţiunea era denumită cu termenul de logos λογος şi acest concept de logos al lui Dumnezueu a devenit centrul teologiei sfântului Ioan Teologul care mai este cunoscut şi ca şi al IV-lea evanghelist.[6] Raţiunea sau logosul lui Dumnezeu a fost desemnat istoric şi eshatologic ca şi persoana Domnului Iisus Hristos. Prin urmare, raţiune sau gândire există chiar şi în Dumnezeu şi tot ceea ce gândim şi raţionăm noi este foarte mult o reflecţie sau o imagine a raţiunii sau a gândirii lui Dumnezeu. Aceste lucruri sunt foarte mult cele mai profunde introspecţii teologice în ceea ce priveşte problema raţionalităţii. Dumnezeu este raţionalitatea sau raţionalul ultim sau suprem dincolo de care nu se poate concepe nimic sau altceva ca fiind raţional.[7] S-a spus prin urmare, că raţiunea este în om ceea ce se poate denumii ca şi facultatea de conducere pe care o are omul. Prin gândire şi raţionare omul ajunge să i-a decizii sau să ducă la realizare unele lucruri care în cele din urmă îi sunt benefice. Prin urmare, raţiunea şi gândirea este un bun care a fost lăsat de Dumnezeu să fie folosit de om în spre folosul său. Gândirea este în cele din urmă un dar pe care Dumnezeu l-a dat pentru ca omul să îl folosească. Acest lucru ne-a fost spus simbolic în pilda talanţilor. Unii au fost înzestraţi de Dumnezeu cu acest „talant” al minţii sau al raţiunii pe care sunt chemaţi să îl ducă la o realizare sau la o împlinire. Aceştia sunt cei pe care îi cunoaştem ca şi intelectuali. Intelectualii sunt cei care trebuie să exceleze atunci când vorbim de raţiune şi de gândire. Pentru acest lucru s-au făcut mai multe instituţii care sunt specifice acestui scop. Este vorba de şcoli, academii, universităţi sau instituţii ştiinţifice. Acestea toate au ca şi obiectiv expansiunea minţii şi a raţionalităţii. Mintea omului este prin urmare centru la mai multe obiecte de studiu şi de investigaţie sau cercetare. Mintea omului este foarte mult centru la mai multe obiecte de studiu şi de investigaţie. În acest sens, s-a putut vedea că din cele mai vechi vremuri omul a voit un fel de diviziune sau categorisire a minţii şi a intelectului. Acest lucru v-a primii denumirea generică de mai multe ştiinţe şi mai multe tehnici.

După cum am afirmat mintea şi raţionalitatea este un complex sau mai bine spus un angrenat de mai multe componente. Aceste componente au fost analizate foarte mult în ceea ce se cunoaşte azi ca şi psihologie. Această carte după cum am mai afirmat nu este o carte de psihologie ci este o carte de religie şi de pnevmatologie. Ceea ce s-a putut remarca este că într-un anume fel funcţionează mintea când este vorba de credinţa în Dumnezeu şi altfel funcţionează mintea când nu ne gândim la Dumnezeu. Prin credinţă mintea şi raţiunea primeşte alte proporţii şi ale raţiuni. Acestea le putem vedea foarte bine în ceea ce se poate spune vieţile sfinţilor. Sfinţii sunt cei care ajung la un alt nivel sau mai bine spus la un alt grad de folosite a raţiunii sau a intelectului. Există în acest sens mai multe controverse referitor la ceea ce înseamnă raţiunea unui sfânt şi a unui om de rând. Raţiunea sau mintea unui sfânt ajunge la un alt fel de cunoaştere care a primit mai multe denumiri pe parcursul timpului. Atunci când mintea ajunge la o cunoaştere a lui

[6] Mircea Vulcănescu, *Logos şi eros ; Creştinul în lumea modernă ; Două tipuri de filosofie medievală* (Paideia, 1991).

[7] Ellen M. Leonard,Kate Merriman, *From logos to Christos* (Canada, 2010).

Dumnezeu, ea primeşte o altă cunoaştere sau un alt gen de cunoaştere. Este vorba despre darul înainte vederii sau a vederii duhovniceşti. Un astfel de dar a avut părintele Iosif Isihastul de la Muntele Athos care a trăit în secolul al XX-lea.

„Odată, pe când Stareţul încă se afla la Schitul Sfântului Vasilie, a mers până sus la kiriako, la ieromonahul Gherasim. Acolo se afla un oarecare mirean. Stareţul s-a apropiat de el şi i-a spus:

- Aveţi asupra dumneavoastră o oarecare greşeală, care însă este gravă.
- Ce greşeală am? a întrebat mireanul.
- Nu cunosc, *a răspuns Stareţul,* dar totuşi aveţi o greşeală foarte gravă.
- Şi nu putem să o aflăm?
- Acum, ziua, nu o putem afla. Dacă vrei, vino la noapte jos, la coliba mea.
- Gheronda, voi veni după miezul nopţii.

Într-adevăr, la miezul nopţii mireanul a mers la coliba Stareţului şi au început să discute. Iar la sfârşit, ce s-a descoperit? Mireanul, deşi era absolvent al Facultăţii de Teologie, scrisese o carte în favoarea teoriei darwiniste, cea a evoluţiei speciilor!

- Bine, i-a spus Stareţul, dar atunci când expui o teorie, de ce nu-i citezi pe teologii ortodocşi, pe Sfinţii Părinţi, ci pe alţii, pe protestanţi, pe evrei, pe masoni... Aceştia nu sunt creştini! De ce nu-i citezi pe Sfinţii Părinţi? Aşa se argumentează o teorie, fie cu citate din Sfânta Scriptură, fie din purtătorii de Dumnezeu Părinţi.

Teologul a primit observaţia şi a înţeles că are o poziţie greşită faţă de această teorie. În cele din urmă i-a cerut Stareţului să-i spună cum de şi-a dat seama de aceasta.

- Ieri, i-a răspuns Stareţul, când m-am apropiat de tine, am simţit o duhoare venind dinspre tine şi atunci am înţeles că ai asupra ta o oarecare greşeală."[8]

Vederea cu duhul sau străvederea este foarte mult ceea ce se poate denumii ca şi o cunoaştere care vine direct de la Dumnezeu care este izvorul oricărei cunoaşteri. Acest gen de cunoaştere se poate spune că nu mai vine omului prin citit sau prin anumite informaţii ci vine direct de la Dumnezeu.[9] Acest gen de cunoaştere sfinţii părinţi ai numit-o cunoaşterea spirituală sau cunoaşterea duhovnicească şi ea se descoperă celor care sincer ajung să Îl cunoască şi să Îl trăiască pe Dumnezeu. După cum am spus, cunoaşterea pnevmatologică este cea care îl duce pe om în spre darul înainte vederii. De mai multe ori ajungem să fim cât se poate de mult dependenţi numai de cunoaşterea raţională fără să mai luăm în calcul cunoaşterea duhovnicească. Acest gen de cunoaştere este foarte mult ceea ce teologia creştin ortodoxă a denumit ca şi patrologia creştin ortodoxă. Când omul ajunge să Îl iubească sincer şi dezinteresat pe Dumnezeu în el v-a începe o altă cunoaştere sau un alt gen de cunoaştere. Este vorba despre cunoaşterea pe care o au sfinţii părinţi şi autorii biblici. Cunoaşterea pnevmatologică este prin urmare o cunoaştere dinamică şi nu este o cunoaştere statică care nu are nici o finalitate. S-a mai vorbit despre o dinamică a cunoaşterii pnevmatologie care este tipică marilor părinţi ai Bisericii Creştin Ortodoxe. Raţionalul mai are şi o semnificaţie cât se poate de mult a limitelor. Sunt foarte mulţi cei care nu au noţiunea limitei sau a ceea ce este posibil şi a ceea ce nu este. În viaţa pnevmatologică acest lucru este cunoscut ca şi asceză sau ascetism. Asceza şi ascetismul are foarte mult un caracter raţional. În acest sens, sfinţii părinţi nu ne recomandă un mod de viaţă iraţional sau care să nu fie raţional. Viaţa în religia creştin ortodoxă nu este iraţională şi ea este fondată cât se poate de mult raţional. A fii creştin ortodox prin urmare

[8] A se vedea şi Efrem Filotheitul, *Stareţul meu Iosif Isihastul* (Editura Evanghelismos: Bucureşti, 2010).
[9] Paul Evdokimov, *Cunoaşterea lui Dumnezeu* (Editura Humanitas: Bucureşti, 2013).

presupune să fim raţionali. Raţiunea prin urmare are un loc cât se poate de central în viaţa religiei creştin ortodoxe. Acest lucru a fost de mai multe ori contestat şi negat. Omul nu este chemat să aibă o credinţă oarbă în Dumnezeu ci el are libertatea sau posibilitatea de a se întreba şi de a îşi ridica mai multe întrebări în acest sens. Acest lucru a dus în teologie la ceea ce se cunoaşte ca şi cosmologie teologică care este ştiinţa care ne spune că pe cale raţională omul poate ajunge la concluzia existenţei lui Dumnezeu. Universul şi lumea nu pot să apară fără o cauză. Această cauză este foarte mult Dumnezeu şi tot ceea ce există de la Dumnezeu. Cartea de faţă este cât se poate de mult o invitaţie în ceea ce am putea denumii universul minţii şi al raţiunii, în ceea ce se cunoaşte ca şi intelect. Trăim într-o lume care îi favorizează pe intelectuali şi pe cei erudiţi. Acest lucru este cât se poate de adevărat şi de real. De cele mai multe ori în religie şi teologie există tendinţa de a vedea raţiunea sau mintea ca fiind cât se poate de mult ultime şi finale. Acest lucru este prin urmare fals şi eronat. Raţionalitate, intelect, gândire, minte, cognoscibilitate sau conştiinţă, sunt cu toţii termeni pe care îi atribuim atunci când vorbim despre capacitatea de raţionament a omului.[10]

CAPITOLUL 1

RAŢIONALUL ÎN ISTORIA LUMII

Raţionalul şi raţionalitatea este o temă care a variat foarte mult în istoria şi în trecutul lumii. Aceasta fiindcă după cum s-a mai spus în istorie s-a putut vedea şi încă se mai poate vedea o anumită progresie a omului. Dacă este să ne luăm după istorici şi cei care studiază istoria atunci ceea ce denumim noi raţional în secolul al XXI-lea este foarte departe de ceea ce denumeau raţional anticii. Ştim că istoricii au separat istoria în mai multe etape care încep cu preistoria: paleolitic sau neolitic şi care se termină cu timpurile moderne sau timpurile premoderne. Oricum ceea ce se poate vedea este constanta cu care apare noţiunea de raţional în istoria lumii. Fiecare epocă sau etapă a istoriei a avut o anumită înţelegere sau mai bine spus o anumită raportare la noţiunea de raţional.[11] Raţionalul este o temă care se întâlneşte în toate epocile istoriei dar sub diferite forme care sunt tipice unei anumite perioade de timp. În preistorie se poate spune că anumite elemente din lumea fizică ofereau omului ideea sau conceptul de raţional. Se ştie că au existat în istorie două mari epoci preistorice care au fost foarte mult definite de nu anumit metal: epoca bronzului şi epoca fierului. Bronzul şi fierul sunt două metale care în preistorie au fost foarte mult un fel de substitut sau mai bine spus o „manifestare" a raţionalului. Omul a devenit conştient că este chemat să creeze o cultură şi o civilizaţie. Despre aceste lucruri vom vorbii în rândurile care vor urma. Prin urmare istoria ne spune că omul a voit o progresie a vieţii şi a existenţei sale. Acest lucru nu se putea face sau nu putea fii făcut dincolo de schema raţionalului. Prin urmare sunt două mari epoci istorice: a bronzului şi a fierului la care se mai poate adăuga epoca lemnului care au avut se poate spune primele impulsuri sau primele imbolduri în spre raţional sau ideea de raţional.

Ideea de raţional a apărut la începuturile umanităţii când omul a început să îşi dea seama de pericolul primitivismului. În acest sens, el şi-a dat seama că dacă nu îşi foloseşte

---

[10] Jurgem Habermas, *Conştiinţă morală şi acţiune comunicativă* (Editura All, 2000).

[11] Ilie Pârvu, *Istoria ştiinţei şi reconstrucţia ei conceptuală* (Editura ştiinţifică şi enciclopedică: Bucureşti, 1981).

mintea şi gândirea v-a regresa foarte mult în spre primitivism. Primitivismul are foarte mult forme de manifestare dintre care poate una dintre cele mai cunoscute este tribul. Viaţa de trib a inclus de mai multe ori în unele regiuni canibalismul. Ori se poate vedea că în canibalism nu poate exista sau mai bine spus nu poate fii noţiunea de raţional şi de raţionalitate. Dacă la începuturile umanităţii omul refuza să fie raţional sau mai bine spus să îşi folosească mintea atunci probabil că lumea ar fii arătat altfel de cum o cunoaştem azi. Viaţa de trib este considerată în acest sens al raţionalului un lucru rău. De ce? Fiindcă omul este chemat de Dumnezeu să îşi folosească mintea şi să creeze o civilizaţie şi o cultură care să prospere. Ce ar fii însemnat dacă umanitatea în vechime la începuturi ar fii refuzat să îşi folosească mintea sau mai bine spus gândirea? Am fii trăit probabil într-o lume a canibalilor în care ne-am fii mâncat unul pe altul, am fii trăit probabil sălbatic în peşteri şi în grote fără case şi locuinţe, am fii trăit probabil fără transport, am fii trăit probabil fără haine ci numai în piei de animale. Imaginea unei lumii din care lipseşte factorul raţionalului şi a raţionalităţii este una cât se poate de grotească. Din puţinele populaţii primitive care mai există în zilele noastre în special în Africa se poate vedea că aceştia refuză foarte mult folosirea minţii şi a gândirii cu care ne-a înzestrat Dumnezeu. Primitivii sunt cei care refuză nu numai civilizaţia ci şi ceea ce este raţional şi cum se manifestă raţionalul. „Un misionar a hotărât să meargă la un trib din Papua Noua Guinee, împreună cu soţia sa, pentru a duce mesajul Evangheliei în locuri în care nici un creştin nu mai trăise. Cei doi şi-au încropit o casă în apropierea tribului şi au început munca. Au interacţionat cu localnicii, i-au învăţat diverse lucruri, au construit o clinică şi le-au acordat asistenţă medicală, au început să înveţe limba şi s-au familiarizat cu obiceiurile. În timp ce făceau toate aceste lucruri, misionarii încercau să le vorbească băştinaşilor despre Dumnezeu. Toate ar fi fost bune şi frumoase dacă nu ar fi apărut o problemă. Populaţia tribală suferea de cleptomanie cronică. Respectul pentru proprietatea privată nu exista în trib şi furtul era un mod de viaţă. Curând, misionarii au început să îşi vadă hainele purtate de băştinaşi, deşi aceştia nu purtaseră haine niciodată. Au rămas treptat fără periuţele de dinţi – pe care le-au recunoscut pe post de podoabe înfipte în nasurile oamenilor -, ochelari, vase, tacâmuri şi alte obiecte casnice. Nu puteau face nimic împotriva maniei generale, iar localnicii refuzau să se lase convinşi de vorbă bună.

Prin multe momente neplăcute au trecut misionarii care erau pândiţi la tot pasul de hoţii băştinaşi. Grădina de ananas, plantată şi îngrijită cu greu, era prădată de hoţi încă înainte ca fructele să se coacă. Au încercat să îi convingă să se lase de furat prin toate mijloacele care le erau la îndemână, de la argumente logice la ameninţări. Nimic nu funcţiona. Până într-o zi când misionarii şi-au dat seama că nu au sorţi de izbândă. Aşa că au decis să se roage şi să lase situaţia “în mâna” lui Dumnezeu. Se aflau acolo pentru Dumnezeu, iar dacă El nu avea de gând să rezolve problema, misiunea lor era în zadar. Băştinaşii au continuat să fure. Obiectele din casă dispăreau, ananasul la fel. Doar că misionarii se detaşaseră emoţional şi nu mai umblau cât era ziua de lungă supăraţi pe cleptomania generală. Schimbarea stării de spirit a fost atât de radicală încât bărbaţii şi femeile din trib s-au strâns la clinică şi i-au întrebat:

- De ce nu mai sunteţi supăraţi?
- Pentru că am vândut grădina, au răspuns misionarii.
- Cui i-aţi vândut-o? au întrebat din nou băştinaşii.
- I-am vândut-o lui Dumnezeu, au răspuns misionarii ca şi cum ar fi zis un lucru banal.
- Nu se poate! Trebuie să i-o cereţi înapoi! au replicat băştinaşii disperaţi.

- Nu putem. E grădina lui Dumnezeu acum.

A doua zi, misionarii au descoperit în faţa casei tot ananasul furat împreună cu lucrurile personale dispărute. Băştinaşilor le era frică să fure de la Dumnezeu şi au înapoiat tot ceea ce furaseră. Din ziua aceea, nu numai că nu s-a mai furat în trib, dar mesajul misionarilor a început să prindă rădăcini în inimile localnicilor."[12]

Am spus această poveste pentru a arăta că de cele mai multe ori în istoria lumii lipsa raţiunii a fost asimilată cu noţiunea de trib. S-a mai spus că în trib nu este de interes mintea omului ci mai multe instinctele omului. Viaţa de trib este foarte mult o viaţă care este dominată şi în care sunt încurajate pornirile animalice din om. Astfel se ştiu de mai multe triburi de primitivi în care hainele nu sunt folosite fiind considerate un lucru rău. După cum am spus, triburile nu resping numai civilizaţia ci şi ideea de raţiune sau de raţional. În acest sens, omul a devenit conştient că tribul şi viaţa de trib este un lucru rău. Nu trebuie să uităm că sunt mai multe populaţii care refuză civilizaţia şi mai ales gândirea. Ele sunt foarte mult populaţii tribale care se bazează pe principii primitive.[13] Prin urmare, se poate spune că în zorii umanităţii omul a fost confruntat cu alternativa tribalului şi a primitivismului. Acest lucru a fost în mare respins la scară mare. Istoricii sunt de părere că acest fapt a fost respins prin faptul că omul a început să facă locuinţe şi unelte. Acest lucru a dus în cele din urmă l-a ieşirea omului din starea de începuturi în care el a fost ispitit de alternative primitivului şi a tribalului. Viaţa de trib este o viaţă care istoria ne spune respinge folosirea raţiunii. Mai bine spus mintea nu trebuie să stăpânească trupul şi instinctele sale ci instinctele trebuie să stăpânească mintea şi gândirea omului. Sunt şi astăzi mai multe populaţii de junglă care susţin acest lucru.[14]

În acest sens, putem spune că în vechime omul a simţit că trebuie să se folosească de mintea sa sau mai bine spus să creeze o civilizaţie raţională. Acest lucru s-a manifestat prin apariţia primelor şcoli şi prin faptul că omul a înţeles că mintea i-a fost dată de Dumnezeu pentru a o folosii. Acest lucru a dus în cele din urmă la apariţia unui cadru organizat în care omul să îşi poată exercita capacităţile mentale şi intelectuale. Aşa au apărut şcolile care la începuturi au fost mai mult un fel de sinteză a experienţei omeneşti şi a cunoştinţelor practice pe care acesta le-a dobândit. Este prin urmare de evidenţiat că în momentul în care omul a trecut din posibilitatea de a devenii tribal şi primitiv se poate vorbii despre antichitate. Antichitatea a fost prin urmare o etapă din trecutul umanităţii care a făcut un pas înainte faţă de ceea ce istoricii denumesc preistorie [paleolitic, neolitic, epoca fierului sau epoca bronzului]. În antichitate omul a devenit deplin conştient de ceea ce înseamnă a folosii mintea şi raţiunea. S-au făcut mai multe încercări de a realiza un ideal sau un model al raţionalului sau a conştientului. Aceste încercări au fost foarte mult sumarizate în ceea ce am putea denumii ca şi figura filosofului. Cine era filosoful antic? Filosoful antic era omul care nu mai era interesat de facerea de unelte pentru a ne deosebii de animale ci filosoful era cel care dorea înţelepciune. Pentru a realiza înţelepciunea el avea nevoie foarte mult de minte şi de tot ceea ce implica raţionalitatea. Poate primul model de om care s-a dedicat exclusiv minţii şi raţionalităţii a fost filosoful din antichitate.[15] Filosoful se poate spune că a fost primul model intelectual şi de amploare în antichitate. Acest lucru a avut mai multe implicaţii în antichitate şi pe care evident noi

---

[12] http://voxpublica.realitatea.net/politica-societate/povestea-misionarului-si-a-ananasului-o-perspectiva-ideala-asupra-relatiei-biserica-bani-40271.html.

[13] Franz Boas, *The mind of the primitive man* (Macmillan, 1939).

[14] Paul Radin, *Primitive man as philosopher* (Anglia, 1927).

nu le mai simţim efectul. Filosofia a fost foarte mult un fel de sinteză dintre raţionalitate şi practică sau experienţă. Se spune că la un moment dat Platon, care a fost unul dintre cei mai mari filosofi antici a fost întrebat:

- De cei ai atât de puţini ucenici?
- Fiindcă am o nuia de argint cu care îi alung.
- Adică tu îi pedepseşti pe ucenicii care greşesc?
- Da.
- De ce?
- La fel se poartă şi medicii cu pacienţii lor.

Platon şi mai apoi ulterior Aristotel au fost primii mari filosofi care au sintetizat ideile şi concepţiile filosofice ale antichităţii. Aceştia au venit cu ideea că mintea atunci când este folosită poate ajunge la profunzimi sau mai bine spus la lucruri înţelepte. Filosofii se poate spune că au reprezentat sinteza de raţional din antichitate. Ei erau cei care se foloseau de puterea şi de capacitatea minţii pentru a instaura binele şi frumosul în lume. Dacă în preistorie sau în epoca fierului lumea era de părere că civilizaţia poate fii impusă peste instinctele animalice ale oamenilor numai cu forţa sau cu arma în mână, filosofii au venit cu o noua concepţie. Omul poate fii învăţat sau mai bine spus omul poate fii educat în ceea ce priveşte binele şi frumosul. Educaţia este cea care îl face pe om să îşi dea seama că arma nu este singura metodă de a rezolva marile probleme ale lumii şi de a impune civilizaţia. Filosofii au devenit conştienţi că mintea omului este o cale de comuniune cu Dumnezeu.[16] La fel de bine filosofii au văzut raţionalitatea ca şi o modalitate de imparţialitate. Filosoful trebuia să caute înţelepciunea chiar şi dacă ea i se părea că este inconvenientă. Unii povestesc că regele Cresus, îmbrăcat în podoabe de tot felul, se aşeză pe tronu-i şi-l întrebă pe filosoful Solon:

- A văzut vreodată un spectacol mai frumos?
- Da – fu răspunsul lui Solon – cocoşi, fazani şi păuni; căci ei strălucesc în culori naturale, care sunt de mii de ori mai frumoase.

Este evident că filosoful avea de urmat o cale anume, o cale proprie sau mai bine spus o cale cât se poate de mult care trebuia dusă la îndeplinire chiar dacă în faţă se iveau mai multe obstacole. Calea filosofului era să ducă raţionalitatea la o nouă dimensiunea sau mai bine spus la o nouă înţelegere sau un nou stadiu. Acest stadiu avea să fie denumit stadiul filosofiei. Filosoful a fost prin urmare în antichitate omul sau persoana care se dedica deplin, în întregime raţionalităţii şi a ceea ce se poate denumii ca şi raţional. Acest lucru a fost de cele mai multe ori cunoscut ca şi filosofie empirică sau filosofie pragmatică. Această cale filosofică este cât se poate de mult o cale care are de a face cu ceea ce se poate denumii ca şi stadiul de raţionalitate. Această raţionalitate după cum am spus, s-a concretizat de cele mai multe ori în ceea ce se poate denumii ca şi sensul şi realitatea ultimă a existenţei omului ca şi o fiinţă care iubeşte înţelepciunea. După cum am afirmat se poate spune că în antichitate omul a ajuns la ideea de raţionalitate şi de raţional. Filosoful era în antichitate omul cel mai raţional. Evident în antichitate au existat mai multe alte curente care aveau tendinţe în spre a definii şi a contura ceea ce se poate denumii ca şi calea raţională. Raţionalitatea a fost prezentă şi în alte curente care mai mult au avut o tentă ocultă cum ar fii de exemplu fenomenul şamanic. Şamanul era foarte

[15] Un prim mare sintetizator a ceea ce antichitate avea să denumească filosifi a fost Dionisios Laertios, *Vieţile filosofilor* (Editura academiei: Bucureşti, 1963).
[16] Gheorghe Vlăduţescu,*O enciclopedie a filosofiei greceşti* (Editura Paideia, 1994).

mult un fel de persoană care ajungea după concepţiile animiste şi totemiste să ajungă la un stadiu avansat de raţionalitate cu lumea spiritelor. Antichitatea era conştientă că raţionalitatea din lumea spiritelor era mult mai amplă şi mai profundă decât a noastră. Dar oricum fenomenele şamanice ţin mai mult de ordinul magiei. Antichitatea a adus cu sine se poate spune şi o anumită înţelegere în ceea ce priveşte raţionalitatea în plan religios. Omul a început să îşi ridice semne de întrebare referitor la ceea ce se poate spune: de ce l-a creat Dumnezeu pe om cu minte sau cu raţionalitate? Aceste lucruri au fost cele care au creat ceea ce se poate spune o anumită nevoie ca unii să se dedice studierii adevărurilor despre existenţa lui Dumnezeu. Preoţii au fost cei care aveau menirea de a îi învăţa pe oameni despre Dumnezeu şi marile adevăruri religioase. Aceste adevăruri sunt cât se poate de mult arătate şi evidenţiate prin faptul că din antichitate preoţii aveau datoria de a fii extrem de instruiţi intelectual în marile adevăruri religioase. Antichitatea a cunoscut o serie de curente care puneau accentul pe gnoză. Ce era gnoza? Gnoza era un set de concepte şi de principii care de cele mai multe ori susţineau că pentru a ajunge la cunoaşterea şi unirea cu Dumnezeu omul are nevoie exclusiv numai de minte şi de gândire.[17]

Devine evident că antichitatea a fost extrem de conştientă de ceea ce a însemnat sau de ceea ce a fost ceea ce se poate spune rolul sau semnificaţia raţiunii. Anticul se vedea pe sine un om raţional care era capabil să stăpânească pornirile trupului şi să le menţină sub control. Acest lucru este probabil ceea ce separă antichitatea de preistorie în care nu s-a ridicat prea mult problema raţiunii şi a raţionalului. Anticul a simţit că trebuie să ducă o viaţă raţională sau mai bine spus o viaţă care să fie cât se poate de mult condusă de ceea ce este raţional. Cu cât omul devenea mai raţional cu atât mai bine. Am arătat că prin ceea ce istoria a cunoscut ca şi gnosticism antichitatea a voit de mai multe ori să absolutizeze semnificaţia raţiunii. Gnosticii au fost cei care au susţinut că pentru a intra în comuniune cu Dumnezeu nu este nevoie decât de intelect şi de raţiune.[18]

O caracteristică a raţionalităţii antice a fost foarte mult mitologia. Se ştie de mai multe mari personaje mitologice. Ar fi destul să denumim numai pe Ahile, Hercule, Perseu sau Romulus şi Remus. Ceea ce s-a putut vedea este că mitologia a avut anumiţi eroi în toate marile culturi antice ale lumii. Unii dintre aceşti eroi au fost foarte mult simboluri sau mai bine spus „încarnări” ale idealului de raţiune. Antichitatea a voit să arate prin mitologie o cale prin care omul să ajungă la un stadiu de existenţă sau la o modalitate de existenţă prin care el să devină raţionalitatea perfectă. Perfecţiunea raţională cel mai bine se poate vedea prin personajele antice ale lumii de demult. Dar în antichitate poate cel mai bun model sau exemplu de raţionalitate a fost Socrate. Socrate deşi a fost filosof a fost cât se poate de mult considerat de unii o persoană mitologică. Când Socrate a respins acest lucru se ştie ce a urmat. A fost condamnat la moarte prin otrăvire [i s-a dat să bea cucută]. Socrate a fost filosof dar nu se poate să nu remarcăm că el a devenit pentru mai mulţi din timpul său un personaj mitologic. Există o poveste despre un tânăr curajos care l-a căutat pe Socrate cu dorinţa de a deveni învăţat. El s-a îndreptat spre marele filozof grec şi i-a spus:

- O, ilustru Socrate, vin la tine pentru a obţine cunoaşterea.

Drept răspuns Socrate l-a condus pe tânăr pe străzi, până la malul mării, unde s-au băgat în apă până la piept. Apoi l-a întrebat pe tânăr:

[17] Birger Albert Pearson, *Ancient Gnosticism: traditions and literature* (Editura Fortress, 2007).

[18] D. M. Pippidi, *Formarea ideilor literare în antichitate* (Editura Polirom: Iaşi, 2003).

- Acum spune-mi, ce anume vrei?

- Cunoaştere, O, înţeleptule Socrate, a răspuns tânărul cu un zâmbet.

Socrate şi-a pus mâinile pe umerii lui şi l-a împins în apă. Treizeci de secunde mai târziu filozoful şi-a ridicat discipolul din apă.

- Ia mai spune-mi o dată, ce ziceai că-ţi doreşti? a întrebat acesta.

- Înţelepciune, ilustru şi înţelept Socrate, a răspuns tânărul cu respiraţia îngreunată. Socrate l-a băgat şi l-a ţinut din nou pe tânăr sub apă, de data asta pentru mai mult timp. Treizeci de secunde au trecut, treizeci şi cinci, patruzeci, patruzeci şi cinci. În cele din urmă, Socrate l-a scos la suprafaţă. În timp ce tânărul respira gâfâind Socrate l-a întrebat:

- Ce vrei, tinere?

El s-a chinuit să răspundă.

- Înţelepciune, o înţelepte şi minunate...

Socrate imediat l-a aruncat pe tânăr sub apă, de data aceasta ţinându-l acolo aproape un minut. Când tânărul a ieşit la suprafaţă tânjind după oxigen, Socrate l-a întrebat:

- Ce vrei?

- Aer! ţipă tânărul. Am nevoie de aer!

- Când vei tânji după înţelepciune la fel cum ai tânjit acum după aer, atunci o vei avea, a venit imperturbabil răspunsul înţeleptului Socrate.

Socrate se poate spune că în antichitate a fost foarte mult modelul sau exemplul intelectualului şi în el s-au condensat foarte mult tendinţele şi aspiraţiile lumii antice.[19] A existat în acest sens în antichitate o tânjire după raţionalitate şi după raţiune. Însă nu trebuie să considerăm raţionalitatea şi raţiunea singura sau unica caracteristică a antichităţii. În acest sens, antichitatea a ajuns la concluzia că trebuie să fie o instituţie superioară care să ajute omul în setea lui de cunoaşte sau mai bine spus în dorinţa lui de a îşi extinde raţionalitatea. Raţionalul a fost prin urmare întruchipat într-un nou ideal. Este vorba de idealul raţionalităţii care acum a îmbrăcat forma academiei. Academia a devenit astfel cea mai superioară instituţie care să conţină şi să aibă în sine tot ceea ce înseamnă raţionalitatea. Antichitatea se poate spune că a fost cea care pentru prima dată a conferit raţionalităţii chipul academic. Acest chip academic avea să fie extrem de productiv în plan intelectual. Academia a dat lumii pe academiceni care sunt persoane care excelează în raţionalitate. Ceea ce este raţional este academic şi nu se poate să nu fie aşa. Acest lucru a fost un pas înainte în antichitate. Se cunoscut mai multe academii antice dar poate una dintre cele mai cunoscute este cea din Atena.[20] Academia a fost prin urmare o altă realizare antică a omului prin care el putea ajunge la o şi mai mare realizare a potenţialului său intelectual şi raţional. Viaţa într-o academie de cele mai multe ori era organizată în antichitate în jurul principului sau a idei de raţiune şi de raţionalitate. Aici au apărut primele tratele sistematice de gnoseologie şi de epistemologie. În acest sens se poate spune despre academicieni că sunt probabil exponatele sau etila raţiunii şi a raţionalităţii umane. Fără nici o îndoială în antichitate, academicienii au fost cât se poate de mult convinşi de faptul că Dumnezeu Logosul sau Dumnezeu Cuvântul este principiul ultim şi final al raţionalităţii umane. Cunoaşterea a fost din cele mai vechi timpuri unul dintre cele mai cunoscute şi mai importante lucruri ale lumii. Cunoaşterea a devenit astfel pentru unii informaţie şi se ştie că cine posedă informaţie posedă foarte mult putere.

---

[19] Petru Popescu, *Între Socrate şi Xantipa* (Editura Eminescu: Bucureşti, 1973).

[20] Kofi Oberg, *Surviving academia* (Florida, 2005).

În istoria umanităţii, academia s-a distins ca şi un fel de sistematizare a cunoştinţelor în plan raţional şi al raţionalităţii. Dar poate una dintre cele mai mari cuceriri în planul raţionalităţii umane din antichitate a fost biblioteca de la Alexandria. Se estimează că această bibliotecă avea undeva în jur la 700.000 de volume [pergamente]. La această bibliotecă se poate spune că s-au sistematizat toate cunoştinţele pe care le avea antichitatea până în acel moment. Mai toată lumea ştie despre finalul tragic al acestei mari biblioteci care a fost arsă în timpul lui Iulius Cezar. Motivele pentru care o astfel de importantă şi unică bibliotecă a fost incendiată au fost foarte mult conflictele care au existat în epocă între creştini şi politeişti care ambii revendicau biblioteca. Trebuie să spunem că atunci când Iulius Cezar a invadat Egiptul a dat un ordin ca oraşul portul Alexandriei să fie ars. Focul s-a extins şi astfel a ajuns şi la locul unde era celebra bibliotecă. O variantă mai mică a acestei biblioteci avea să fie realizată din nou dar ea nu v-a mai fii identică cu prima. La fel de bine şi aceasta a fost incendiată în timpul invaziei islamice a Egiptului care a fost condusă de califul Omar. Atunci când vorbim despre raţionalitate în istoria lumii nu se poate să nu menţionăm biblioteca de la Alexandria. Este de amintit aici că în anul 1974 la Alexandria s-a înfiinţat o nouă bibliotecă cu numele de Bibliotheca Alexandrina. Această bibliotecă conţine la ora actuală aproape 500000 de cărţi. Se poate spune că în antichitate Alexandria a însemnat foarte mult un pas decisiv în istoria raţionalităţii umane. Aici au fost condensate foarte multe cunoştinţe. Problema fundamentală a fost că aceste cunoştinţe au fost de mai multe ori pline de idei politeiste, idolatre şi păgâne. În acest sens s-au făcut paşi semnificativi pentru a menţine ceea ce se poate denumii obiectivitatea academică. Biblioteca de la Alexandria a fost de mai multe ori manipulată în spre anumite cauze religioase care de mai multe ori erau neortodoxe. Se ştie că la această celebră bibliotecă a început o dispută celebră în epocă între Sfântul Chiril al Alexandriei şi Hypatia care era o filosoafă ce susţinea politeismul. Acest conflict din nefericire s-a finalizat cu asasinarea Hypatiei care nu a voit să cedeze punctele sale de vedere celor creştine.

Antichitatea este o perioadă terminată sau finalizată din istoria lumii şi pentru acest motiv ne putem pronunţa mai bine referitor la ceea ce a fost crezut sau care au fost crezurile acestei perioade de timp. Foarte multe dintre formele noastre de cultură şi civilizaţie le avem preluate la un nivel primar din timpurile antichităţii. Deşi mai multă lume contestă că antichitatea a fost o perioadă de raţionalitate din istoria lumii acest lucru nu este adevărat. Se poate spune că în antichitate s-au pus bazele sau temeliile pentru ceea ce înseamnă raţionalul sau mai bine spus despre cum se defineşte raţionalul în zilele noastre. Acestea sunt în mare se poate spune principalele caracteristici ale antichităţii în ceea ce priveşte raţionalitatea şi raţionalul. S-a scris mult pe această temă dar evident, de cele mai multe ori nu s-a scris în sensul religiei sau a religiosului. În acest sens, se poate afirma că Dumnezeu a acţionat progresiv cu omul şi nu a ajuns cu el la desăvârşire dintr-o dată.[21]

O a doua mare perioadă din istoria umanităţii în care s-a reformulat ceea ce se poate denumii ca şi conceptul sau ideea de raţionalitate a fost perioada evului mediu. Evul mediu a fost cât se poate de mult timpul în care omul a ajuns la o nouă concepţie despre raţiune şi raţionalitate. Acest lucru s-a manifestat în special în apus unde s-a accentuat extrem de mult mintea omului. Occidentul este cel care ne-a dat scolastica. Ce este scolastica?

[21] Fabrice Pataut, Ion Creţu, *Noua bibliotecă de la Alexandria* (Editura institutului român, 20006).

Scolastica este foarte mult un curent religios şi filosofic care punea accentul pe aspectul intelectual al relaţiei care există între Dumnezeu şi om. Printre cei mai mari exponenţi ai scolasticii au fost Toma Aquino, Bonaventura şi Duns Scotus. Aceştia au fost foarte mult persoane care vedeau legătura omului cu Dumnezeu strict intelectual. Ceea ce nu era intelectual nu putea să îl pună pe om în legătură cu Dumnezeu.[22] Este cât se poate de adevărat că de cele mai multe ori omul are nevoie de mintea sau de intelectul său ca să poată să se apropie de Dumnezeu. Problema scolasticii a fost că nu singură mintea sau intelectul îl pune pe om în legătură cu Dumnezeu ci la fel de bine simţirea sau inima omului.

Odată, au venit niște filosofi la Sfântul Macarie, în pustie, să vadă de ce aleargă atât de mulți oameni să-i asculte cuvântul înțelept. Pasă-mi-te, erau oarecum invidioși, că după ei nu se prea înghesuia lumea. Când au sosit în pustie, au găsit un bătrân sărăcăcios îmbrăcat, cu vorbă curată, dar meșteșugită. Nu prea le-a venit bine filosofilor. Și au început să-l întrebe:

- Macarie - ai citit cutare carte ? N-am cetit-o, răspundea Macarie.
- Dar cutare învățat, știi ce a zis despre lume și despre altele ?
- Şi la acestea, Macarie, răspundea că nu știe.
- Ei însă îl tot întrebau, cu gândul de a-l rușina.
- Atunci Macarie, ghicindu-le gândurile, le-a zis:
- Rogu-vă, îngăduiți-mi să vă întreb și eu ceva.
- Întreabă, părinte, răspunseră ei veseli.
- Fiți buni și spuneți-mi, ce-a fost mai întâi: mintea sau cartea ? După oarecare răgaz, răspunseră, oarecum nedumeriți de rostul întrebării:
- Vezi bine că a fost mintea !
- Nu vă supărați, răspunse Macarie, că eu am ceea ce a fost mai întâi: mintea.

Atunci au priceput filosofii că orice om, dacă-și folosește darul minții dat de Dumnezeu, poate să fie înțelept, cu sau fără prea multă carte.

Se poate spună că de cele mai multe ori scolasticii au absolutizat sau mai bine spus au îndumnezeit mintea şi intelectul. Acest lucru a avut ample implicaţii în filosofia şi psihologia occidentală. În primul rând ceea ce a avut loc în occident în evul mediu a fost foarte mult un fel de rupere sau fracturare dintre minte şi sentimente. Omul nu trebuia să Îl simtă pe Dumnezeu ci mai mult omul trebuia să Îl gândească pe Dumnezeu. În scolastica medievală trebuie să spunem că nu exista loc pentru sentimente sau pentru iubirea de Dumnezeu în sensul simţirii. Tot ceea ce putea face omul în scolastică era mai mult o trăire intelectuală şi raţională a lui Dumnezeu. Acest lucru nu este rău în sine dar el nu este singurul lui de care are nevoie omul pentru a ajunge la comuniunea cu Dumnezeu. Astfel că s-au creat mai multe dispute medievale în acest sens. Aceste dispute au fost foarte mult grupate în ceea ce se cunosc astăzi ca şi curentele pietiste. Ce este pietismul? Pietismul a fost în occident foarte mult o reacţie la scolastică. Pietismul este o accentuare pe anumite aspecte ale vieţii Domnului Iisus Hristos în special patimile Sale care au devenit un fel de fetiş pentru occidentali. Mai mult decât atât, după cum scolasticii au elaborat o mistică scolastică, pietiştii au elaborat şi ei o mistică pietistă care ajungea să separe anumite părţi din trupul lui Hristos sau a sfintei Maria. Astfel, în evul mediu occidental au ajuns să fie cunoscute lucruri ca şi Inima sacră a lui Iisus, sângele sacru al lui Iisus, lacrimile sacre de

[22] Bonaventura, *Itinerariul minţii în Dumnezeu* (Editura Polirom: Iaşi, 2012).

la cruce a sfintei Maria şi alte multe lucruri de acest fel. Aceste lucruri au fost foarte mult un fel de reacţie la accentul prea mare pe care scolasticii îl puteau pe minte şi pe intelect. În acest sens se poate vorbii de o „schizofrenie" a evului mediu occidental.[23] În cele din urmă această anomalie a fost depăşită dar ea a fost cât se poate de mult tipică pentru evul mediu. Prin urmare, se poate spune că la nu anumit nivel omul a pus foarte mult accent pe minte aşi raţiune în evul mediu. Acest lucru nu a fost greu dar se poate vedea că s-a creat o schismă în om în ceea ce priveşte modul în care el s-a raportat la Dumnezeu. Acest lucru a fost cât se poate de definitoriu peste evul mediu. Evul mediu a fost o epocă care a văzut ca cel mai important lucru mintea şi intelectul omului şi se poate spune că el a absolutizat foarte mult acest lucru pe care l-a preluat din antichitate. Acest lucru nu este rău în sine dar nu este singurul care defineşte pe om şi existenţa sa.

La un examen din al doilea an de studii al universităţii noastre de medicină, unul dintre profesori ne făcu tuturor o supriză, atunci când ne înmână subiectele. Ca întotdeauna, eu le citii mai întâi repede pe toate, dar când ajunsei la ultimul, rămăsei derutat:

"Numele femeii de serviciu care face curat în universitate?"

În mod sigur, mi-am zis, o fi vreo glumă a profesorului. O văzusem de multe ori pe femeia de serviciu. Era înaltă, cu părul cărunt, şi să fi tot avut în jur de cincizeci de ani. Dar, cum era să-i ştiu eu numele? La sfârşitul examenului, îi prezentai foaia de examen profesorului, fără să fi răspuns însă nimic la ultima întrebare, atât de neaşteptată. Înainte să se fi terminat examenul totuşi, unul dintre colegii mei îl întrebă pe profesor dacă ultimul subiect conta la nota finală a examenului.

- Fără îndoială că da, răspunse profesorul. De-a lungul carierelor voastre, veţi cunoaşte o mulţime de persoane. Toate sunt importante. Toate merită atenţia şi îngrijirea voastră, chiar dacă ele vi se adresează doar cu un simplu «bună ziua»!" Niciodată nu uitai acea lecţie. Şi mai descoperii că numele ei era Maria.

Se poate spune că scolastica medievală a absolutizat ceea ce se poate spune ca şi mintea sau intelectul omului şi dincolo de acestea nu mai exista nimic. Acest lucru nu este bine sau mai bine spus nu a fost bine fiindcă simţirea sau inima omului sunt la fel de importante în ceea ce priveşte relaţia sau legătura omului cu Dumnezeu. De mai multe ori aceste lucruri au dus şi la mai multe deviaţii în planul teologiei şi angelologiei evului mediu. Celebra întrebare pe care au ajuns scolasticii să şi-o ridice: câţi îngeri pot sta pe vârful unui act? Este cât se poate de mult o deviaţie teologică şi angelologică. Atunci când omul vrea să cunoască lumea şi universul din jur, Dumnezeu îi pune omului mai multe lucruri la îndemână însă pentru a face acest lucru Dumnezeu nu vrea ca omul să se rezume numai la o cunoaşte raţională a Sa. Se poate spune că Dumnezeu îi cere omului să se implice şi sentimental. Acest lucru are loc cu cei mai mulţi dintre noi. Cunoaşterea lui Dumnezeu este lucru care se poate spune ţine nu numai de mintea omului ci şi de inima sau de simţirea omului. Omul este liber de mai multe ori să ajungă să se raporteze la Dumnezeu în funcţie de preferinţa sa dar acest lucru nu înseamnă că este şi corect.[24]

Prin urmare, a existat o noţiune extrem de puternică a raţiunii şi a raţionalităţii în evul mediu. Acest lucru a dus de mai multe ori la ceea ce se poate denumii ca şi filosofia medievală. În evul mediu, omul s-a văzut pe sine în situaţia de a crea o nouă ordine sociale care a fost foarte mult ordinea feudalistă şi care să ducă lumea şi umanitatea într-o etapă

[23] Rolf Schönberger, *Was ist scholastik?* (Bernward, 1991).
[24] Etienne Gilson, *Filosofia în evul mediu* (Editura Humanitas: Bucureşti, 1995).

şi mai bună decât cea care a fost mai înainte de ea. Aceste lucruri sunt cât se poate de multe cele care definesc sau mai bine spus cele care susţin ceea ce a fost evul mediu în ansamblul său. Au existat mai multe curente pseudointelectuale în evul mediu cum a fost alchimia. Aceste curente au susţinut că de cele mai multe ori elementele naturii sunt pline de o substanţă magică pe care alchimistul trebuie să o descopere. Este adevărat că mai multe dintre concepţiile medievale despre raţiune au fost dominate de un puternic simţ al superstiţiei. La fel de bine o parte a lumii medievale încă mai credea în magie şi vrăjitorie. Este de interes că pentru mai multe secte creştine magia şi vrăjitoria aveau un rol important. Acest lucru însă nu este singurul sau singura trăsătură a evului mediu. Au existat şi în evul mediu mai multe curente ortodoxe care au dus lumea într-o direcţie bună. O mişcare de anvergură medievală care a cuprins toată partea occidentală a lumii şi mai ales Europa a fost renaşterea. Ce a fost renaşterea? Renaşterea a fost foarte mult un fel de nostalgie faţă de lumea antică şi adaptarea ideilor şi crezurilor lumii antice la lumea medievală.[25] S-a vorbit mai multe despre renaştere şi se poate spune că există o anumită diferenţă dintre renaştere şi scolastică. Scolastica era după cum am spus, centrală exclusiv şi definitiv pe raţiune. Renaşterea a fost mai puţin centrală pe raţiune şi mai ales pe raţiune şi legătura ei cu Dumnezeu ci a voit un fel de „rezultate" concrete în plan uman a raţiunii. Aceste lucru s-au manifestat cel mai mult în plan artistic sau al artei. Poate una dintre cele mai productive perioade artistice din istoria lumii a fost renaşterea. Renascentistul era conştient de filosofia lui Platon, Aristotel şi Socrate, de marmurele elgine de pe Partenon, de colosul din Rodos sau de piramidele din Egipt care toate erau creaţii ale lumii antice. O întoarcere definitivă în antichitate nu mai putea fii făcută dar se putea face o „renaştere."[26] Se poate spune că renaşterea a început cu Francesco Petrarca care la mai multe nivele a fost un nostalgic al ideilor filosofice antice. În renaştere s-au remarcat nume pe cum Leonardo Davinci, Michelangelo, Erasmus de Rotterdam, Niccolo Machiaveli, Giovanii Pico de la Mirandola sau Donatelo ca să enumerăm numai câţiva. Se poate spune că există o anumită contradicţie dintre renaştere şi scolastică. După cum am spus, scolastica medievală era centrală exclusiv pe Dumnezeu, dar făcea acest lucru numai intelectual şi raţional. Nu acest lucru a fost prezent şi în renaştere. Ceea ce era tipic renaşterii era că intelectul nu este doar un instrument pasiv în mâna lui Dumnezeu ci este un instrument activ şi creator. Pentru acest motiv, renaşterea nu a fost numai o mişcare intelectuală ci a fost una creativă. Sunt mai multe creaţii artistice care le avem din renaştere şi care încântă şi acum mintea şi inima omului. Ceea ce a fost eronat sau greşit în renaştere a fost foarte mult faptul că renaşterea nu a luat în considerare creaţia unei anumite spiritualităţi. Fără de această spiritualitate, în probleme de religie renaştere a fost un eşec. Picturile renascentiste ale renaşterii din biserici au fost cât se poate de mult erotice şi încărcate de un puternic simţ al senzualului. Acest lucru în sine a fost un lucru eronat al renaşterii. Senzualismul nu era să fie expus pe pereţii bisericilor şi a catedralelor ci el trebuia păstrat pe pereţii galeriilor de artă. După cum am spus, renaşterea a căzut în cealaltă extremă a raţiunii, aceea de a crea o raţiune în cele din urmă chiar fără de Dumnezeu. Scolasticii nu au făcut mari eforturi pentru remedia acest lucru şi în cele din urmă renaşterea a fost un eşec. Se poate spune că una dintre principalele trăsături ale renaşterii a fost universalismul. Acest lucru se datorează faptului că patria de origine a renaşterii a fost Italia care a fost la acel timp o ţară catolică. Foarte multe dintre bisericile

[25] Ioan Petru Culianu, *Eros şi magie în renaştere 1484* (Editura Polirom: Ediţia a III-a, Iaşi, 2012).
[26] Andrei Oţetea, *Renaşterea* (Editura ştiinţifică: Bucureşti, 1964).

europene au fost biserici făcute renascentist care aveau o arhitectură renascentistă. În acest sens, diferenţa dintre scolastică şi renaştere este că renaşterea nu s-a centrat exclusiv numai pe intelect şi pe mintea omului.

Mai multe lume a spus că renaşterea s-a voit un fel de pasăre Phoenix al antichităţii. Aceasta fiindcă unii susţin că renaşterea s-a voit un fel de refacere din propria cenuşă. Acest lucru este numai parţial adevărat. În renaştere s-a simţit dorinţa acelui elan creator sau mai bine spus voinţa de creaţie a omului. Problema a fost că acestui lucru îi lipsea o orientare sănătoasă sau o orientare spirituală. Din renaştere se vor naşte ulterior alte curente cum a fost iluminismul de exemplu. Este adevărat că de mai multe ori în evul mediu omul a renunţat să îşi mai folosească raţiunea acest lucru a rezultat în cele din urmă în mai multe acte care pentru noi cei de azi sunt greu de înţeles. Unul dintre marile centre de interes în evul mediu a fost foarte mult Palestina. În evul mediu se ştie că Palestina a fost ocupată de musulmani care au transformat-o în stat islamic. În acest sens în evul mediu se vor organiza mai multe cruciade care erau armate trimise să elibereze locurile ocupate de musulmani. O cruciadă medievală care a fost extrem de inedită a fost ceea ce în istorie avea să fie cunoscut ca şi „cruciada copiilor”. A fost trimisă în Palestina o armată formată numai din copii care a dus la un măcel extrem de mare. Acest lucru vine să chestioneze foarte mult caracterul raţional al evului mediu. Este de remarcat că în evul mediu ideea de raţiune nu a fost atât de dominantă cât a fost ideea de onoare. Pentru cavalerul medieval onoarea sa era mai presus de mintea şi de raţiunea sa.

Selma Lagerloeff povesteşte în legenda ei "Flacăra luminii" despre un cavaler teuton care în urma unei cruciade victorioase în Tara Sfânta jurase ca va duce în oraşul sau, Florenţa, o lumânare nestinsă pe care o va aprinde de la flacăra lumânării de la mormântul sfânt al lui Hristos. Acest plan făcu din el un alt om. Îl transformă dintr-un soldat cuceritor într-unul pacifist. Chiar şi pe drum, când era atacat de tâlhari, nu se apăra. Promise să le dea de bunăvoie tot ceea ce doreau, numai dacă nu vor stinge lumânarea sa. Îi luară îmbrăcămintea de zale, armele şi toţi banii, şi-i dădură în schimb un biet catâr cu care să meargă mai departe. După câteva peripeţii periculoase sosi în cele din urma în oraşul Florenţa, protejând lumânarea de vântul neastâmpărat. Când îl văzură copiii de pe străzile Florenţei, îl considerară nebun şi căutau să-i stingă lumânarea. Doar numai printr-o minune lumânarea nu i se stinse, aşa încât putu să aprindă lumânările de pe altarul catedralei. Când a fost întrebat de cineva, care ca şi el ducea o lumânare aprinsă, ce trebuie să facă pentru ca să nu se stingă, el îi răspunse:

- Aceasta luminiţă cere să încetezi a te mai gândi la altceva. Nu ai voie sa te simţi nici o clipa în siguranţă. Chiar dacă ai protejat lumina în multe situaţii periculoase, trebuie să fii pregătit întotdeauna, pentru că în clipa în care nu te aştepţi totul poate fi fatal.[27]

După cum am spus, chipul raţionalităţii medievale de mai multe ori a fost cavalerul sau mai bine spus putem să spunem că în imaginea cavalerului s-a condensat extrem de bine chipul raţiunii şi raţionalităţii. Calaverul era după cum am spus în primul rând un om

[27] Este de remarcat în acest context că onoarea a fost foarte mult o înţelegere raţională a cavalerului medieval. Cavalerul se vedea pe sine ca şi o persoană care îşi excercita raţiunea sau raţionalitatea prin onoarea. Pentru el raţiunea este în cele din urmă o problemă sau o chestiune de onoare. Evident, onoarea face parte din caraczerul unui om dar nu putem afirma că toată raţiunea sau mintea omului se reduce la onoare. Tema calaverilor medievali şi a “cultului onoarei” a fost tema la mai multe cărţi şi la numeroase filme cinematografice. Ion Dan, *Cavalerii ordinului Basarab* (Editura Eminescu, Bucureşti, 1977).

de onoare şi mai apoi el era un om care lupta pentru raţiune care de cele mai multe ori era considerată ca fiind dreptate. Dreptatea în evul mediu a prins de mai multe ori forma raţională sau a raţionalităţii. Se cunosc mai multe ordine de cavaleri care au avut de cele mai multe ori o misiune cât se poate de mult ancorată în raţionalitate: cavalerii de la Malta, cavalerii templieri, cavalerii teutoni, cavalerii longobarzi şi mulţi alţii. Chipul cavalerului în evul mediu era foarte mult asimilat cu raţiunea şi raţionalitatea. Raţionalul este foarte mult prin urmare un lucru care era considerat cavaleresc în evul mediu. Prin urmare, în evul mediu de cele mai multe ori a fii raţional însemna a fii cât se poate de mult cavaler. Ceea ce era cavaleresc era raţional. Cavalerii însă se vor sfârşii cu finalul evului mediu şi începutul modernităţii.[28]

Prin urmare, începând cu modernitatea chipul cavalerului se v-a şterge treptat şi v-a fii înlocuit cu late modele şi alte referinţe. Oricum este de remarcat prin urmare că chipul cavalerului în evul mediu a fost foarte mult chipul raţionalităţii şi al raţionalului. Aceste lucruri este bine să le avem în vedere. Modernitatea v-a aduce cu sine alte curente şi alta modele de raţionalitate. Unul dintre cele mai cunoscute modele este ceea ce se cunoaşte modelul industrial. În zorii modernităţii s-a impus un nou model de raţionalitate care l-a înlocuit foarte mult pe cel medieval al cavalerului. Acest model a survenit în urma „revoluţiei industriale” de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea. Noul model care s-a cristalizat la începuturile modernităţii a fost foarte mult „omul industrial.” Ce era omul industrial? Omul industrial a fost foarte mult ceea ce însemna prin secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea maximul sau cumulul ultim de raţionalitate şi de ceea ce este raţional. Omul industrial era foarte mult omul care crea sau mai bine spus făcea maşini care să producă cât mai mult şi cât mai bine. Acest om nu mai era un om exclusiv agrar ci era un om capabil să producă industrie şi tot ceea ce este necesar pentru a exista. Industria a fost prin urmare ceea ce a făcut la un nivel separaţia între omul medieval şi omul modern. Omul modern nu se mai putea vedea pe sine un cavaler sau un om renascentist care avea nostalgia antichităţii ci se vedea pe sine pus în faţa unui noi dimensiuni a raţionalităţii. Această raţionalitate a fost cât se poate de mult ceea ce se poate denumii ca şi raţionalitatea industrială. Industria a schimbat foarte mult condiţiile de viaţă ale omului. În primul rând, industria nu mai necesita ca omul să lucreze singur ci el avea acum un sprijin în încercările sale. Acest lucru a fost foarte mult un pas înainte pentru umanitate şi pentru existenţă în general.

La începuturile modernităţii se poate spune că omul industial a fost foarte mult modelul raţionalităţii. Industria a schimbat foarte mult faţa lumii şi a umanităţii. Industria a avut mai mult funcţia de a îl face pe om să trăiască o viaţă mai bună şi mai frumoasă în care „producţia” să asigure nevoile celor mulţi. S-a mai putut vedea că la începuturile umanităţii populaţia lumii a crescut mai mult şi aşa că era nevoie de o nouă modalitate de a definii raţionalitatea. Raţionalitatea a fost foarte mult o modalitate de a crea o industrie. Prin industrie se poate vedea că omul a ajuns să stăpânească deplin şi definitiv natura şi tot ceea ce a ţinut de lumea naturală. Omul industial era constrâns să fie raţional şi acest gen de raţionalitate avea să se denumească foarte mult raţionalitate economică. Pentru prima dată devenea extrem de stringentă problema raţionalităţii ca şi economie. Din omul industria avea să se desprindă ulterior ceea ce am putea denumii ca şi homo economicus sau omul economic. Acest om a fost cât se poate de mult un om care trebuie să gândească raţional. Resursele planetei trebuie folosite în mod raţional. Cu timpul omul economic l-a

[28] Nicolae Achimescu, *Religie, modernitate şi postmodernitate* (Editura Trinitas, 2013).

înlocuit pe omul industrial. Acest proces a fost lent şi a avut loc în special în secolul al XIX-lea. Omul economic a fost prin urmare un om care avea să devină definitoriu sau fundamental epocii moderne. Omul modern este fără nici o îndoială un om care de mai multe ori se vede pe sine delimitat de condiţiile sau de posibilităţile economiei. Economia este o ştiinţă care a început să se dezvolte sau mai bine spus să i-a amploare în timpul modernităţii. Compusă din trei ramuri principale: industrie, comerţ şi agricultură, economia timpurilor moderne a adus cu sine o nouă înţelegere a raţionalităţii. Tot ceea ce este raţional este economic la un anumit nivel. Acest gen de concepţie şi de gândire este tipul lumii moderne.[29]

Gândirea sau raţiunea economică este foarte mult o gândire sau o raţiune care are în sine principiul bunăstării şi al prosperităţii. Acest gen de principiu este de cele mai multe ori un lucru sau o realitate care ţine de sensul şi de modul în care omul concepe sau se raportează la lumea din jur. În zilele noastre nu se poate concepe viaţa fără de economie. Economia este cea care face ca de cele mai multe ori omul să devină fericit. Omul economic este omul care vede ca sensul raţiunii şi al raţionalităţii viaţa economică. Acest lucru a primit în secolul al XX-lea proporţii exorbitante. Nimic din ceea ce este economic nu poate să nu fie raţional. Acesta este o dimensiune care a fost cât se poate de nouă în istoria şi în trecutul umanităţii. Secolul al XX-lea a fost secolul care a transformat din raţiune şi raţionalitate o problemă economică.

După ce-şi dusese rodul muncii sale obositoare la piaţă, un pescar stătea la ţărm privind şi meditând asupra mării. Trecând pe acolo, un turist îl întrebă:

- De ce nu-ţi ridici un credit de la bancă? Vei putea cumpăra o barcă cu motor şi atunci vei prinde încă pe-atâţia peşti. Asta îţi va aduce mult mai mulţi bani şi astfel vei putea angaja o nouă persoană! Vei putea ieşi la pescuit de două ori pe zi şi vei câştiga de trei ori mai mult. Îţi vei putea procura un cuter şi aşa vei profita mai bine de mare, vei putea deschide un magazin în piaţă, apoi un restaurant, apoi chiar o fabrică de conserve. Ochii turistului străluceau puternic. Pescarul îl întrebă:

- Şi apoi?"

- Apoi nu mai ai de făcut nimic. După aceea vei putea sta aici toată ziua, să priveşti şi să meditezi fericit asupra mării, îi zise turistul.

La acestea pescarul îi răspunse:

- Dar tocmai asta fac acum!

Este adevărat că de mai multe ori omul modern a supraevaluat importanţa sau semnificaţia economiei. Aceasta fiindcă după cum am spus acest om este dependent de lumea înconjurătoare.[30] Omul economic este cauza unui nou gen de raţionalitate şi de raţiune. Acest om a ajuns prin urmare să funcţioneze după principiul profitului. Ceea ce aduce profit este prin urmare raţional şi raţionalitate. Raţionalitatea economică este mai mult ceea ce se poate denumii ca şi principiul după care este organizată sau categorisită lumea modernă. Sunt buni cei care au cea mai mare raţionalitate economică. Raţionalitatea economică după cum am spus este o etapă nouă în istoria lumii şi a umanităţii. Raţionalul a primit în secolul al XX-lea o modalitate de înţelegere pur economică. S-au creat astfel centre de studiu teoretic al economiei şi a ceea ce este economic. Acest lucru este în cele din urmă un lucru care se defineşte ca şi sensul ultim de

---

[29] Gheorghe Taşcă, *Studii de gândire economică şi de istoria gândirii economice* (Editura academiei române, 1996).

[30] Horia Roman Patapievici, *Omul recent* (Editura Humanitas: Bucureşti, 2001).

a fii a omului. Sunt multe calcule economice care fac cât se poate de mult raţiune să funcţioneze în jurul ideii de economie. Iniţial economia a avut un suport matematic dar cu timpul s-a desfăşurat un nou gen de raţionalitate care este tipic raţionalităţii economice. În zilele noastre anul se scriu mai multe sute de cărţi despre probleme şi teme economice. Acest teme de cele mai multe ori fac un abuz de raţionalitate susţinând că ceea ce nu este economic nu poate fii raţional. În secolul al XX-lea problema raţionalităţii în economie a devenit una cât se poate de stringentă. Economia este un lucru care se poate spune că a dat noi valenţe lumii moderne şi a modului în care această lume se raportează la raţiune şi la raţionalitate. Fac economie cei care au un profund simţ al raţionalului. În mentalul popular sau mentalul colectiv economicul este identic cu raţionalul. A fii economic înseamnă a fii raţional şi a fii raţional înseamnă a fii economic. Acestea sunt prin urmare principalele concepţii despre raţionalitate în epoca modernă. Acest lucru este bine să îl avem în vedere şi să ţinem cont de el. Lumea economiei prin urmare este doar nu aspect din ceea ce se denumeşte ca şi raţionalitate sau raţional în timpurile moderne. Acest lucru este bine să îl avem în vedere şi să ne raportăm la el cât se poate de realist. După cum am spus economia are un loc important şi aparte în viaţa omului şi a lumii dar nu se poate spune că el este unul definitoriu.

Trăia un om care era foarte activ şi nu putea să stea nici măcar un minut din viaţa sa fără să facă ceva. Pe când mergea în oraş, plănuia deja la ce plajă să meargă. Pe când era la plajă, hotăra să facă o excursie la Marienruh, unde există o vedere frumoasă de ansamblu. Pe când era la Marienruh, luă harta rutieră pentru a vedea cum se poate întoarce înapoi mai repede. Pe când savura o friptură de curcan în restaurant, studia cartea cu oferte pentru a vedea ce mai poate lua la sfârşit. Pe când dădea la vale vinul delicios al lui Bacchus, se gândea că pe căldura aceea s-ar fi potrivit mai bine o bere. Astfel nu făcuse niciodată ceva, ci întotdeauna pregătise ceea ce avea să urmeze. Pe când stătea pe patul de moarte, se miră nespus de mult că viaţa, de fapt, i-a fost goală şi lipsită de sens.

CAPITOLUL AL II-LEA

RAŢIONALUL ÎN ARTE

Cele şapte arte ale lumii: aritectură, sculptură, pictură, fotografie,[31] muzică, literatură şi cinema sunt cât se poate de mult exponente ale frumosului. După cum am spus, artele sunt exponente ale frumosului dar se poate spune că de cele mai multe ori frumosului este fără nici o îndoială ceea ce se poate spune o caracteristică a raţionalului. Raţionalul este fără nici o îndoială ceea ce se poate spune o formă de manifestare a frumosului. Dar acest gen de frumos nu se manifestă prin estetică sau aspect extern ci mai mult prin alte forme sau alte exprimări. Frumosul raţional se manifestă prin categorii cum sunt: ordinea, precizia, exactitatea, corectitudinea, adevărul sau promptitudinea. Se poate spune că atunci când vorbim despre frumosul raţional vorbim despre o altă categorie decât de frumosul estetic. Se poate spune că frumosul raţional este foarte mult un frumos moral sau un frumos care ţine de o altă ordine a lucrurilor. Aceste lucruri sunt foarte mult ceea ce se poate spune ceea ce defineşte sensul sau expresia ultimă ceea ce denumit ca şi o altă categorie a frumosului. Esteticul nu este singura formă de expresie a frumosului. Se

[31] Unii consideră dansul este şi el o artă. Unele enumerări includ dansul în timp ce altele nu îl includ.

mai poate vorbii despre un frumos pnevmatic sau un frumos spiritual care este denumit filocalie în patrologia creştin ortodoxă, un frumos moral care ţine foarte mult de comportamentul şi de modul în care omul se manifestă pe sine în plan moral şi nu în cele din urmă se poate vorbii despre un frumos ştiinţific care ţine foarte mult de gradul de avansare intelectuală la care a ajuns cineva.[32]

Ceea ce vom demonstra în rândurile care vor urma este că arta nu poate fii în estetica sau în cultivarea ei a frumosului iraţională. Când vorbim despre artă şi despre frumos vorbim despre un lucru care intră sub incidenţa raţionalului. Arta este un lucru raţional şi nu se poate să concepem arta ca şi altceva decât ceea ce este raţional. Este raţional să vedem arta ca şi un lucru frumos dar în orice caz nu se poate să vedem arta ca şi un lucru care nu ţine de ceea ce este frumos. Frumosul este prin urmare un lucru care ne caracterizează şi care în cele din urmă ne duce în spre ceea ce este raţional. Pe parcursul timpului s-au dat mai multe denumiri raţionalului dar arta este în cele din urmă un lucru raţional. De ce spunem că arta este un lucru raţional? Fiindcă nu poate fii frumos şi frumuseţe în iraţional. Răul este în sine iraţionalul sau mai bine spus el este iraţionalul absolut.[33]

A fost odată un grup de broscuţe … care voiau să se ia la întrecere. Ţelul lor era să ajungă în vârful unui turn foarte înalt. Se adunaseră deja mulţi spectatori, pentru a urmări cursa şi pentru a le încuraja pe broscuţe.
Cursa urma să înceapă. Totuşi, dintre spectatori, nu credea nici unul că vreuna dintre broscuţe va reuşi să ajungă în vârful turnului. Tot ce se auzea erau exclamaţii de genul:

- Oh, ce obositor!!! Nu vor reuşi niciodată să ajungă sus!

Sau:

- Nici nu au cum să reuşească, turnul este mult prea înalt!

Broscuţele începură să abandoneze … Cu excepţia uneia singure, care se căţăra vioaie mai departe …
Spectatorii continuau sa strige :

- E mult prea obositor! Nu va putea nimeni să ajungă sus!

Tot mai multe broscuţe se resemnau şi abandonau… Doar una singură se căţăra consecvent mai departe. Nu voia cu nici un chip să abandoneze! În final renunţaseră toate, cu excepţia acelei broscuţe care, cu o imensă ambiţie şi rezistenţă reuşi să ajungă singură în vârful turnului. După aceea, toate celelalte broscuţe şi toţi spectatorii au vrut să afle cum a reuşit broscuţa să ajungă totuşi în vârf, după ce toate celelalte se văzuseră nevoite să abandoneze cursa.
Unul dintre spectatori se duse la broscuţă să o întrebe cum de a reuşit să facă un efort atât de mare şi să ajungă în vârful turnului. Aşa s-a aflat că… broscuţa învingătoare era SURDĂ!!!

Se poate spune că de mai multe ori arta nu trebuie să ţină cont de ceea ce cred unii care nu sunt profesionişti dar trebuie să ţină cont de ceea ce se poate denumii ca şi ceea ce este raţional. La un anumit nivel se poate spune că raţionalul este cât se poate de mult un lucru care converge cu frumosul. Aceste două lucruri se presupun una pe alta. Nu poate să fie frumos în raţional şi la fel de bine nu poate fii raţional fără de frumos. Acest lucru este de mai multe ori evitat sau mai bine spus trecut cu vederea de semenii noştri.[34]

---

[32] Umberto Eco, *Istoria frumuseţii* (Editura Rao: Bucureşti, 2008).
[33] Paul Evdokimov, *Arta icoanei: o teologie a frumuseţii* (Editura meridiane: Bucureşti, 1992).
[34] Mihai Nadin, *A trăi arta: elemente de metaestetică* (Editura Eminescu, 1972).

Ceea ce trebuie să stabilit din început este că arta este fără nici o îndoială un lucru raţiona. Artistul este în cele din urmă un om care trebuie să aibă foarte bine definite ceea ce înseamnă raţionalul şi raţionalitatea. Raţionalitatea este foarte mult ceea ce se poate denumii ca şi o expresie externă a esteticii. Nu poate exista frumos în iraţional fiindcă acest lucru duce în cele din urmă la manifestare a haosului. După cum am spus, trebuie să facem o diferenţă dintre frumuseţea seducătoare la care se lasă pradă unii artişti. În cele din urmă, după cum am spus, orice mare artist trebuie să aibă o înţelegere cât se poate de raţională a frumosului. Frumosul prin urmare nu trebuie să fie numai estetic ci el trebuie să fie şi raţional. Acest lucru este cauza la mai multe ori controverse în istoria lumii şi a artei. Raţionalul este o categorie cât se poate de profundă a artei şi a artelor în mare care de mai multe ori este trecută cu vederea sau mai bine spus ignorată. Artisticul este astfel ceea ce se poate spune o categorie a raţionalului. Sunt mai mulţi care susţin nu este nevoie de raţional sau mai bine spus de raţionalitate în arte şi în istoria artelor. Acest lucru este cât se poate de mult eronat şi greşit.[35] De cele mai multe ori este greu să considerăm că frumosul poate exista dincolo sau peste ceea ce se denumeşte ca şi raţional. Acest lucru după cum s-a putut vedea a dus la extrem de multe curente artistice care au fost extrem de reprobabile. Arta după cum am pus trebuie să treacă prin raţionalitate şi mai apoi să ajungă la ceea ce poate denumii ca şi religiozitate.

Arta după cum s-a spus trebuie să îl înnobileze pe om dar pentru a face acest lucru este necesar ca arta să fie cât se poate de mult raţională. Raţionalitatea este foarte mult ceea ce se poate denumii ca şi sensul şi expresia finală a raţionalităţii. Se poate spune că la un anumit nivel arta convinge şi prin raţionalitate. Raţionalitatea este cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul artei profunde. În faţa cubismului, a expresionismului, a suprarealismului care sunt cele mai multe curente artistice se ridică problema sau întrebarea raţionalităţii. Vom vedea beneficiile raţionalităţii atunci când ne raportăm la artă. Aceste lucruri sunt se pot spune lucruri de care foarte puţini ţin cont. Ceea ce învăţăm din raţionalitate este că frumuseţea nu este numai o categorie estetică ci ea este şi o categorie morală sau spirituală. Acest lucru este de cele mai multe ori uitat şi trecut cu vederea.

Un împărat a primit doi şoimi. Unul a fost antrenat, despre celalalt i s-a spus ca refuza să se dezlipească de creanga pe care stătea. Unul dintre slujitori trebuia să se caţere in fiecare zi in copac să-i ducă de mâncare.
După ce a încercat în fel şi chip să facă şoimul să zboare de pe creangă, împăratul şi-a rugat supuşii să-l ajute. Un bătrân înţelept s-a oferit să facă el asta şi, a doua zi când s-a trezit, împăratul a văzut şoimul zburând de colo-colo.
– Cum ai făcut? şi-a întrebat supusul
– A fost foarte simplu. Nu a trebuit decât să îi tai craca de sub picioare.

După cum se poate înţelege de cele mai multe ori ceea ce face ca arta să fie cu adevărat valoroasă şi importantă este raţionalitatea ei sau mai bine spus faptul că arta este o expresie a raţionalităţii. Raţionalitatea este cât se poate de mult ceea ce se poate denumii un lucru care ţine de sensul şi de expresia a ceea ce este şi a ceea ce a fost exprimat ca şi raţionalitate. În cele din urmă, se poate spune că la un sens generic sau la un sens total, adevărata artă este cea care trece proba moralităţii. Moralitatea este foarte mult un lucru care ţine de ceea ce se poate denumii ca şi expresie a raţionalităţii care de cele mai multe ori primeşte o expresie artistică. Acest lucru se manifestă prin anumite

[35] Alexandru Dima, *Arta populară şi relaţiile ei* (Editura Minerva: Bucureşti, 1971).

teme sau eroi care vin să ilustreze idealurile artistice. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult un lucru care este definitoriu în lumea artei din zilele noastre. După cum s-a spus de mai multă lume ceea ce este sau cum este esenţa artei este foarte mult estetica. Estetica însă trebuie să fie dublată de ceea ce se poate denumii „raţionalitate.” De ce spunem că estetica trebuie să fie întemeiată în raţionalitate? Estetica trebuie să fie înrădăcinată în raţionalitate fiindcă de cele mai multe ori iraţionalul poate să fie estetic. Acest lucru îl spunea de mai multe ori Biblia în vechime când Sfântul apostol Pavel ne spunea că cel rău sau diavolul poate lua chipul unui înger. La fel de bine de mai multe ori esteticul nu ne bazează pe raţional şi pe raţionalitate ci pe ceea ce se poate spune ca şi seducere şi seducţie. Fie că este vorba de erotism sau de pornografie aceste lucruri de mai multe ori nu sunt bazate pe raţionalitate. De ce spunem acest lucru? Spunem acest lucru fiindcă erotismul şi pornografia care fac mai multe ravagii în lumea noastră se bazează pe seducţie şi seducere şi nu pe raţiune şi raţionalitate. Sexualitatea umană este o metodă de procreaţie şi de reproducere a speciei umane şi prin urmare ea nu poate fii considerată ca şi o artă după cum face erotismul şi pornografia. De mai multe ori instinctele omului sunt exploatate într-un sens care se ştie foarte bine că nu poate fii raţional. La fel de bine în artă există mai multe curente senzaţionale sau senzoriale care de cele mai multe ori sunt cât se poate de mult departe de adevărata frumuseţe. Ceea ce se poate spune este că atunci când raţionalul şi raţionalitatea lipseşte din arte de cele mai multe ori se pătrunde într-o lume a surogatelor.[36]

Acolo unde lipseşte raţionalitatea se poate spune că de cele mai multe ori arta se pierde sau mai bine spus nu mai are un sens. Despre un tânăr se spune că a mers la un magazin de muzică şi a acolo a văzut o altă tânără care vindea muzică şi CD-uri cu cântece. Tânărul a simţit o anumită simpatie faţă de această fată şi se poate spune că a început să o iubească. Evident, îi era ruşine să îi spună sentimentele. S-a dus şi a cumpărat un CD. A luat CD-ul şi când a venit l-a pus într-un sertar. A făcut acest lucru de mai multe ori zilnic. Mama tânărului a simţit că în inima fiului se întâmplă ceva.

- Ce se întâmplă cu tine dragule?
- Chiar vrei să ştii?
- Da.
- Sunt îndrăgostit de fata de vizavi care vinde în magazinul de muzică.
- Şi nu i-ai spus sentimentele sale?
- Nu.
- De ce?
- Fiindcă îmi este ruşine.
- Uite, când te duci data viitoare dă-i un bilet pe care scrie faptul că o iubeşti şi o inviţi cu tine la un local pentru o masă delicioasă.
- Bine. Am să te ascult.

A doua zii tânărul a mers din nou la magazin a cerut un CD. Când a plecat i-a dat fetei pe care o iubea un bilet pe care scria: „te iubesc. Vreau să vii cu mine deseară la un local.” Apoi a plecat grăbit din local.

A doua zii de dimineaţă mama a primit un telefon. Era fata care întreba despre fiul ei.

- Nu este aici. Pot să îi las un mesaj.

- Spune-ţi să mă caute.

[36] Luca Piţu, *Eros, doxa şi logos* (Editura institutul european, 1995).

- Bine.

Mama a intrat în camera fiului pentru a face o inspecţie. A văzut că un sertar era plin cu CD-uri şi era lăsat deschis din cauză că erau prea multe. A luat la întâmplare un CD. Când l-a deschis a găsit un bilet pe care scria: „eşti frumos. Te iubesc. Vrei să ieşi cu mine? Sofia.”

De mai multe ori se poate spune că aceasta este relaţia dintre raţional şi arte. Artele în sine doresc raţionalul şi se poate vedea o tânjire de mai multe feluri în artă şi în arte.[37] Arta în sine doreşte raţionalul sau mai bine spus se vede pe sine ca şi o manifestare a raţionalităţii sau a raţionalului. Raţionalul în arte a primit mai multe forme de manifestare sau mai bine spus mai multe modalităţi de a se exprima şi a se descoperii pe sine. Pentru acest motiv nu vom face o istorie a raţionalului în arte ci vom încerca mai mult să arătăm cum este sau cum a fost conceput în cele mai cunoscute arte ale lumii. Există un mod propriu de exprimare al raţionalităţii în mai toate marile arte ale lumii. Se poate spune că de la începuturi arta s-a voit pe sine în condiţia ei internă ultimă o exprimare sau o expresie a raţionalităţii.[38]

Arhitectura este o artă în care de mai multe ori se poate spune că lipseşte raţionalul. Aceasta fiindcă de mai multe ori mintea omului a creat construcţii mari şi largi care în ultimă instanţă nu îşi au nici un fel de utilitate. Un astfel de caz celebru sunt piramidele din Egipt care sunt nişte construcţii făcute în antichitate care se văd de pe lună. Piramidele egiptene dintre care cea mai cunoscută este piramida lui Keops, sunt foarte mult construcţii care arhitectonic sunt fără de nici un fel de raţionalitate. Ele sunt extrem de mari şi au fost făcute nu pentru vreo anume utilitate ci pentru a le reamintii supuşilor egipteni şi restului de cetăţeni despre puterea şi de impozanta putere a faraonilor. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult caracteristice uneia dintre cele mai mari clădiri ale lumii. Nu trebuie să uităm că arhitectura este foarte mult o artă a raţionalului. De mai multe ori anumite culturi şi civilizaţii ale lumii au voit să lase mărturia trecerii lor prin această lume prin diferite construcţii care să fie cât se poate de mari. Să nu uităm că Parthenonul atenian care avea coloane de marmură de aproape 9 tone, a fost o construcţie care social nu avea prea multe foloase.[39] Anumite referinţe la raţionalitatea în arhitectură a făcut şi Domnul Iisus Hristos în Noul Testament: „De aceea, pe orişicine aude aceste cuvinte ale Mele si le face, îl voi asemăna cu un om cu judecata care si-a zidit casa pe stanca. A dat ploaia, au venit şuvoaiele, au suflat vânturile şi au bătut în casa aceea, dar ea nu s-a prăbuşit, pentru ca avea temelia zidita pe stanca.   Însă orişicine aude aceste cuvinte ale Mele si nu le face, va fi asemănat cu un om nechibzuit care şi-a zidit casa pe nisip. A dat ploaia, au venit şuvoaiele, au suflat vânturile şi au izbit în casa aceea; ea s-a prăbuşit şi prăbuşirea i-a fost mare.” (Matei 7, 24-27).

Este foarte clar că în ceea ce priveşte arhitectura trebuie să domine sau mai bine spus să primeze raţionalul. După cum am spus foarte multe dintre clădirile noastre moderne nu au un simţ sau mai bine spus o înţelegere a raţionalităţii şi pentru a acest motiv clădirile noastre sunt problematice. Începând din secolul al XX-lea se poate spune că lumea a intrat într-o nouă etapă a arhitecturii. Această etapă s-a manifestat prin a face

---

[37] Constantin Prut, *Dicţionar de artă modernă şi contemporană* (Editura Univers Enciclopedic: Bucureşti, 2002).

[38] Amelia Pavel, *Simboluri, surse idolatrii în arte modernă* (Editura Du Style, 1998).

[39] Christopher Hitchiens, *The parthenon marbles: the case for reunification* (Editura Verso, 2008).

foarte multe clădiri înalte. Aşa a apărut mode zgârie norilor. Aceste clădiri sunt extrem de înalte şi sunt de cele mai multe ori construcţii administrative.

Se povesteşte din vechime ca un rege voia să construiască o catedrală măreaţă spre gloria lui Dumnezeu. Nici un alt om nu avea voie să contribuie cu bani la aceasta construcţie. Toată lucrarea voia s-o facă din avuţia sa proprie. Când se termina construcţia, dădu ordin să se scrie pe o placă de marmură, cu litere aurite, următoarele cuvinte: "Această catedrala a fost construita numai din banii regelui". A doua zi dimineaţa toţi înmărmuriră, deoarece nu mai era scris numele regelui, ci numele unei biete femei. Regele dădu imediat ordin ca numele sa fie schimbat. A doua zi se repeta povestea.

Atunci regele recunoscu că purta în inima sa o mare mândrie pentru acest lăcaş sfânt. Ordona să fie căutată femeia şi să fie adusă la el. Ea intra la el tremurând.

- Spune-mi tot adevărul, îi spuse regele prieteneşte. Ai contribuit cu ceva la construcţia acestei catedrale, cu toate ca era interzis acest lucru?

Atunci femeia căzu în genunchi la picioarele regelui şi-i spuse cu lacrimi în ochi:

- Iartă-mă, maiestate! Trebuie sa-mi câştig pâinea cea de toate zilele torcând. Totuşi am economisit câţiva bani şi cu mare plăcere doream să-i dau spre slava lui Dumnezeu. Dar cunoşteam porunca ta şi mă temeam de pedeapsă. De aceea am cumpărat puţina iarbă şi am dat-o boilor care cărau pietre la catedrala. Astfel mi-am îndeplinit dorinţa şi totuşi nu am încălcat porunca ta!"

Şi regelui îi păru rău de egoismul sau şi-i dădu femeii atâţia bani încât din acel moment ea n-a mai trebuit sa lucreze.

De cele mai multe ori în construcţia bisericilor şi a catedralelor, sentimentul grandorii este foarte mult un sentiment care nu are proporţii sau mai bine spus nu se manifestă raţional. La fel de bine au existat mai multe curente iraţionale pe care le găsim în istoria arhitecturii. Aceste lucruri sunt prin urmare cele care au dus în evul mediu la naşterea francmasoneriei care a fost iniţial o asociaţie a arhitecţilor. Sunt puţini cei care ştiu că francmasoneria a fost iniţial o convenţie a arhitecţilor care ulterior a degenerat într-o organizaţie cu caracter ocult. Concluziile francmasonilor au fost foarte mult că Dumnezeu este marele arhitect. Francmasonii sunt cei care au concluzionat că francmasonii sunt la baza la toate construcţiile din lumi. În acest sens ei au creat chiar o religie a arhitecţilor care de mai multe ori are tendinţe oculte.[40]

Simţul raţionalului în sculptură se manifestă de mai multe ori prin forme foarte bine definite şi proporţionale sculpturile fie că sunt busturi sau în mărime naturală pot şi ele să fie un fel de convergere a ceea ce este raţional sau mai bine spus a raţionalului. Se poate spune că de cele mai multe ori sculpturile au numai un caracter decorativ sau un caracter estetic. Sculpturile după cum am spus au o valoarea sau un rol cât se poate de mult estetic, însă sunt şi sculpturi care după cum am spus poate converge simţul raţionalităţii. În marile metropole de mai multe ori sculpturile tind să devină extrem de lipsite de sens. Fie că este vorba despre o statuie a eroului necunoscut, sau despre bustul unui rege sau poet în timpul, atunci când sculpturile sunt aşezate în anumite locaţii cheie ale metropolelor noastre ele pot avea un efect benefic asupra noastră. Marele sculptor Brâncuşi se ştie că de mai multe ori a făcut sculpturi care sunt cât se poate de mult pline de simbol şi de semnificaţie. Se ştie că în trecut sculpturile au fost folosite şi pentru a impune cultul anumitor persoane şi mai ales cultul conducătorilor de stat. Mai mulţi

[40] Gheorghe Jurma, *Conspiraţia universală: câte ceva despre francmasonerie şi despre zodia lumii de azi* (Editura Timpul, 1994).

conducători de stat au fost adepţii statuilor. Marile imperii de mai multe ori au recurs la statui pentru a ne arăta supuşilor o anumită ordine sau ierarhie socială. Acest lucru nu este rău dar de mai multe ori aceste culte au primit proporţii hiperbolice.

Ceea ce este cel mai de interes când vorbim despre sculpturi şi despre idolatria care o găsim în sculpturi este foarte mult faptul că în vechime statuile au fost o modalitate de exprimare a cultului religios. Acest lucru religios de mai multe ori se exprima sau mai bine spus se manifesta pe sine prin idolatrie. Ce era un idol? Un idol era foarte mult o statuie care era închinată unui anumit diavol sau demon care în terminologia în terminologia de specialitate avea numele de zeu. Idolatria a fost un lucru specific lumii antice şi care s-a manifestat de cele mai multe ori prin statui. Este de remarcat că idolii de cele mai multe ori cereau statui care să le fie dedicate. Acest lucru nu este l-a întâmplare. Statuile idolilor ţin foarte mult de lumea magiei şi a demonicului. Mai multe poveşti din vechime ne spun că aceste statui odată ce erau dedicate unor zei [diavoli] ca şi Zeus, Afrodita, Minerva, Odin sau Zamolxe deveneau vii şi lor li se aduceau jertfe. Din vieţile sfinţilor ştim despre sfinţii Sfinţilor Mucenici Tirs, Levchie şi Calinic care au trăit pe vremea împăratului Deciu şi a ighemonului Cumvrichie, care a pornit mare prigoană împotriva creştinilor în părţile Nicomidiei, Niceii şi Cezareii Bitiniei. Sfântul Levchie, de bunăvoia lui, s-a dus la ighemon, a mărturisit pe Hristos şi a defăimat deşertăciunea închinării la idoli. La porunca ighemonului a fost spânzurat şi i s-a strujit cu cruzime trupul. Pentru că a rămas tare şi neclintit în credinţa creştinească, i s-a tăiat capul. Pe când ighemonul făcea o călătorie în Helespont i-a ieşit întru întâmpinare marele între atleţi Tirs. Acesta a propovăduit cu îndrăznire că Hristos este Dumnezeu şi a mustrat pe tiran, că fără să judece cinsteşte pe idoli. Sfântul Tirs a fost supus la chinuri îndelungate şi de multe feluri, de către mai mulţi ighemoni. În timpul acestor chinuri pe care sfântul le îndura cu seninătate, la rugăciunea sfântului s-au sfărâmat chipurile cioplite ale idolilor. Atunci Calinic, care era preot al idolilor, gândind în sine că Dumnezeul lui Tirs este mai mare şi mai puternic decât toţi idolii, de vreme ce la rugăciunea lui Tirs idolii au căzut la pământ şi s-au sfărâmat, a primit şi el credinţa în Hristos. Şi rugându-se şi el, lui Hristos, a fost sfărâmat idolul pe care el îl slujise până atunci. Pentru aceasta Sfântul Calinic a fost ucis cu sabia. Iar Sfântul Tirs şi-a dat lui Dumnezeu sufletul în timpul chinurilor."[41]

După cum am spus, după ce o statui era închinată unui idol în urma la mai multe incantaţii acea statui devenea vie şi era realmente un fel de trup sau corp al zeului [diavolului]. Este de remarcat aici că atunci când sfântul Tirs s-a rugat la Dumnezeu aceste statui care erau realmente închinate idolilor s-au sfărâmat din senin. Acest lucru a fost suma la mai multe păreri din partea teologilor. Se ştie foarte bine că atunci când un om dedică un lucru unui anumit scop, acel lucru devine parte acelui scop. Când un om ridică o statui a unui idol el nu face decât să îl invoce pe diavol care poate venii şi poate locui în acea statuie. Vieţile sfinţilor cunosc mai multe exemple de statui care în urma rugăciunilor făcute de un sfânt s-au sfărâmat sau prăbuşit din senin. Este cât se poate de evident, că practica închinării anumitor statui la anumite zeităţi şi divinităţi oculte a fost un lucru rău şi greşit. Mai presus de orice a fost un lucru iraţional sau mai bine spus fără de raţiune. Ceea ce sfinţii părinţi ne spun este că diavolii şi demonii nu au raţiune sau raţionalitate această facultate fiind pierdută de ei în mânia furibundă de rebeliunii lor contra lui Dumnezeu. Statuile au devenit de mai multe ori un punct de interferenţă dintre raţional şi

[41] Mineiul pe decembrie ziua 14.

iraţional. Fie că a fost la Atena, la Roma, la Corint, în Egipt, Sumeria, Babilonia sau Mesopotamia lumea antică a fost plină de statui. Aceste statui au pendulat de mai multe ori între raţional şi iraţional. Raţionalitatea unei statui este clară atâta vreme cât ea se păstrează pe sine în slujba unui scop nobil şi estetic. Aceste lucruri este bine să ne avem în vedere când vorbim despre statui şi despre sculpturi. Toate aceste lucruri sunt actuale şi necesită atenţia noastră.[42]

Pictura este o altă mare artă a omului şi a umanităţii în care s-au manifestat mai multe curente şi mai multe tendinţe. Aceste lucruri este bine să le avem în vedere şi să le menţinem cât mai bine în concepţiile noastre. Pictura după cum am spus este de mai multe feluri şi de mai multe ori s-au putut vedea mai multe tendinţe şi mai multe modalităţi de a exprima raţionalul şi ceea ce este raţional. Prin urmare, marii picturi ai lumii au voit să realizeze un fel de exprimare imagistică a raţionalului şi acest lucru s-a făcut în mai multe feluri şi în mai multe modalităţi. Imaginea a devenit astfel un câmp de expresie şi de manifestare care de cele mai multe ori se manifestă şi se exprimă cel mai bine prin ceea ce se poate spune ca şi o modalitate de a exprima şi de a realiza în imagini raţionalul. Raţionalul este foarte mult temă a picturii şi a modului în care este realizată pictura. Acest lucru a fost de mai multe ori făcut. Poate unul dintre curentele cele mai evidente în acest sens a fost cubismul care este o expresie în imagini a raţionalului. Cubismul şi picturile cubiste sunt extrem de abstracte fiindcă de cele mai multe ori totul se reduce la concept şi la idei în sine sau idei pure.[43]

Despre marele pictor spaniol Pablo Picaso se spune la un moment dat a pictat un tablou cubist care după cum am spus era extrem de abstract şi era foarte mult de facturi cubistă. Se spune că Picaso a dus acest tablou celebru pentru a fii pus într-o galerie de artă. Acest lucru a fost pentru ca tabloul să poată fii admirat. Acest tablou se spune că era foarte mult mai multe cuburi aşezate în mod concentric. Evident era ceea ce Picaso ar fii vrut să fie un tablou sau o pictură raţională. Galeria de artă a primit acest tablou straniu şi l-a pus între celelalte tablouri. A venit ziua în care acea galerie de artă s-a deschis şi a avut mai mulţi vizitatori. Lumea privea cu uimire la frumoasele tablouri din galeria. Când lumea ajungea la dreptul tabloului lui Picaso mai toată lumea ridica din sprâncene. Tabloul era inedit şi se pare că nimeni nu înţelegea ceea ce vor să reprezinte cuburile lui Picaso. Picaso a fost şi el invitat la acea deschidere de artă şi a venit să vadă tablourile. Unul dintre vizitatorii galeriei şi-a luat şi el inima în dinţi şi a mers la marele pictor:

- Domnule Picaso, dacă nu vă supăraţi am şi eu o întrebare.
- Da. Vă ascult.
- Aş vrea să ştiu ce reprezintă acest tablou?
- Ce reprezintă acest tablou?
- Da. Adică ce aţi vrut să pictaţi în el?
- Acest lucru mi-e teamă că nici eu nu îl ştiu. Dar dacă eşti răbdător în curând v-a venii un critic de artă şi vei afla.

Morala acestei întâmplări este că de mai multe ori „elanul creator” al artiştilor este mai mare decât graniţele lor raţionale şi intelectuale. După cum am spus, de cele mai multe ori pictorul trebuie să fie un bun cunoscător la idei de raţional şi de ceea ce este raţional. Ceea ce este raţional este foarte mult un lucru sau o realitate care poate fii

[42] Carmen Bernand, Serge Gruzinski, *Dell'idolatria: un'archeologia delle scienze religiose* (Editura Einaudi, 1995).

[43] Ioan Horga, *Cubismul* (Editura Meridiane, 1994).

reprezentată şi în imagini. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce se poate spune ca şi o stare de gândire şi de exprimare maximă a gândirii omului. Raţiunea este factorul care de cele mai multe ori ţine de ceea ce se poate manifesta şi imagine sau ca şi expresie în imagini. Imaginea este prin urmare importantă şi ea se poate spune este cât se poate de mult un lucru sau o realitate care se manifestă pe sine cât se poate de bine prin anumite forme şi anumite expresii. De cele mai multe ori imaginea care exprimă cel mai bine raţionalitatea este o imagine care este cât se poate de mult în forme drepte şi în mai multe alte simboluri. Există mai multe curente în pictură care vor să exprime şi să exprime raţionalitatea şi raţionalismul. O astfel de imagine de cele mai multe ori este cât se poate de mult exprimată prin diferite forme şi alte lucruri care sunt cât se poate de mult realităţi care au de mai multe ori o formă şi o expresie cât se poate de iconografică. O altă modalitate de exprimare a raţionalităţii şi a ceea ce este raţionale este foarte mult iconografia şi se poate spune că tot ceea ce este iconografic în artă este la un anumit nivel raţional. Raţionalitatea este în acest sens, ceea ce se poate spune o formă de manifestare a iconografie. Iconografia este cât se poate de mult un lucru care ţine de sensul final şi de realitatea ultimă a iconografiei. Acestea sunt în mare principalele trăsături are raţionalităţii în religie. Acest lucru este foarte bine să îl avem în vedere şi să îl exprimăm cât se poate de bine.[44]

Fotografia este o altă artă prin care omul se poate exprima şi de cele mai multe ori el poate ajunge să exprime ceea ce este raţional sau mai bine spus el poate da un chip al raţionalităţii. De cele mai multe ori acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte sau ceea ce oferă un contur al raţionalului. Se fac fotografii de mai bine de 200 de ani. Trebuie să ştim că mai înainte de aparatul de fotografiat nu exista nici un fel de posibilitate de a face poze. În cele din urmă a urmat mai multe încercări până omul a reuşit să facă imagini instantaneu. Acestea sunt ceea ce cunoaştem azi ca şi fotografii sau poze. Aceste poze sunt foarte mult ceea ce se poate denumii ca şi expresie a raţionalului. Trăim într-o lume a raţionalului şi de mai multe ori se poate spune că acest raţional este cât se poate de mult ceea ce defineşte sau mai bine spus ceea ce conturează raţionalitatea. Raţionalitatea este prin urmare un lucru care de mai multe ori cuprinde şi menţine sensul a ceea ce se poate denumii ca şi scop al raţionalităţii. Raţionalitatea este cât se poate de mult un lucru care poate fii descoperit în fotografie. Se fac fotografii digitale, fotografii cibernetice, fotografii cu unde infraroşii, fotografii astronomice, fotografii geografice, fotografii meteorologice şi multe altele de acest fel. Toate acestea sunt realităţi care îl duc la investigaţia a ceea ce este sau a cum este fotografie a modalitate de a cartografia raţionalul. Raţionalul este cât se poate de mult ceea ce ţine de sensul şi de expresia raţionalităţii.

O poveste cu faptul că pozele nu sunt simple lucruri în viaţa unui om ne vinde chiar din Statele Unite ale Americii sau mai pe scurt: America. Se spune că la un moment dar o femeie mergea pe stradă. Ea a fost atacată de un hoţ care i-a spus:

- Dă-mi tot ceea ce ai s-au te voi omorî.

Femeia i-a dat poşeta ei. Când hoţul a dat să plece femeia l-a strigat:

- Hei, stai un pic.
- Ce vrei femeie?
- În poşetă am un aparat de fotografiat. Poţi să ai aparatul de fotografiat dar filmul din el te rog să mi-la dai înapoi.

[44] Michael Elsohn Ross, *Salvador Dali and the surrealists: their lives and ideas* (Chicago, 2003).

- De ce?
- Vezi tu, eu tocmai am dat naştere şi am nişte poze cu bebeluşul meu. Îmi sunt foarte dragi fiindcă el este noul meu copil.
- Ai un bebeluş?
- Da. Am dat naştere săptămâna trecută.

Hoţul a fost mişcat de gestul femeii şi-a dat înapoi poşeta în care se afla o sumă cât se poate de considerabilă.

Pozele şi imaginile joacă de cele mai multe ori un rol important în viaţa noastră dar de mai multe ori se poate spune că ele sunt cât se poate de mult un lucru sentimental care ne aminteşte de cei dragi şi de cei pe care îi iubim. Aceste lucruri este bine să le avem în vedere când vorbim despre imagini şi despre poze. Imaginile sunt ceea ce se poate denumii un lucru extrem de bine definit în istoria lumii. Nu trebuie să uităm că se fac şi galerii de artă cu poze profesionişti care ne arată de mai multe ori imagini frumoase. La fel de bine pozele şi imaginile sunt cât se poate de mult ceea ce se poate denumii ca şi exponente de muzeu. Mai nou mai multe mari muzee ale lumii au încorporat în ele secţii întregi de fotografie. Sunt mai multe steuri arheologice care ajung să fie cât se poate de mult de folos prin faptul că se fac poze exact la momentul săpăturilor şi astfel se poate reface vechile conturi ale vechilor amplasamente arheologice. Acest lucru a avut loc de mai multe ori.[45] Poza sau imaginea în istoria lumii nu are numai o funcţie sentimentală de a ne amintii de cei dragi, de a ne amintii de locuri sau de momente frumoase ci poza are şi o funcţie raţională pe care am expus în rândurile de mai sus. De mai multe ori poza sau imaginea a devenit o metodă de lucru a serviciilor de spionaj sau a marilor trusturi de servicii secrete. Trăim într-o lume a imaginii şi aceste imagini de mai multe ori au un chip sau un aspect cât se poate de mult raţional sau al raţionalităţii. Imaginea este astfel ceea ce se poate denumii un lucru care ne plasează în lumea raţionalităţii de cele mai multe ori. Lumea raţionalităţii de mai multe ori este lume care se poate definii şi prin genul de imagini şi de fotografii pe care le facem aceste fotografii sunt lucruri care ajung să ne definească şi să ne întregească.

În cele din urmă am ajuns poate la una dintre cele mai cunoscute şi mai iubite arte ale lumii. Este vorba despre muzică. Muzica este astfel lucru care face parte din viaţa noastră. Fie că este vorba despre muzică clasică, de muzică de ambient de muzică electronică sau de muzică baroc, de mai multe ori muzica poate converge sensul sau înţelegerea a ceea ce este raţional. Se poate spune că de mai multe ori muzica a avut un sens sau un scop al raţionalului când ea a devenit un instrument al artei sau a ceea ce este artistic. În acest sens se ştiu de mai multe piese muzicale care sunt extrem de raţionale. Se spune despre muzica lui Mozart că este cât se poate de mult o muzică care dă un simţ al raţionalului. La fel de bine muzica lui Bach de mai multe ori dă un simţ al raţionalului şi al raţionalităţii. Este raţional ca atunci când ascultăm o muzică potrivită să ne simţim stimulaţi să ajunge la stări şi dispoziţii de cunoaştere a muzicii şi a realităţii muzicale. Muzica aduce cu sine un lucru care de cele mai multe ori lipseşte în viaţa omului. Se poate vedea că atunci când omul are de studiat, de citit sau de scris un anume lucru el o face mult mai repede şi mai bine dacă are un fondal sonor adecvat.

Se poate spune că dorinţa de raţionalitate a omului a dus de mai multe ori la creaţia unor cântece care să îl ducă pe om dorinţa de raţionalitate sau la ideea de raţionalitate. Acest lucru a deschis de mai multe ori controverse şi dispute în lumea ortodoxă. Este bine

[45] Ioan Popa, *Valea Cugirului: din preistorie până în zorii epocii moderne* (Cluj, 2011).

să avem în vedere aceste lucruri şi să le ţinem cât se poate de mult de noi. Muzica, fie că este coloana sonoră a unui film sau o compoziţie o vedem la TV în cele din urmă are posibilitatea de a ne schimbe sau să ne motiveze. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce merită să ne atragă atenţia.[46]

Era odată un mare violonist pe nume: PAGANINI Unii spuneau că el era foarte ciudat. Alţii, că era supranatural. Notele magice pe care le scotea vioara sa aveau un sunet diferit, de aceea nimeni nu voia să piardă şansa de a vedea spectacolele sale. Într-o seară, loja unui auditoriu ticsit de admiratori era pregătită pentru a-l primi. Orchestra intră şi a fost aplaudată. Dirijorul a fost, şi el, ovaţionat. Mai mult, când apăru figura lui Paganini, triumfant, publicul deliră. Doimi şi note întregi, treizecidoimi şi şaizecipătrimi, şeisprezecimi şi semişeisprezecimi păreau să aibă aripi şi să zboare la atingerea degetelor sale încântătoare. Paganini aşeză vioara sa la umăr şi ceea ce se auzea era indescriptibil. Deodată, un sunet straniu întrerupse amuzamentul de la parter. Una din corzile vioarei lui Paganini se rupse. Dirijorul se opri. Dar Paganini nu se opri. Uitându-se la partitura sa, continua să scoată sunete frumoase dintr-o vioară cu probleme. Orchestra se opri. Publicul se opri. Înainte ca publicul să se însenineze, un alt sunet perturbator distrase atenţia spectatorilor. Dirijorul şi orchestra, exaltaţi, începură să cânte. Se rupse o altă coardă a vioarei lui Paganini. Dirijorul se opri din nou. Orchestra se opri şi ea. Dar Paganini nu se opri. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, el uită dificultăţile şi înaintă scoţând sunete dintre cele mai imposibile. Dirijorul şi orchestra, impresionaţi, se întoarseră la cântat. Dar publicul nu-şi putea imagina ceea ce avea să se întâmple. Toţi spectatorii, uluiţi, exclamau: OHHH! Se rupse o a treia coardă a vioarei lui Paganini. Dirijorul se blocă. Orchestra se opri. Respiraţia spectatorilor se tăie. Însă Paganini continuă. Scoase toate sunetele de la unica coardă care rămase din vioara sa distrusă, ca şi cum ar fi fost un contorsionist muzical. Nici o notă muzicală nu a fost uitată. Dirijorul se încurajă. Orchestra se motivă. Publicul trecu de la linişte la euforie, de la inerţie la delir. Paganini ajunse la glorie. Numele său străbate timpul. Nu este tocmai un violonist genial. Este simbolul profesionistului care continuă să meargă înainte în ciuda imposibilului. Nu ştiu ce tip de probleme ai acum. Poate fi o problemă personală, familială, profesională…, nu ştiu. Dar un lucru ştiu: Nu totul e pierdut. Mereu există o coardă; Cântând la ea, exersezi talentele tale. Cântând la ea, vei vibra.[47]

După cum se poate vedea de cele mai multe ori pentru a produce muzica şi pentru a crea muzică omul are nevoie de raţionalitate. De fapt se poate spune că o trăsătură a mai tuturor compoziţiilor muzicale este foarte mult gradul de raţionalitate pe care îl foloseşte acea muzică. Se poate spune că armonia este dincolo de toate o formă de manifestare a raţionalului şi a raţionalităţii. Raţionalitatea după cum am spus se poate vedea din genul de muzică pe care îl ascultă cineva. Muzica este o parte din viaţa noastră şi se spune că nu a fost nici un suflet şi nici o minte care să nu fii fost atinsă de o anumită compoziţie a muzicii. Muzica este raţională atunci când exprimă sau când sugerează ceea ce se poate spune ca sursă de exprimare a ceea ce este pozitiv şi a ceea ce este estetic. Aceste lucruri sunt cele care în cele din urmă definesc ceea ce este sau cu se manifestă compoziţia muzicală raţiona. Muzicienii şi muzicologii de mai multe ori nu trec sau mai bine spus nu

---

[46] Nicholas Colins, *Cambridge companion to music* (Cambridge, 2007).
[47] Thom Holmes, *Electronic and experimental music* (New York, 2012).

depăşesc proba raţionalului. Raţionalul este foarte mult ceea ce se poate definii ca şi expresia sau sensul de manifestare al muzicii ca şi valoare pozitivă.

Literatura este cât se poate de mult un puternic stimulent raţional şi se poate spune că ea este cât se poate de mult un adevărat impuls în spre raţiune şi raţionalitate. Raţiunea şi raţionalitatea sunt astfel ceea ce se poate denumii un lucru sau o realitate care ţine foarte mult de ceea ce se poate denumii ca şi sensul sau realitatea ultimă a gândirii şi a raţionalităţii omului. Raţionalitatea este de cele mai multe ori un lucru pe care marii scriitori l-au imortalizat sau eternizat în marile lor opere. Modele ale raţionalului sunt mai multe în literatura lumii. Vom enumera aici doar câteva cazuri. Un personaj celebru care este cumva întruchiparea raţiunii a fost în a fost William de Baskerville care a fost un călugăr franciscan care a investigat o serie de crime dintr-o abaţie îndepărtată. Aceste crime oribile au avut ca şi cauză o carte Comedia[48] scrisă de Aristotel care o aveau în abaţia lor. Abatele acelui loc monastic a luat şi a ţinut această carte închisă fiindu-i frică că ea v-a fii citită şi astfel v-a dispare seriozitatea şi penitenţa din acea mănăstire şi mai apoi acest lucru se v-a extinde în toată lumea. În acest sens, abatele a dar ordin care oricine v-a deschide acea carte v-a fii omorât. William de Baskerville este foarte mult un model sau un exemplu de raţionalitate care de cele mai multe ori a avut cât se poate de mult de raţiune. În Anglia se v-a naşte un alt model de raţionalitate în literatură. Aceasta a fost foarte mult celebrul Şerloc Holmes şi ajutorul său Watson. Aceştia au fost foarte mult detectivi care investigau crime. Şerloc este foarte mult un fel de model de raţionalitate şi de raţiune supremă. Pe parcursul a mai multe pagini Conan Doyle ne face să intrăm într-o lume a misterului în care raţiunea se luptă cu raţionalul şi în care în cele din urmă învinge raţionalul.[49]

De mai multe ori tema raţionalului apare în marile opere literare ale lumii. De cele mai multe ori acest gen de luptă primară între raţiune şi iraţionalitate este tipic la mai multe personaje celebre ale operelor lumii. Un astfel de personaj este Hamlet al lui Shakespeare care de cele mai multe ori se luptă cu propriile tendinţe de nebunie. Hamlet este pe punctul de a înnebunii când află că tatăl său a fost omorât cu acordul mamei sale de amantul acesteia pentru a îi lua tronul Danemarcei. Se spune că o poveste similară ar fii existat într-un mit viking. Acest lucru este cât se poate de mult interesant şi bine de reprezentat în mai multe mari creaţii literare ale lumii. Literatura de mai multe ori a pus în faţă mai multe personaje literare care de cele mai multe ori sunt cât se poate de exemplificatoare pentru restul. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult foarte bine exprimate şi redate în marile opere literare ale lumii şi astfel, literatura este o modalitate de a converge raţionalitatea. Raţionalitatea este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce conferă frumuseţe marilor teme ale literaturii umane. Mintea este cea care de cele mai multe ori trebuie să aibă ultimul cuvânt atunci când vine vorba despre om. În om, de mai multe ori există o antagonie sau o contradicţie între ceea ce putem denumii ca şi raţiune şi iraţional. Între raţional şi iraţional de mai multe ori se duce o luptă de supremaţie şi de exprimare a sensului şi a raţiunii. Acest lucru este bine să îl ştim. De ce este bine să îl ştim? Fiindcă acolo unde nu învinge sau nu biruie raţiunea se instalează haosul. În literatură şi în marile opere literare ale lumii de cele mai multe ori se poate vedea că există un fel de luptă sau conflict între starea de raţionalitate şi cea de

---

[48] Aluzie la scrierile lui Aristofan care a fost primul om din istoria lumii care a folosit termenul de comedie. Umberto Eco, *Numele trandafirului* (Editura Polirom: Iaşi, 2004).

[49] Arthur Conan Doyle, *Aventurile lui Şerloc Holmes* (Bucureşti, 2014).

iraţionalitate şi această luptă sau conflict de mai multe ori finalizează prin biruinţa binelui. Binele este cel care de mai multe ori este întruchipat în sensul raţiunii sau al raţionalităţii. Raţionalitatea este cât se poate de mult un lucru care are de a face cu marile motive ale literaturii lumii. Virgil Gheorghiu care a fost şi el un mare scriitor al lumii şi al secolului al XX-lea a fost un scriitor care a expus în celebra sa carte Ora 25 conflictul sau lupta dintre bine şi rău sau mai bine spus dintre raţiune şi iraţionalitate. Aceasta pe fondul secolului al XX-lea care a adus cu sine două războaie mondiale. Acest lucru nu a rămas prin urmare fără de nici o consecinţă. Raţiunea şi raţionalitatea au fost lucruri care au trebuie să învingă în secolul al XX-lea asupra iraţionalului şi a haosului. Acest lucru este cât se poate de mult o realitate pe care o avem în vedere când vorbim despre literatură. După cum am spus mai mulţi mari scriitori ale lumii cum a fost Homer, Dante, Cervantes, Eminescu sau Goethe au fost foarte mult preocupaţi cu tema raţionalităţii. Acest lucru a fost extrem de productiv în plan literar şi continuă să fie. Nu se poate să nu vorbim despre raţionalitate şi despre ceea ce este raţional fără să îl amintim pe celebrul Don Quijote de la Mancha şi celebrul său ajutor Sancho Panza. Ei se vor un fel de raţionalitate în cele din urmă. Don Quijote este foarte mult un exemplu de cavaler care se luptă cu iraţionalul din lume care este reprezentat de fantasmele pe care le vede în morile de vânt. În cele din urmă, Don Quijote este un exemplu de luptă dintre raţional şi iraţional.[50]

În cele din urmă am ajuns la una dintre cele mai populare arte ale timpului nostru. Este vorba foarte mult de cinematografie. Când vorbim de raţiune în cinematografie din fericire ultimii ai şi mai ales începutul secolului al XX-lea a fost extrem de productiv în acest sens. Mari producţii de cinema au avut ca şi centru de interes şi de manifestare mintea şi intelectul omului. Fie că este vorba de filmul poliţist, fie că este vorba de filmul SF sau de alt film de mai multe ori raţiunea şi raţionalitatea umană au fost tema cinematografului. Celebrul Colombo interpretat de Peter Falk a fost foarte mult un fel de exemplu de raţionalitate şi de raţiune într-o lume a crimei şi a minciunii. Pe parcursul a mai multe episoade Peter Falk ne-a introdus în lumea unui locotenent de poliţie care a investigat o serie de crime în care evident, făptaşul era greu de prins. Cu mintea şi cu raţiunea numai, fără nici o artă sau act de violenţă, eroul serialului ajungea să descopere criminalul. O altă producţie cinema extrem de cunoscută şi care are ca şi centru mintea şi posibilitatea de expansiune a minţii este celebrul film O minte sclipitoare care se bazează pe cartea Sylviei Nasar, *O minte sclipitoare*.[51] Acest film este mai mult o biografie a matematiceanului John Nash care este în primul rând un student la Universitatea din Princeton după care devine profesor la această universitate. Prins în plasa largă a perioadei războiului rece care s-a soldat cu mai multe etape de spionaj şi victime ale serviciilor secrete, John Nash trece printr-o serioasă perioadă de boală mentală. Este ceea ce filmul denumeşte schizofrenie. Nash dă o luptă aprigă cu boala mentală şi în cele din urmă ajunge să o învingă. Acest lucru este făcut extrem de greu şi cu mari dificultăţi.

Cinematografia s-a dovedit a fii extrem de productivă în a descoperii potenţialităţile minţii umane. În anul 1999 s-a lansat pe piaţă celebra producţie SF Martix. Această trilogie cinema a avut în faţă un alt fel de abordare a minţii şi a raţionalităţii. În această producţie cinema, tema principală este foarte mult una actuală: ce facem dacă mintea noastră devine un simplu program de computer? Într-o lume a computerelor şi a relaţiilor

---

[50] Miguel Cervantes Saavedra, *Viaţa şi aventurile viteazului şi nobilului Don Quijote* (Editura Biblioteca Pentru Toţi, 1987, Bucureşti).

[51] Sylvia Nasar, *O minte sclipitoare* (Editura Orizonturi: Bucureşti, 2002).

cibernetice de cele mai multe ori mintea omului nu valorează mai mult decât un program de software sau un program de computer. Matrix a fost un film cu un succes neaşteptat la finalul secolului al XX-lea care a atras atenţia mai mult asupra problematicii minţii umane. Mintea şi raţionalitatea umană nu trebuie exploatată dincolo de ceea ce este natural şi de ceea ce este firesc în om şi în raţionalitatea omului. Raţionalul şi raţionalitatea a fost de mai multe ori tema la mai multe producţii cinematografice celebre care ne-au făcut să ne ridicăm semne de întrebare referitor la întrebarea în ce parte se îndreaptă ştiinţa noastră de azi. Cinematografia este foarte mult o sursă de inspiraţie atunci când vorbim despre minte şi raţionalitate. Anul 1998 a dus cu cine un alt film în care se ridică problema potenţialităţii minţii umane. Este vorba de filmul Pi π care îl are ca şi protagonist pe Sean Gullette. Aceasta joacă rolul unui matematician care trece printr-o sumă de încercări care au menirea de a îl face să înţeleagă şi să priceapă marile modele sau raţionalităţi care există în lume şi în univers. Acest lucru are loc după ce protagonsitul Maximilan Cohen trece prin toate stările mentale posibile şi în cele din urmă ajunge să descopere marile modele sau raţionalităţi care există în natură.

După cum am spus, cinematografia ne-a oferit de mai multe ori modele de raţionalitate sau chipuri ale raţionalităţii prin diferiţii actori care au existat pe parcursul timpului. Evident, raţionalitatea nu este nu lucru care poate fii găsit în stare pură în matematică dar de mai multe ori cinematografia poate exprima sau mai bine spus ne poate informa vizual despre care sunt contururile raţionalităţii. Mintea umană nu trebuie exploatată în sensul unei comercialităţi uşoare cum se face în zilele noastre ci ea trebuie protejată foarte mult în sensul ei natural. Raţiunea este extrem de rar întâlnită în mai multe producţii cinema care de mai multe ori ne învaţă cu un fel de violenţă şi agresivitatea maximă. La fel de bine, în marile producţii cinema de mai multe ori putem vedea un fel de simbolistică a raţionalităţii. În cinematografia secolului al XXI-lea de mai multe ori se poate citii sau se poate vedea o simbolistică a raţionalului sau a raţionalităţii: această simbolistică este foarte mult reprezentat de computere, companii de software IMB sau Microsoft, de matematiceni sau de alţi savanţi care sunt în procesul expansiunii minţii şi a raţionalităţii umane. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult fapte pe care trebuie să le avem în vedere şi să le luăm în considerare. Mintea şi raţiunea a fost în secolul al XX-lea centrul a mai multe producţii cinema. Vom mai menţiona în final numai o singură producţie care a fost făcută în anul 1956. Este vorba de filmul Planeta interzisă [Forbidden planet]. Este vorba despre o producţie cinema. Undeva într-un viitor îndepărtat, s-a descoperit o planetă unde existau urmele unei civilizaţii extrem de avansate a unor aşa numiţi kraeli. Aici a fost o trimisă o misiune spaţială care nu s-a mai întors. După mai mulţi ani a fost trimisă o misiune de salvare. Misiunea descoperă un savant care trăia singur cu fata sa pe acea planetă. Acest savant le spune că toţi membrii vechii misiune au fost ucişi de o forţă malefică nevăzută. În cele din urmă savantul le arată ce kraeli au descoperit un aparat care proiecta tot ceea ce era imaginaţie în realitate. Acest aparat era perfect doar că el materializa şi ceea ce era în subconştientul omului. Aşa se face că aparatul a materializat toţi monştrii din subconştientul minţii. Aceştia au omorât toată populaţia planetei interzise şi în cele din urmă şi pe cei pe pământ care au venit să exploreze planeta. Cu mari greutăţi, savantul descoperă că aceşti monştrii erau produşi tocmai de subconştientul său. Echipajul reuşeşte să scape dar savantul moare odată cu monstrul din subconştientul său. La fel şi această producţie celebră în epocă ne-a pus în faţă mintea umană şi potenţialităţile ei. Mintea umană trebuie să fie extrem de atentă la ceea ce creează.

CAPITOLUL AL III-LEA

RAŢIONALUL ÎN ŞTIINŢE

Investigaţia noastră ne-a adus în cele din urmă în ceea ce am putea denumii ca şi tema centrală a ceea ce se poate spune ca şi raţionalitate. Este vorba de lumea ştiinţelor, fie că este vorba de matematică, de logică, de cibernetică sau de economie, de cele mai multe ori omul a ajuns să se raporteze pe sine la ceea ce este sau cum este complexul logic al raţiunii. După cum am spus, dacă în istorie au existat mai multe variaţii a ceea ce înţelegem prin raţiune şi raţionalitate, când vorbim de ştiinţe acest lucru este indiscutabil şi sigur. Raţionalul este extrem de mult prezent în ceea ce se poate spune ca şi ştiinţe sau facerea ştiinţelor. Evident sunt mai multe ştiinţe false cum este de exemplu astrologia care este foarte mult o ştiinţă care vrea să prezică viitorul omului şi a omului prin simpla citire a stelelor. O altă ştiinţă falsă care s-a demonstrat că nu este ştiinţă a fost în evul mediu alchimia care este un fel de chimie doar că alchimiştii credeau foarte mult că pot modifica substanţele materiei prin diferite invocaţii sau rituri religioase. Aceste rituri de cele mai multe ori sunt cât se poate de pline de ceea ce se poate denumii ca şi superstiţios. Superstiţiosul este de cele mai multe ori un lucru care a însoţit anumite mentalităţi ştiinţifice. Ceea ce s-a putut remarca este că dacă în antichitate ştiinţele erau destul de puţine acest lucru nu este şi în cazul timpurilor şi a vremurilor noastre. În timpurile noastre ştiinţele sunt cât se poate de mult în expansiune şi se fac paşi mari în mai multe arii de studiu şi de cercetare ştiinţifică. Aceste lucruri se realizează de cele mai multe ori în mod sistematic în mai multe mari centre ştiinţifice ale lumii. Marile centre de cercetare ştiinţifice ale lumii sunt de cele mai multe ori centre care operează sau funcţionează cu raţiunea. Raţiunea este cea care în cele din urmă stabileşte ceea ce se poate denumii ca şi cea care ajută la întemeierea şi expansiunea ştiinţelor. Acest lucru are loc de mai multe ori şi este cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul şi expresia ultimă ştiinţelor. Prin urmare de cele mai multe ori ştiinţele operează cu raţiunea şi ele sunt cele care expun tot ceea ce este raţional şi tot ceea ce este cât se poate de mult conform raţiunii.[52]

Raţiunea şi raţionalul sunt două lucruri care sunt prezente în ştiinţe şi în ceea ce se poate denumii creaţia ştiinţifică. Ştiinţele după cum am spus sunt extrem de mult lucruri care se bazează pe creativitatea şi raţionalitatea omului. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care ne duc la îndeplinire scopurile pentru o viaţă mai bună. Este cât se poate de adevărat că se poate vedea o anumită progresie sau evoluţie. De exemplu ceea ce puţină lume ştie este că primul calculator a fost inventat de francezul Blaise Pascal. În anul 1641 el a inventat un fel de maşină care putea face tabla adunării. Această maşină care ulterior a fost denumită ordinator a fost denumită de el „calculator automat."[53] Se poate prin urmare vedea că mintea omului sau mai bine spus raţionalitatea omului a fost într-un continuu proces de perfecţionare sau mai bine spus de autodepăşire. Omul a trecut succesiv prin mai multe etape de perfecţionare. Aceste etape de cele mai multe ori au avut ca şi scop propăşirea şi starea de bine şi prosperitate a omului. Omul este o fiinţă care de cele mai multe ori doreşte să ajungă la un fel de stare de deplinătate a raţiunii. În acest

[52] Umberto Eco, *Pendulul lui Foucault* (Editura Pontica: Bucureşti, 1991).
[53] Blaise Pascal*, Pensées de M. Pascal sur la religion: et sur quelques autres sujets* (Paris, 1661).

sens, Dumnezeu a lăsat în om ontologic setea de a cunoaşte. Această sete se manifestă printr-o continuă perfecţionare a omului. Am vorbit de Blaise Pascal care a fost primul care a realizat un calculator. Calculatoarele noastre de azi s-au perfecţionat şi se poate spune că au evoluat. Azi avem computere cu conecţie online la internet, cu imprimante cu care putem scoate instantaneu documente, scrieri, computere care au jocuri de divertisment pentru cei mici, boxe care pot rada orice muzică sau melodie instantaneu, programe de administraţie şi de manegement şi multe altele de acest fel. Acestea sunt prin urmare lucruri care nu existat în vechime. Mai mult decât atât, în zilele noastre s-au realizat programe virtuale în care sunt aduse în realitatea virtuală lucruri, obiecte şi fapte. Aceste lucruri denotă că mintea şi raţiunea omului au un potenţial cât se poate de mult creativ. Vor vorbii în rândurile care vor urma de principalele ştiinţe ale lumii care fac uz sau mai bine spus apelează la raţiunea omului. Acestea sunt: matematica, logica, psihologie, neurologia, dreptul, antropologie, economia, filologia şi medicina.

Matematica este probabil una dintre cele mai cunoscute şi de ce nu raţionale dintre ştiinţe. Matematica a dat pe parcursul timpului mai multe mari minţi ale lumii şi ale istoriei. Prin urmare de cele mai multe vorbim de matematică ca şi o ştiinţă a raţionalului şi a raţionalităţii. Se spune că nu poate exista iraţional în matematică.[54] Matematica este foarte mult ceea ce se poate denumii şi ceea ce mai toată lumea denumeşte ca şi o modalitate de exprimare sau de expresie a raţiunii sau a raţionalităţii. Raţionalitatea de cele mai multe ori a avut o formă de manifestare matematică şi nu se poate să gândim matematica în alt sens decât în sensul raţionalităţii. Însă nu toată lumea este de acord cu acest lucru. Raţionalitatea de cele mai multe ori se descrie sau mai bine spus se defineşte pe sine în mod logic sau mai bine spus în mod raţional. Omul este creat de Dumnezeu ca fiinţă sau mai bine spus o făptură raţională. Acest lucru se manifestă prin bipolaritatea omului: adică omul este conştient de antagonia morală şi antropologică binelui şi a răului şi a ceea ce este opus dintre pozitiv şi negativ. Acest principiu este unul fundamental în matematică. După cum am spus, matematic binele şi răul nu se numesc aşa ci pozitiv şi negativ. Aceste lucruri sunt în cele din urmă ceea ce se poate definii ca şi starea sau expresia gândirii matematice.[55] În acest sens, se poate spune că există o matematică raţională sau mai bine spus o matematică care ne vine din raţionalitatea lui experienţei sau a trăirii cu Dumnezeu. Acest gen de matematică ne spune că între bine şi rău nu poate exista nici un fel de legătură. Vom ilustra acest lucru cu o întâmplare din viaţa pnevmatologică.

Se spune că la un moment dar un om care era creştin a început să i-a serios această chemare a lui în spre viaţa creştinească, lucru pe care de mai multe ori l-a neglijat în viaţa de zii cu zii. În acest sens el s-a rugat Domnului Iisus Hristos:

- Doamne, dacă nu Te deranjează vino şi locuieşte cu mine.
- Nu mă deranjează, am să vin, a răspuns Domnul Iisus Hristos.

Se spune că Domnul Iisus Hristos a venit şi a locuit în mica casă a creştinului. Erau precum doi fraţi: împărţeau tot ceea ce aveau. La puţin timp după ce Domnul Iisus Hristos a venit în casa creştinismului într-o seară el a auzit ciocniri în uşă. Când a ieşit să vadă cine este a putut vedea că era un demon.

- Nu este loc pentru tine aici, a spus creştinul.
- De ce?

---

[54] Marin Ţurlea, *Filosofia matematicii* (Editura Universităţii din Bucureşti, 2002).
[55] John Stillwell, *Yearning for the impossible: the surprising truths of mathematics* (San Francisco, 2006).

- Fiindcă eu locuiesc cu Domnul Iisus Hristos.
- Acest lucru nu mă deranjează.
- Ieşi, nu este loc pentru tine.
- Nu ies. Vreau şi eu aici.

Creştinul l-a împins de demon afară. Obligat demonul a plecat. Totul a revenit la normal. A doua zii din nou s-au auzit ciogniri în uşă. Când creştinul a deschis uşa a putut vedea că de această dată nu mai era un singur demon ci doi demoni.

- Nu este loc pentru voi aici.
- De ce?
- Fiindcă eu locuiesc cu Domnul Iisus Hristos.
- Asta nu ne împiedică şi pe noi să stăm cu tine.
- Ba da. Plecaţi!
- Nu plecăm.

Din nou creştinul i-a împins cu care greutate pe cei doi demoni afară. Oarecum nemulţumit creştinul s-a dus la Domnul Iisus Hristos şi i-a spus:

- Doamne, oare nu ai auzit nimic aceste două zile?
- Ba da.
- Şi nu Te-a deranjat?
- Ba da, dar tu nu M-ai chemat să vin în ajutorul tău.

A treia zii din nou s-au auzit bătăi în uşă. De data această înainte de a merge el să deschidă L-a putut auzi pe Domnul Iisus Hristos cum merge să deschidă uşa. Când Hristos a deschis uşa era chiar Satan sau diavolul. Când acesta l-a văzut pe Domnul Iisus Hristos a spus:

- Îmi pare erau este o greşeală de adresă, şi a plecat mai departe.

Matematica ne spune că între pozitiv şi negativ nu este nici un fel de legătură şi prin urmare nu poate ca lumina să fie identică cu întunericul la fel cum adunarea nu este identică cu scăderea. Se poate vedea că mai multe mari principii matematice sunt de inspiraţie pnevmatologică. Acest lucru este cât se poate de mult un lucru care se poate vedea în lumea şi în mediul nostru obişnuit.

Logica şi ea este o ştiinţă care se bazează pe raţiona şi pe raţionalitate. Acest lucru se poate vedea prin faptul că logica este o ştiinţă raţională. Mai multe lume din zilele noastre contestă logica şi tot ceea ce este logic. Acest lucru face ca de cele mai multe ori iraţionalul să triumfe în lumea noastră. Este prin urmare adevărat că mai multe principii din logică sunt de inspiraţie religioasă. Ce este logic în plan religios? Este logic după Noul Testament ca cei buni şi drepţi să meargă în rai este logic ca cei răi şi nedrepţi să meargă în iad. Logica în acest sens funcţionează şi ea după principiul cauză efect.[56] Logica este de cele mai multe ori un lucru care ţine de ceea ce se poate denumii sensul şi finalitatea a ceea ce este cauza şi efectul. Principiul universal după care funcţionează logică este cauză efect. Nu poate fii un efect fără o cauză şi nu poate fii o condiţie fără de consecinţe. Acest lucru este cât se poate de adevărat şi el este prezent şi în viaţa duhovnicească. Omul de cele mai multe ori este cât se poate de mult o fiinţă care nu îşi găseşte fericirea fiindcă nu are logică. Logica este o stare practică a raţionalităţii. Se poate spune că de cele mai multe ori condiţia fericirii umane este consecinţă a logicii. Dumnezeu este mai mult decât logic, El fiind însuşi logica. Faptul că Dumnezeu este logic şi ne cheamă la logică se poate vedea foarte bine din trecut şi mai ales din Vechiul Testament. În Vechiul Testament, Cain

[56] Joseph Devey, *Logic or the science of interference* (Londra, 1959).

şi Abel primii fraţi din istoria lumii au ieşit să aducă jertfă lui Dumnezeu din roadele lor ca şi semn al mulţumirii. În timp ce Abel a adus tot ceea ce a fost mai bun pentru Dumnezeu, Cain nu a făcut acest lucru, ţinând ceea ce este mai bun pentru sine. Dumnezeu a privit cu plăcere la jertfele lui Abel şi şi-a întors spatele la jertfele lui Cain. Acest lucru este ceea ce ne spune că logica vine de la Dumnezeu. Dumnezeu priveşte cu plăcere la cei buni şi virtuoşi şi priveşte cu nemulţumire la cei răi şi pătimaşi. Acest fapt este loc şi nu se poate dovadă de logică mai mare decât aceasta.[57]

Logica este prin urmare un lucru care de mai multe ori este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce susţine sensul şi raţiunea de a fii logicii. Credinţa şi religia prin urmare nu sunt logică ci ele fac parte din logică şi se poate spune că au o anumită logică. Logica religiei şi logica credinţei este cele mai multe ori un lucru sau un fapt care ţine foarte mult de Dumnezeu. Sunt mai mulţi care nu cauză cauza şi originea ultimă a logicii în Dumnezeu. Dumnezeu este cât se poate de mult cauză şi sursă ultimă a logicii. Acest lucru este demonstrat de faptul că nu poate exista o raţiune logică dincolo de Dumnezeu. Evident, au fost mai mulţi care ne-au plasat dincolo de Dumnezeu şi de gândirea pe care el o arată nouă şi celor care există în această lume. Este de remarcat că Dumnezeu a creat o lume logică şi tot ceea ce există are de la Dumnezeu o anumită logică şi o anumită raţionalitate. Vom găsii sursa ultimă a raţiunii numai când ne vom raporta la Dumnezeu şi la raţiunea Sa de a fii. Logica este o ştiinţă care ne vine de la Dumnezeu şi în cele din urmă ne duce la Dumnezeu. Logica are funcţia de a ne duce la Dumnezeu. Este logic să ducem o viaţă cu Dumnezeu şi este ilogică să ducem o viaţă fără de Dumnezeu.

Psihologia este o altă ştiinţă raţională sau mai bine spus a raţionalităţii. Ea se bazează pe faptul că deşi raţiunea omului este una la nivel colectiv, există anumite particularităţi ale raţiunii atunci când vorbim despre indivizi sau despre persoane umane. Aceste trăsături au fost împărţite sau mai bine spus separate în mai multe categorii şi în mai multe compartimentări. În sens psihologic există mai multe tipuri de personalităţi sau mai bine spus mai multe tipuri de raţionalitate: 1. raţiune coleirică, 2. raţiune sangvinciă, 3. raţiune flegmatică şi în cele din urmă 5. raţiune melancolică. Aceste împărţiri ale raţionalităţii sunt de cele mai multe ori lucruri care ne duc în spre ceea ce se poate denumii raţionalitatea ultimă care este unică şi indivizibilă. Raţionalitatea colerică este o raţionalitate extrovertită şi de cele mai multe ori este extrem de uşor de mâniat. Raţionalitatea coleirică este cât se poate de mult o raţionalitate care de cele mai multe ori este totalitară în raport cu alţii şi cu sine. Coleiricul este un spirit ce nu vrea să fie contrazis şi de cele mai multe ori are cele mai multe tendinţe în spre absolut.[58] Psihologia se poate spune că este mai mult o ştiinţă a interiorului sau a ceea ce ţine de funcţiile interne ale omului. În interiorul său un coleiric este mai mult dominat de puterea voinţei decât de puterea raţiunii. În cele din urmă există şi un anumit tip de raţionalitate sangvinică ce se deosebeşte prin faptul că omul este extrem de activ şi de iubitor de acţiune. Sagvinicii sunt oameni extrem de raţionali şi care vor ca raţiunea să dea rod sau mai bine să fie productivă. Genul sangvinic este un gen de om dominat de raţiune şi de ceea ce înseamnă raţiunea în sens ultim.[59] Raţiunea flegmatică este foarte mult o raţiune nepăsătore, echilibrată şi de mai multe ori imperturbabilă. Este greu să îl conturbi sau să

---

[57] Vern Sheidan Poythress, *Logic, a God centered approach to the foundation of Western thought* (Illinois, 2013).
[58] Richard B. Gregg, *The power of nonviolence* (Maine, 1960) ediţia a II-a.
[59] A. Roberti, *Cum să te psihanalizezi singur* (Paris, 1987).

îl problematizezi pe flegmatic care de cele mai multe ori priveşte lucrurile la rece. Flegmaticii sunt de cele mai multe ori persoane lucide şi care sunt placide. Aceste persoane flegmatice şi ele de cele mai multe funcţionează pe principiul raţional. Un alt gen de raţionalitate este raţionalitatea melancolică care este de cele mai multe ori dominată de sentimente. De cele mai multe ori femeile sunt predispuse la acest gen de raţionalitate. Raţionalitatea flegmatică este o raţionalitate în care domină funcţia sentimentală şi de cele mai multe ori se gândeşte sentimental. S-a pus de mai multe ori întrebarea: ce trebuie să domina în viaţa omului om, raţiunea sau sentimentele? Răspunsul înclină mai mult spre raţionalitate deşi se poate spune că şi sentimentele sunt bune.

Psihologia este o ştiinţă care ne ajută să îi cunoaştem pe semeni atunci când ei nu se descoperă direct sau atunci când nu avem un contact direct cu ei. Se spune că un agricultor pe înserate s-a pus pe pragul casei sale şi se bucura de răcoarea serii. Pe drum a trecut un om care s-a uitat la el. El şi-a spus în mintea sa:

- Acest om este un leneş. Stă aici şi nu face nimic.

A mai trecut un alt trecător care se gândea că:

- Omul acesta este un afemeiat şi un Don Juan. A ieşit afară să se uite după femei şi eventual „să agaţe” pe una.

A venit un alt trecător şi el se gândea:

- Acest om este foarte mult un om harnic şi muncitor. Iată a ieşit să îşi tragă sufletul după o zii de muncă.

Este clar că nu ştim exact cum şi ce era acest agricultor la prima vedere însă se poate spune că din cei trei unul era posibil să fie leneş, altul era posibil să fie afemeiat şi ultimul s-ar fii putut să fie un om harnic. În cele din urmă ceea ce proiectezi şi ceea ce vezi în alţii este ceea ce eşti chiar tu de cele mai multe ori. În acest sens, psihologia este o ştiinţă care de mai multe ori ne ajută la o cunoaştere profundă şi întemeiată a ceea ce este omul sau mai bine spus a cum este omul în cele din urmă. Raţionalitatea este cât se poate de mult un lucru care defineşte la un anumit nivel gradul de raţionalitate şi de gândire a omului şi a existenţei sale. Se mai poate spune că genul de om care este foarte mult este un tip de om cerebral sau intelectual. Sunt mai mulţi dintre oameni care au în mod nativ o înclinaţie de a fii raţionali şi de a îşi folosii mintea. Istoria a cunoscut mai multe cazuri de acest fel: Aristotel, Arhimede, Einstein, Newton sau Bill Gates. Aceşti oameni sunt extrem de productivi şi de mai multe ori ei vin cu mari inovaţii sau invenţii în lumea ştiinţei şi a raţiunii. După cum am spus, psihologia nu este o ştiinţă exclusiv intelectuală dar raţiunea şi intelectul joacă un rol important în ea şi în modul în care ea funcţionează. Raţionalitatea este o caracteristică a psihologiei şi nu se poate să nu facem psihologie dincolo de raţionalitate. Lumea psihologiei este o lume amplă care de cele mai multe ori doreşte ceea ce este optim şi ceea ce este cel mai potrivit pentru om şi pentru existenţa sa. Psihologii sunt cei care trebuie să ne spună gradul şi limitele de raţionalitate la care trebuie să ajungă un om.

Neurologia este o ştiinţă care se înrudeşte cu psihologia şi psihiatria dar nu este identică. Neurologia este ştiinţa care pleacă de la conceptul că mintea omului sau mai bine spus creierul este alcătuit din neuroni. Ce sunt neuronii? Neuronii sunt foarte mult celulele creierului şi sunt „materia cenuşie” din care este compus acesta. Neuronii sunt particule invizibile cu ochiul dar vizibile la microscop. Neurologia este prin urmare ştiinţa care îşi propune să studieze cum interacţionează sau mai bine spus cum se leagă una de alta gândirea de celulele neuronale sau de neuroni. S-a spus de mai multe ori că gândurile

noastre sunt de mai multe ori impusuri sau pulsaţii ale sinapselor neuronale. Acest lucru a adus cu sine mai multe controverse în lumea intelectului şi a lumii în mare.[60] Acolo unde omul nu îşi foloseşte neuronii sau mai bine spus acolo unde el nu este interesat de normele generice prin care funcţionează neuronii şi sinapsele neuronale avem de a face cu ceea ce neurologia denumeşte nerozia. Nerozia prin urmare nu este o boală psihică ci este mai mult o boală neuronală. Ea apare atunci când neuronii fie nu sunt folosiţi de loc fie sunt folosiţi prea mult. Exemple de nerozie sunt extrem de multe în zilele noastre. De la condusul cu viteză maximă, la metropole aglomerate, comportament agresiv. În special în comportamentul omului se poate vedea cel mai mult nerozia care este mai mult o afecţiune de ordin neurologic. Vom ilustra ceea ce înseamnă nerozia printr-un exemplu care a avut loc într-una dintre marile metropole ale lumii.

Se spune că într-o mare metropolă mai mulţi tineri au devenit pasionaţi de artele marţiale. Au făcut mai multe antrenamente şi au ajuns în ceea ce se poate spune o bandă de karatişti. Apoi ei au stat undeva sus pe acoperişul unei clădiri şi dornici de a face dreptate socială urmăreau pe trecătorii care li se părea mai suspecţi. La un moment dat pe stradă a trecut un domn care era îmbrăcat într-un palton lung şi negru şi cu o pălărie neagră pe cap. Karatiştii au devenit interesaţi de această persoană nouă care trecea pe stradă. Când bărbatul a ajuns în dreptul lor ei au sărit de pe acoperiş şi cu câteva lovituri l-au pus jos la pământ. Speriat omul a spus:

- Cred că mă confundaţi cu altcineva nu am făcut nimic rău.
- Cum să te confundăm cu altcineva?
- Păi simplu sunt un om obişnuit, un biet trecător ca oricare altul.
- Hahahaha. Nu se poate. Noi ştim că tu eşti Batman [omul liliac] fiindcă de acea te-ai îmbrăcat în negru.
- Păi şi atunci de ce m-aţi lovit?
- Cum altcumva am putut să te oprim?

Nerozia este o altă afecţiune care de cele mai multe ori pleacă de la raţiune. Pe stradă, la locul de muncă, la şcoală sau în autobuz de mai multe ori am găsit manifestări ale neroziei. Fie că este vorba de o gaşcă cu preocupări extreme sau de alte genuri de persoane putem vedea de cele mai multe ori nerozia. Există chiar o modă oficială a neroziei care se manifestă în televiziune sau în teatru. Adevărul este că de mai multe ori lumea evită să vorbească de nerozi şi de nerozie.[61] Pe nerozi în găsit extrem de uşor. Mai greu se găsesc oamenii credincioşi şi educaţi.

Lângă Tokyo trăia un vestit războinic Samurai, care a decis să-i îndrume pe cei tineri in budismul Zen. Se spune ca în ciuda vârstei înaintate, el putea înfrânge orice adversar. Într-o după-amiaza, un luptător - cunoscut pentru lipsa lui de scrupule - a ajuns în localitatea unde trăia bătrânul Samurai. Era cunoscut pentru tehnicile lui de a provoca la luptă, aştepta până când adversarul făcea prima mişcare şi apoi contraataca cu viteza. Tânărul luptător nu pierduse încă nici o luptă. Auzind de reputaţia Samuraiului, a decis să-l învingă pentru a-şi mări faima. Toţi studenţii erau împotriva luptei, dar bătrânul Samurai a acceptat provocarea. S-au adunat toţi în piaţa din centrul oraşului, iar tânărul a început să-l insulte pe Samurai. A aruncat câteva pietre în direcţia lui, l-a scuipat în faţă, i-a aruncat toate insultele ce exista sub soare, i-a insultat până şi pe strămoşii săi. Timp de

[60] David J. Leinweber, *Nerds on Wall Street, math, machines and wired markets* (Editura Wiley, 2009).
[61] Lars Thunberg, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul: microcosmos şi mediator* (Editura Sofia: Bucureşti, 2005).

câteva ore, a făcut totul pentru a-l provoca pe maestru, dar bătrânul rămânea impasibil. La sfârşitul după-amiezii, simţindu-se obosit şi umilit, războinicul a abandonat şi a plecat. Decepţionaţi de faptul că maestrul primise atât de multe insulte şi provocări, studenţii l-au întrebat:

- Cum ai putut răbda atât de multa umilinţă? De ce nu ti-ai folosit spada, chiar daca ştiai ca ai fi pierdut, în loc să-ţi expui laşitatea în faţa tuturor?
- Daca cineva vine la tine cu un dar şi tu nu îl primeşti, cui aparţine darul? întrebă Samuraiul.
- Celui care ţi l-a oferit, replica unul dintre discipoli.
- Ei bine la fel stau lucrurile şi cu orice ură, mânie, insultă sau invidie, spuse Maestrul. Când nu sunt acceptate, continuă să aparţină celui care le-a purtat.

Dreptul este o altă ştiinţă care se poate spune că se fondează sau se întemeiază raţional sau mai bine spus se bazează pe fapte raţionale. Raţionalitatea este de cele mai multe ori un lucru care se găseşte în facultatea de judecare a omului. De mai multe ori omul este pus în situaţia de a lua unele decizii sau unele hotărâri. Se poate spune că de cele mai multe ori trebuie să luăm decizii şi hotărâri cât se poate de extreme şi în situaţii dificile. În aceste situaţii de cele mai multe ori avem nevoie să ne folosim raţiunea. Raţiunea este un lucru care de cele mai multe ori are de a face cu facultatea de judecare a omului care de cele mai multe ori este identificată cu facultatea de raţionament. De cele mai multe ori trebuie să raţionăm sau mai bine spus să judecăm. S-a spus în Noul Testament „nu judecaţi şi nu ve-ţi fii judecaţi.” Dar să nu uităm că tot Noul Testament îi fericeşte pe cei „prigoniţi pentru dreptate.” L-a o scară generică se poate spune că facultatea de raţionare a omului de mai multe ori are un coeficent juridic. De ce este acest lucru aşa? Este aşa fiindcă dreptatea este un lucru raţional şi nu unul iraţional. Nedreptatea este iraţională şi dreptate este raţională. Pentru a face acest lucru de cele mai multe ori este nevoie să ne folosim facultatea de raţionare. Nu se poate să ajungem la ideea de dreptate dincolo de ceea ce este şi de cum este raţiunea. În acest sens, un jurist trebuie să fie şi un foarte bun intelectual şi să fie cât se poate de mult conştient de ceea ce implică această facultate.[62]

Se poate spune că de cele mai multe ori dreptul are funcţia de a realiza ceea ce noi concepem raţional despre dreptate. Dreptatea este un lucru raţional şi nu este iraţional. Fie că este vorba de un om care este înşelat sau despre un om care este furat, nevoia de dreptate are o bază raţională în om. Acest lucru a fost negat de mai multe ori şi s-a spus că dreptatea este propriu zis numai un lucru sentimental. Este adevărat că există multă dreptate dar acest lucru nu poate să fie cât se poate de mult realizat şi deplin făcut. Setea de dreptate este înnăscută deplin în om. Omul vrea să i se facă dreptate. Unii consideră cel mai mare exemplu de dreptate procesul de la Nurenberg unde s-a judecat pe cei responsabili de începerea celui de al doilea război mondial. Unul dintre cele mai crude evenimente din istoria lumii au fost lagărele de exterminare făcute în Germania. Mai multe milioane de oameni au fost exterminaţi în aceste lagăre. Este cât se poate de adevărat că aceste lagăre au avut funcţia de aduce moartea. În lume s-a pus problema ca cei vinovaţi să fie traşi la răspundere. Aşa s-a realizat acest proces de la Nurenberg. Nevoia de dreptate este cât se poate de universală în om. Orice om care este în deplinătatea

[62] Valerian Şesan, *Curs de drept bisericesc* (Bucureşti, 1942).

facultăţilor mentale în sine întipărită nevoia de dreptate. Această nevoie după cum am spus este raţională şi a fost sumarizată de mai multe ori.[63]

Lipsa dreptăţii produce în om suferinţă şi durere. Această suferinţă este foarte mult manifestată printr-o tristeţii acută. Omul se vede pe sine de mai multe ori neputincios în faţa răutăţii. Dreptatea are ca şi noţiune opusă nedreptatea. Nedreptatea este foarte mult o fel de rău juridic în care atunci când unei persoane sau unui om i se cuvine un lucru sau un anumit bun el este privat în mod intenţional de acest bun. În Franţa anului 1789 a existat foarte mult această sete de dreptate pe care ulterior s-a fondat revoluţia franceză. Monarhia franceză trăia într-un lux ieşit din comun, în timp ce populaţia trăia într-o sărăcie extremă. Aşa s-a ajuns la revoluţia franceză care este subiectul mai multor cărţi de istorie. Este evident că atunci când populaţia a voit dreptate acest lucru s-a făcut cu ghilotina. Mai multă lume consideră că ghilotina a fost un lucru greşit în cazul revoluţiei franceze dar se pare că lucrurile la acea vreme au fost extrem de grave. Atunci când oamenii sub tiranie şi sub dictatură, ei ajung să protesteze. Protestele lor de cele mai multe ori se finalizează prin tribunale populare şi uneori curtea marţială. Trebuie să ştim că dreptatea este o noţiune raţională în om şi nu se poate să nu vorbim despre dreptate ca şi despre un lucru raţional. De cele mai multe ori nu ne gândim la raţionalitate ca şi la un lucru care are de face cu dreptatea şi justiţia dar în cele din urmă acest lucru este fals. Nu am putea face justiţie şi ceea ce se poate denumii ca şi justiţie obiectivă dacă nu am avea o noţiune extrem de bine definită despre ceea ce este raţiunea. Acest lucru a fost de mai multe ori contestat în istoria lumii şi a omenirii dar se pare că în cele din urmă marea majoritate a lumii a acceptat acest lucru: dreptatea este un lucru raţional sau mai bine spus dreptatea decurge din ceea ce este sau cum se manifestă raţionalul. Nedreptatea este iraţională şi se poate spune că nu se poate face dreptate dincolo de ceea ce este raţional.

Antropologia este şi ea o ştiinţă importantă care îşi propune să studieze tot ceea ce ţine de om sau mai bine spus despre ceea ce este omul în sens ultim. Se poate spune că omul este o fiinţă multiplă care are mai multe grade sau nivele de existenţă. Aceste nivele şi grade de cele mai multe ori le simţim şi le putem trăii în mod evident şi real.[64] Prin urmare, antropologia este ştiinţa care studiază tot ceea ce ţine de om şi cum se poate definii cel mai bine omul. Omul este o fiinţă complexă şi cât se poate de amplă cu mai multe implicaţii şi cu mai multe sensuri. Aceste lucruri au fost şi sunt obiectul de studiu al antropologiei. De mai multe ori antropologia a decăzut de la o perspectivă obiectivă asupra omului şi a ceea ce înseamnă omul la o pseudomorfoză de antropologie. Aceasta este ceea ce se poate denumii ca şi antroposofia. Antroposofia este foarte mult un fel de definiţie a cum priveşte ocultul pe om şi realitatea existenţei sale. Omul este obiect de studiu a foarte multe ştiinţe utilitariste dar este de mai multe ori neglijat atunci când vine vorba de identitatea lui. Antropologia spre deosebire de umanismul italian care l-a văzut pe om ca şi o „fiinţă pământească” [humus=pământ] îl vede pe om în termenii unei fiinţe care poate privii spre Dumnezeu sau o fiinţă care se poate ridica la o viaţă cu Dumnezeu.[65] După cum am spus, antropologia îl defineşte pe om ca şi o fiinţă raţională. Omul are la fel de bine sentimente şi aceste lucruri sunt cât se poate de mult lucruri care sunt complementare raţiunii şi raţionalităţii. Ca şi fiinţă raţională omul de cele mai multe ori este o fiinţă care se defineşte şi de ceea ce gândeşte şi de ceea ce raţionează. Astfel, s-a simţit din cele mai

[63] Codul penal, (Bucureşti, 2002).
[64] Daniel Voinea, *Omul în învăţătura sfântului Grigorie de Nyssa* (Brăila, 2009).
[65] Preot Vasile Răducă, *Antropologia sfântului Grigorie de Nyssa*, IBMOR, Bucureşti,. 1996.

vechi vremuri nevoia de a crea o ştiinţă care să studieze ceea ce ţine de om exclusiv şi care se referă numai la om şi la ceea ce este el. Acesta este antropologia. Mai multă lume consideră că antropologia nu este diferită sau nu are nici un fel de separaţie faţă de sociologie care este foarte mult antropologia. Omul este o fiinţă socială care se poate spune că se socializează dar el nu se reduce numai la socializare şi la ceea ce este social. Antropologic omul este o fiinţă care tinde spre Dumnezeu. Pentru a face acest lucru el are nevoie să îşi folosească raţiunea sau gândirea.

Iată o poveste în acest sens. Când construiseră oraşul, oamenii s-au adunat şi şi-au prezentat reciproc operele mâinilor lor. Un om bun la suflet merse ziua întreagă cu ceilalţi oameni, de la casă la casă, şi-i le spuse tuturor câte o vorbă bună. El însuşi nu vorbi de lucrarea mâinilor sale şi nimănui nu-i prezentă propria casă. Se făcu seară şi în piaţa oraşului se adunară din nou cu toţii; pe un podium înainta fiecare să-şi expună caracteristicile casei sale în legătură cu stilul, mărimea şi durata de construcţie, ca astfel să se vadă cine a construit cea mai mare casă, cea mai frumoasă şi în cel mai scurt timp. După alfabet, veni şi rândul omului bun la suflet. El apăru jos, înaintea podiumului, purtând pe umeri un toc de uşă. Îşi expuse raportul său: acest toc de uşă era tot ceea ce făcuse pentru casa sa. Se făcu linişte. Deodată conducătorul adunării se ridică în picioare.
- Sunt uimit, spuse el în timp ce hohote de râs pluteau în aer, dar el continuă:
- Sunt uimit că abia acum a venit vorba de acest lucru. Acest om bun la suflet a fost peste tot pe timpul construcţiei şi a ajutat oriunde: pentru casa aceea a făcut frontonul, acolo a montat o fereastră, nu mai ştiu care; pentru casa de vizavi a făcut proiectul. Nu este de mirare că apare aici cu un toc de uşă în spinare, care altminteri este frumos, dar că el însuşi nu are nici o casă. Având în vedere timpul lung pe care l-a dedicat construirii caselor noastre - lucrarea acestui toc este o adevărată capodoperă - propun, de aceea, să-i acordăm lui premiul pentru buna construcţie.

Se poate spune că omul este antropologic o monadă în deschidere spre ceilalţi acest lucru a fost de mai multe ori definit de antropologie. Antropologia este ştiinţa care ne arată şi care ne deschide în spre alţii şi la fel de de bine şi alţii se deschid în spre noi. Acest lucru este mai greu de acceptat şi de înţeles pentru unii dar în cele din urmă aşa trebuie să gândim antropologia şi tot ceea ce ţine de ea. Prin urmare raţionalitatea omului este ceea ce ţine de foarte mult de caracterul său antropologic. Antropologic omul este o raţional şi se mai poate spune că nu putem vedea raţionalitate dincolo de ceea ce este raţional şi de cum se defineşte raţionalul. Acest lucru a fost de mai multe ori negat şi contestat de marii savanţi ai lumii uneori dar nu trebuie să uităm că raţiunea este un factor care de mai multe ori defineşte ceea ce este sau mai bine spus cum se defineşte omul. Acest lucru este un fapt fundamental pentru cei care sunt dornici să afle sau mai bine spus să îşi definească propria lor natură. Aceste lucruri sunt fundamentale şi definitorii atunci când vorbim despre om. Sunt mulţi care găsesc de ajutor a da o definiţie omului prin raţiunea sau mai bine spus prin ceea ce ei găsesc ca fiind raţional şi raţionalitate. Antropologia se poate spune că este o ştiinţă în desfăşurare sau mai bine spus este o ştiinţă care continuă să se extindă pe sine. Acest lucru este cât se poate de bine definit şi de compatibil cu antropologia.

Economia este o altă ştiinţă care se ocupă cu raţionalul şi ceea ce este raţional. De mai multe se spune că trăim într-o societate de consum. Societatea de consum este de cele mai multe ori o societate care de cele mai multe ori se bazează pe iraţionalitate care este prezentă sub forma lăcomiei. Lăcomia este cea care îl face pe om să transforme tot ceea ce

există şi tot ceea ce este ca şi un lucru care satisface. Tot ceea ce satisface este ceea ce se poate spune un lucru care ţine de societatea de consum. Acest lucru duce la omul să nu mai consume hrana şi mâncarea în mod raţional. Există prin urmare două extreme: prima extremă este de a nu consuma suficentă hrană şi a doua extremă este de a consuma prea multă hrană. Acestea două sunt două extreme care au de a face cu ceea ce putem denumii ca şi nevoia de hrană a omului.[66] Se poate spune că nu se poate face economia dincolo de ceea ce este raţional. Deşi mai multă lume ne spune că nu este nevoie de raţiune când facem economie, în realitate acest lucru este fals. În timpurile noastre economia a devenit o parte integrantă din viaţa noastră. Cea mai mare parte din viaţa noastră este dependentă de condiţiile economice şi de cele mai multe ori economia este cea care defineşte condiţiile noastre de viaţă. Acest lucru trebuie să îl avem în vedere şi să nu îl trecem cu vederea. Se poate spune că cele mai performante economii sunt cele care de cele mai multe ori au un fel de raţionalitate sau un fel de concepţie raţională despre viaţă şi despre existenţă. Existenţa este prin urmare de mai multe ori definită de condiţiile economice în care trăim. Fie că este vorba de industrie, de agricultură sau de comerţ de cele mai multe ori viaţa noastră şi calitatea ei depinde de ceea ce este acţiune economică sau mai bine spus de gradul de avansare economică. Mai multe drame de familie au avut loc din cauza condiţiilor economice din anumite regiuni ale lumii. Unele regiuni au o economie extrem de competitivă şi foarte bună în timp ce alte state economia este deficitară şi nu poate să asigure necesarul de existenţă a populaţiei. Aşa se face că de mai multe ori în zilele noastre asistăm la un anumit proces de migraţie. Emigraţia apare acolo unde de mai multe ori se poate vedea un fel de competitivitate ridicolă dintre anumite ambiţii etnice care de cele mai multe ori vor să îşi arate superioritatea una faţă de alta.

Într-un sătuc de câmpie, a venit un… investitor străin, însoţit de asistentul lui. A bătut la prima uşă întâlnită şi i-a spus proprietarului:
– Uite, eu sînt colecţionar de broscuţe; dacă îmi aduci o broscuţă, am să-ţi dau pe ea… 10 euro!
Ţăranul a fugit repede în pădurea din spatele casei şi a luat o broscuţă. I-a dat-o investitorului, şi-a luat cei 10 euro promişi. Apoi le-a spus vecinilor despre ce afacere a făcut.
A doua zi, fiecare ţăran s-a dus la investitor cu câte o broscuţă, pe care a vândut-o cu 10 euro. După câteva zile, investitorul le-a spus sătenilor:
– Văd că afacerea merge. De azi, pentru fiecare broscuţă am să vă plătesc câte 20 de euro.
Ţăranii au dat fuga în pădure, au cules broscuţe şi le-au predat pentru 20 de euro/bucata, investitorului. După alte câteva zile, acesta s-a întors în ţara sa, presat de afaceri, lăsându-l pe asistent cu broscuţele, urmând ca el să se întoarcă după cel mult o săptămână.
Înainte de a pleca, le-a spus:
– Dragii mei, sînt nevoit să mă întorc urgent acasă . Vă promit însă că la întoarcere am să cumpăr de la voi broscuţele cu 60 de euro bucata. Şi a plecat, în uralele sătenilor fericiţi de fericire ce a dat peste ei.
A doua zi, asistentul investitorului a adunat sătenii şi le-a spus:
– Fraţilor, m-am gândit la o afacere pentru voi.

[66] Gabriel Bunge, *Gastrimargia sau nebunia pantecelui: stiința si invatatura Parintilor pustiei despre mancat si postit plecand de la scrierile avvei Evagrie Ponticul* (Editura Deisis: Sibiu, 2014).

Şeful meu se va întoarce peste două săptămâni şi vă va plăti câte 60 de euro/broscuţa. Dacă vreţi, vi le vând eu înapoi pe cele adunate pentru 35 de euro bucata, iar voi le veţi vinde cu 60. Profitul vostru va fi frumuşel. Ce spuneţi?
Sătenii, s-au adunat la sfat şi au decis că o aşa afacere nu mai prind ei degrabă. Au pus mână de la mână, s-au împrumutat pe la cunoscuţi, pe la bănci, care pe unde a putut, şi au cumpărat broscuţele înapoi cu 35 de euro bucata.
Asistentul investitorului a luat banii, a plecat după şeful sau, iar pe săteni nu i-a mai căutat nimeni, niciodată. Au rămas cu banii daţi, cu împrumuturi scumpe la bănci şi fără să deţină nici un activ în plus faţă de ceea ce aveau înaintea afacerii. Aceasta este povestea crizei, pe înţelesul celor care nu au deprins cotloanele businessului bancar…

Filologia este o altă ştiinţă care se poate spune că face uz de raţiunea omului sau mai bine spus de raţionalitatea omului. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce susţine actul filologic. Ca şi ştiinţă filologia se împarte în două categorii: proză şi poezie. Nu se poate nega faptul că filologia este parte a raţiunii sau a raţionalităţii omului. Omul este raţionalitate şi se poate spune că actul filologic este de cele mai multe ori un act cât se poate de mult raţional. Fie că este vorba de o nuvelă, de o carte de spionaj sau de una poliţistă, de cele mai multe ori filologii sunt oameni care îşi folosesc raţiunea sau raţionalitatea pentru a realiza şi pentru a impune mari idei şi concepte. Se poate spune că scriitorul este şi el un om al raţionalului şi al raţionalităţii. Scriitorii sunt cei care operează cu raţiunea şi sunt cei care de cele mai multe ori ne duc în spre ceea ce este raţional şi în spre ceea ce înseamnă raţionalul. Raţiunea şi raţionalul sunt lucruri care de mai multe ori sunt exprimate şi manifestare în ceea ce se poate denumii sensul şi deplinătatea operei literare. Sunt multe cărţi şi mulţi autori care se poate spune au fost adevărate enciclopedii literare. Lumea literară este de cele mai multe ori o lume care se bazează pe creativitatea intelectului. Fie că este vorba de science fiction, de romane de spionaj, de romane de acţiune sau de romane de acţiune, toate acestea ne pun în faţă un fel de acţiune a raţiunii sau mai bine spus ceea ce se poate spune ca şi raţiune şi raţional.[67]

Este cât se poate de adevărat că proza este cel mai bine spus o stare de creativitate intelectuală scriitorul este cât se poate de mult un fel de creator care aduce cu sine cât mai multe fapte şi evidenţe care au de a face cu capacitatea omului de a crea. Creaţia omului este de mai multe ori şi un lucru intelectual.[68] Sunt mai multe creaţii filologice care au făcut cât se poate de mult uz de astfel de creaţii literare. Se poate spune că de cele mai multe ori literatura este un lucru care are de a face cu ceea ce poate spune capacitatea de creaţie a omului. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce se defineşte ca şi modul prin care omul fiinţează. De cele mai multe ori creaţia literară este un lucru care se poate spune duce la o expansiune a minţii şi a intelectului. Mintea omului este un lucru care de mai multe ori se poate manifesta sau se poate exprima pe sine literar. Fie că este vorba de Ulise, de Jean Valjean al lui Alexandre Dumas, de Tom Sawyer al lui Mark Twain, de Johan Moriţ, de Alexis Zorba sau de Micul prinţ al lui Antoine de Saint Exupery de cele mai multe ori mintea umană este cea care face un periplu prin posibilităţile raţionalităţii. Raţionalitatea este cât se poate de mult un lucru şi un fapt care de cele mai multe ori are de a face cu ceea ce se poate denumii starea de creativitate a omului sau mai bine spus cu ceea ce poate omul produce în plan raţional. Se poate vedea în literatură că cele mai bune

[67] Ali Behdad, *A companion to comparative literature* (Anglia, 2011).
[68] Eric Rabkin, *Fantastic worlds: myth, tales and stories* (Oxford, 1979).

cărţi sunt cele care au o linie raţională sau mai bine spus un fel de raţionalitate care ţine de starea de a fii a omului şi de tot ceea ce implică ea. De cele mai multe ori raţionalitatea este un lucru sau o stare care se poate manifesta literar prin proză şi uneori prin poezie. Sunt mai multe poezii care sunt cât se poate de mult raţionale şi intelectuale. Poate una dintre cele mai intelectuale poezii este Glosa lui Mihai Eminescu. O altă poezie care are un profund caracter intelectual este a câştigătorului premiului nobel: Rudyard Kipling.

Starea poetică sau mai bine spus inspiraţia poetică se poate manifesta sub mai multe forme dar nu trebuie să uităm că de mai multe ori ceea ce defineşte sau ceea ce menţine în cele din urmă poezia este mesajul pe care îl trimite. De cele mai multe ori acest mesaj este unul cât se poate de raţional şi nu se poate să nu fie fondat de raţionalitate. Sunt mai mulţi poeţi care susţin că poetica şi poezia este un lucru sau o valoare care are de a face cu creativitatea omului. Lumea de azi de cele mai multe ori este interesată de „starea poetică” care se pare că este extrem de creativă. Melodii, hituri şi şlagăre internaţionale toate se bazează pe ceea ce se poate denumii ca şi poetică. Versurile sunt cele care de cele mai multe ori reuşesc să îi transmită omului un anume mesaj intelectual pe care în cele din urmă el îl duce mai departe. După cum am spus, raţiunea are şi o modalitate de exprimare literară. Starea poetică a exprimării literare de cele mai multe ori trebuie să fie o stare raţională. Sunt mai mulţi poeţi care îşi câştigă inspiraţia din ceea ce se poate spune starea poetică şi de mai multe ori uită de a face uz sau de vedea starea poetică în plan raţional. Poezia este un lucru care de cele mai multe ori trebuie să fie raţională şi să fie dublată de raţionalitate care are de a face cu ceea ce poate spune un lucru care ţine de sensul şi de expresia a ceea ce este denumit şi a ceea ce este realizat. Acest lucru este prin urmare ceea ce defineşte sensul şi realitatea lecturii şi a creaţiei literare. După cum am spus, nu se poate crea o operă literară dincolo de ceea ce este raţional şi de raţionalitatea din jur. Acest lucru este foarte mult un lucru care ţine de sensul şi de expresia ultimă şi finală a literaturii. Literatura şi raţionalitatea sunt două lucruri care se îngemănează şi se exprimă pe sine în ceea ce se poate denumii ca şi filologia. Actul filologic este prin excelenţă un act raţional.

În cele din urmă vom vorbii în rândurile care vor urma de ceea ce se poate spune raţionalitatea în medicină. Medicina este cea care de mai multe ori are menirea de a îl face pe om sănătos atunci când este bolnav. În acest sens se ştiu de mai multe mari facultăţi şi şcoli de medicină care îi formează pe doctori. Doctorii sunt foarte mult ceea ce se poate spune un lucru sau o realitate care ţine de sensul şi formarea a ceea ce este cu adevărat important şi semnificativ. Medicii sau doctorii sunt cei care prin puterea minţii pe care trebuie să o exerseze cât se poate de mult trebuie să vină cu soluţii cât se poate de bune pentru a ne restabilii sănătatea. Doctorii au o misiune grea şi dificilă dar în cele din urmă este bine să ştim că tot ceea ce ţine de sensul şi de formarea a ceea ce este definit ca şi medicină are prin urmare o funcţie raţională. Sunt mai multe forme de boală cu care medicii se luptă cum este SIDA şi cancerul. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul şi raţiunea de a fii a medicinii. De la părintele antic al medicinei se poate spune că medicina a evoluat sau mai bine a avansat. Medicii de mai multe ori îşi folosesc mintea pentru a venii cu noi soluţii la marile boli cu care se confruntă lumea. Lumea noastră are foarte mult noi boli care vin se pare din noile produse alimentare pe care le foloseşte omul.[69] De cele mai multe ori omul foloseşte medicina ca şi pe o metodă de a se simţii bine şi de a face ca viaţa lui să fie mai bună şi frumoasă.

[69] Mihai Popa, *Îndreptar pentru restabilirea sănătăţii* (Editura Anestis, 2005).

În medicină se ştie că s-au făcut multe îmbunătăţiri în ultimul timp şi continuă să fie facă. Acest lucru este de cele mai multe ori un lucru bun. Se ştie că în istoria creştinismului au fost mai mulţi sfinţi care au fost doctori. Dintre cei mai cunoscuţi sunt Sfântul Cosma şi Damian şi Sfântul Pantelimon. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul şi raţiunea de a fii a medicinei. Medicina este un lucru sau o ştiinţă care este în folosul omului şi a ceea ce este bine pentru om. Într-un compartiment de cale ferată, mergeau, într-o zi, un preot şi doi doctori.

Doctorii, văzând pe preot, au început a vorbi batjocoritor despre cele sfinte, aruncând tot felul de cuvinte, din care se vedea că ei nu cunosc deloc lucrurile asupra cărora vorbeau atât de slobod. Preotul, văzându-le rătăcirea şi aflând din vorbirea lor că sunt doctori, vru să le dea o lecţie. Prinzând prilejul, începu convorbirea cu ei şi, într-o clipă prielnică, aduse vorba despre medicină.

Atunci, părintele începu a spune tot felul de lucruri batjocoritoare şi neadevărate despre medicină şi despre medici.

Doctorii se scandalizară, zicând:

- Bine, părinte, dar cum e cu putinţă ca d-ta să vorbeşti aşa de greşit despre medicină, când nu ştii ce-i aceia ?

Preotul zâmbi uşor - şi le răspunse:

- N-am făcut decât exact ce-aţi făcut dumneavoastră.

Doctorii se mirară. Preotul urmă:

- Tot atât de neştiutori şi de greşiţi eraţi şi dumneavoastră cu privire la cele sfinte, şi cu toate acestea vorbeaţi aşa de lesne... Asemenea am făcut şi eu despre medicină, ca tocmai să vă vedeţi greşeala.

Cei doi doctori nu mai avură ce răspunde.

Prin urmare se poate spune că medicina este o ştiinţă care de mai multe ori îi cere omului să îţi folosească raţiunea dar evident ea are un loc sau un rol mărginit. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul medicinei în mare. Există şi practici mai puţin ortodoxe sau se poate spune mai puţin raţionale în medicină şi aceste lucruri sunt ceea ce se poate spune lucruri reprobabile.[70] În acest sens în medicină sunt şi unele practici care sunt considerate cât se poate de mult iraţionale dintre care amintim practicile yoga şi tantra care sunt de origine hindusă şi care susţin că medicina este foarte mult un lucru care ţine de religie şi de tot ceea ce este religios. Este de remarcat că mai multe boli medievale nu mai există în zilele noastre sau mai bine spus s-au găsit metode de a le prevenii. O boală care era extrem de răspândită în evul mediu era ciuma şi care nu mai există în zilele noastre. La fel de bine una dintre cele mai crunte boli ale antichităţii a fost lepra care era o boală foarte cruntă. În zilele noastre aceste boli nu mai există datorită avansurilor care s-au făcut în medicină. Medicina este cât se poate de mult un lucru raţional sau mai bine spus care trebuie să fie dominat de principiul raţional. Mai multe boli apar din cauza faptului că omul nu este raţional sau mai bine spus nu vrea să fie raţional. Astfel, lăcomia pântecelui de mai multe ori duce la boli de stomac sau ale aparatului digestiv. La fel de bine mai avem şi boli ale plămânilor şi ale căilor respiratorii care s-a demonstrat au ca şi cauză fumatul. Deşi mai multă lume contestă acest lucru, s-a demonstrat pe cale medicală că fumatul este o boală medicală şi este rea omului şi organismului său. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult certificate şi atestate de medicină. Medicina de cele mai multe ori este un lucru care îl poate face pe om să fie

[70] Dr. Pavel Chirilă, Pr. Mihai Valica, *Meditaţie la medicina biblică* (Editura Cristiana: Bucureşti, 1992).

sănătos. Doctorul are mintea sau intelectul pentru a îl face pe om să se simtă sau să fie bine. Medicina este prin urmare o ştiinţă care trebuie să fie deschisă raţionalităţii şi se poate spune că la un anumit nivel medicina constă în raţionalitatea ei şi cât se poate de mult în ceea ce ţine de gradul de folosire al gândirii şi al intelectului medicilor.

CAPITOLUL AL IV-LEA

RAŢIONALUL ÎN CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE

În cele din urmă am ajuns să vorbim despre ceea ce este şi cum se manifestă raţionalul în cultură. Cultura se poate spune că este „totalitatea valorilor materiale şi spirituale” pe care le-a făcut omul. Aceste valori după cum se poate vedea sunt cele care îi fac omului o cultură. De mai multe ori însă lumea are o concepţie greşită şi de ce nu confuză despre ceea ce este cultura. Acest lucru se manifestă prin ceea ce se poate spune fenomene de underground sau de gheto. Acolo unde lipseşte cultura adevărată omul a creat mai multe pseudo-morfoze se poate spune pentru a îşi asigura nevoia de cultură. Nevoia de cultură este mai mult o nevoie internă a omului care se realizează prin capacitatea lui a de face interconecţii şi legături între mai multe subiecte şi mai multe aspecte ale cunoaşterii. În acest mod se poate spune că se naşte cultura. Există însă şi o cultură cât se poate de subversivă care se naşte din subcultură sau mai bine spus de ceea ce se poate denumii cultura de gheto.[71] După cum am spus cultura joacă un rol important în viaţa unui om şi fără de cultură omul este foarte mult ceea ce se poate spune o realitate şi un lucru care are de a face cu lumea superioară. Un om care are o cultură de mai multe ori se poate spune că el este un om superior şi de ce un om care foarte mult un simţ al raţiunii. Nu se poate face cultură dincolo de ceea ce este raţional sau mai bine spus de raţionalitate. Cultura este un act raţional şi la fel de un bine un act al raţionalităţii. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce se poate spune lucruri care ţin de sensul şi de formarea a ceea ce este actul cultural şi a ceea ce poate rezulta din el. Cultura este un act care are de face cu sensul şi cu modalitatea de exprimare a iubirii de raţiune şi de raţional. După cum am spus există şi ceea ce se poate subcultură sau pseudocultură. Este destul de amintim fenomenul grafitti, care este un fel de pictură urbană pe pereţii şi ale alte lucruri drepte [trenuri, copaci, parcuri sau clădiri urbane]. Toate acestea sunt foarte mult ceea ce se poate spune lucruri care au de a face ceea ce se poate denumii cultura de gheto. Aceste lucruri sunt găsite şi le putem afla de mai multe ori în zilele noastre şi în vremurile noastre.[72]

Prin urmare se poate spune că în timp ce cultura este un lucru raţional şi se poate spune cât de mult care este axat şi care se fondează pe ceea ce este raţional sau mai bine spus pe raţionalitatea umană, subcultură este mai mult o caricatură a raţiunii şi a ceea ce este raţional. Subcultura prin urmare este un lucru care se manifestă prin mai multe feluri sau mai multe modalităţi. Om enumera numai câteva: muzica rock, muzica hip hop, muzica funk, muzica rap, literatură pornografică şi erotică şi multe altele de acest fel. Este indiscutabil că de cele mai multe ori subcultura este un surogat al culturii. Acest lucru are loc fiindcă de cele mai multe ori se poate spune că subcultura este ceea ce se poate denumii o realitate care ţine de senul şi de expresia a ceea ce este realizat în termenii

---

[71] Marian Petcu, *Puterea şi cultura. O istorie a cenzurii* (Editura Polirom: Iaşi, 1999).

[72] Dick Hebdige, *Subculture: the meaning of style* (Editura Routledge, 1979). Varianta spaniolă a cărţii poate fii găsită online pe internet.

propăşirii raţionale. După cum am spus cultura este una act care se bazează pe raţiune şi pe ceea ce este raţional. Acest lucru are loc de cele mai multe ori prin ceea ce se poate spune capacitatea omului de a se concentra şi de realiza actul cultural. După cum am spus, actul cultural de mai multe ori este realizat şi se realizează prin forţa intelectuală şi raţională la care ajunge un om sau o persoană umană. Raţiunea este foarte mult ceea ce se poate denumii un lucru sau o realitate care de mai multe ori are de a face cu rezultatele culturi. Atunci când raţiunea este folosită de cele mai multe ori ea v-a da rezultate cât se poate de repede şi de profunde. Acest lucru are loc de mai multe ori prin ceea ce se poate spune ca şi exercitarea raţională a raţiunii umane. Evident, cultura nu se bazează numai pe raţiune ci ea de mai multe aduce cu sine şi folosirea a ceea ce este sentimental sau valoare sentimentală. Acest lucru are loc de mai multe ori atunci când omul ajunge să îşi folosească raţiunea şi tot ceea ce este raţional. După cum am spus, nu este destul să avem doar raţiunea în funcţie sau în interacţiune. Nu se poate nega culturii faptul că se axează pe raţiune şi pe ceea ce este raţional. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult realităţi care au de a face sensul şi expresia ultimă a cultura. După cum am spus cultura nu este numai un act laic şi social ci el este şi un act spiritual sau pnevmatic. Acest lucru se poate vedea de cele mai multe ori prin marile producţii literare şi se poate spune că acest lucru este ceea ce defineşte sau mai bine spus ceea ce validează sensul ultim şi final al culturii. Cultura este un act sau o realitate care ţine de expresia omului de a se realiza pe sine. De mai multe ori actul cultura aduce fericire în inimile oamenilor. Există fără nici o îndoială o cultură religioasă şi aici vom vorbii mai multe asupra ei. Actul cultural este foarte mult un cu noi valenţe atunci când vorbim de el în plan religios. Dacă atunci când vorbim de cultura laică de cele mai multe ori vorbim de rolul sau funcţia raţiunii când vorbim despre spiritualitate sau de pnevmatologie se poate spune că vorbim de ceea ce se poate spune sfinţi şi oamenii duhovniceşti. Oamenii duhovniceşti nu sunt oameni iraţionali doar că ei au ajuns să creeze un alt fel de cultură sau mai bine spus să folosească raţiunea în alt sens decât cel stric cultural.[73] Aceste lucruri sunt de mai multe ori ceea ce se poate spune cele care definesc sensul şi realitatea ultimă a actului cultural. Se poate spune că din ceea ce a reieşit spiritualitate este şi ea o formă de cultură dar o cultură mai avansată. De cele mai multe ori se poate vedea că a face cultură profundă presupune şi un anumit grad de spiritualitate la care am ajuns. Ajungem să fim fiinţe cu adevărat culturale atunci când suntem pătrunşi de spiritualitate dar se poate spune că nu de orice spiritualitate. Spiritualitatea de cele mai multe ori trebuie să fie creştin ortodoxă. Există în zilele noastre mai multe spiritualităţii sau mai bine spus pseudospiritualităţi care pun în faţă modele pe care trebuie să le urmăm. Este destul să amintim de fenomenele yoga sau de newage-ul din zilele noastre care de mai multe ori se manifestă în mas media şi în marile metropole ale lumii. Se poate spune că omul caută mai mult sau mai puţin cultura şi de mai multe ori el se mulţumeşte cu surogate ale ei. Se poate vedea acest lucru din accentul pe care foarte mulţi îl pun pe horoscop, pe zodiac şi pe astrologie. Sunt persoane care îşi ghidează viaţa în funcţie de „marile adevăruri” ale astrologiei. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce se poate spune realităţi pe care nu le putem ignora. Se poate spune că de mai multe ori spiritualitatea este cea care aduce cu sine o altă dimensiune în ceea ce se poate spune sfera sau modalitatea de a vedea lumea şi pe om. Actual spiritual prin urmare este şi un act cultural dar nu orice act cultural este şi un act spiritual. Este nevoie prin urmare să ştim că de cele mai multe spiritualitatea este ceea ce defineşte şi ceea ce menţine în

[73] Rafail Noica, *Cultura duhului* (Editura Reîntregirea: Alba Iulia, 2002).

formă cultura şi între cele două există ceea ce se poate spune ca şi un fel de complementaritate. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce se poate spune realităţi care ţin de sensul şi de expresia a ceea ce este descoperit sau a ceea ce vine omului în cultură. Cultura este un act sau o realitate care de mai multe ori are un sens şi o descoperire profundă şi deplină.[74]

Cultura după cum am spus, este un act amplu şi cu foarte mult implicaţii. Aceste implicaţii de mai multe ori sunt ceea ce se poate spune un lucru care ţine de sensul şi de expresia ultimă a culturii şi a spritiualităţii. După cum am spus, cultura este un lucru care are mai multe implicaţii şi mai multe semnificaţii. Se poate spune că în om există această sete de a cunoaşte. Setea de a cunoaşte se manifestă în special în două feluri:

1. primul fel de cunoaşte este de a ajunge să de formăm cunoştinţe generice din mai multe ştiinţe şi mai multe categorii de cunoaştere,
2. a doua categorie a cunoaşterii este ceea ce se poate spune atunci când omul îşi dă seama că are anumite înclinaţii în spre anumite ramuri ale cunoaşterii şi ale ştiinţei. În acest sens, el ajunge să se specializeze: geografie, istorie, matematică, fizică sau chimie.

În acest sens se cuvine să precizăm că cultura nu este cunoaşterea specializată care de cele mai multe ori este o cunoaştere cât se poate de mult profesională. Omul de cultură este un om care are cunoştinţe variate din mai multe arii ale ştiinţelor. Acest lucru este foarte mult un fel de cultură intelectuală care se bazează pe faptul de a face legături şi conecţii în mai multe ştiinţe. Se poate spune că de cele mai multe ori cunoaştere este cea care determină gradul de cultură al unei persoane însă trebuie să ştim că sunt mulţi oameni care fac o profesie din cultură sau mai bine spus din capacitatea lor de a face legături. Ei fac legături între diferite ştiinţe şi acest lucru este cât se poate de mult ceea ce este benefic. După cum am spus, cultura este un act larg şi cu foarte multe implicaţii. Evident, cu toţii avem o anumită bază de cultură sau mai bine spus o anumită cultură. Acest lucru este bine dar nu trebuie să uităm că cultura este ceea ce defineşte pe un om la un anumit nivel. Nu facem cultură numai de dragul de a face cultură fiindcă omul are setea de a cunoaşte. Fie că este matematică astronomie, geografie sau istorie omul simte nevoia de a cunoaşte. Despre celebrul filosof Giovanii Pico de la Mirandola se spunea că „ştia totul şi încă ceva pe deasupra.” Evident, cunoaşterea este un lucru care după cum am spus ajunge să îl definească pe om. Este bine să ne cunoaştem limitele culturale. Fiecare dintre noi am fost înzestraţi de Dumnezeu cu anumite limitele şi cu anumite capacităţi. În timp ce unii au mai multă pornire în spre cultură şi în spre actul cultural alţii au mai puţină.

Despre un căţeluş se spune că la un moment dat a primit de la stăpânul său o bucată mare de carne. Căţeluşul a luat bucata de carne şi s-a dus cu ea în pădurea din apropriere ca să o poată mânca în linişte fiindu-i teamă să nu vine un alt căţel de pe stradă să i-o mănânce. Mergând pe drum spre pădure a ajuns în dreptul unui lac. Era senin şi a putut vedea în reflecţia de pe lac un alt căţeluş care şi el ducea o bucată de carne. Căţeluşul a spus în mintea sa:

- Ei aş putea avea două bucăţi de carne în loc de una?

Furios s-a aruncat hârâind spre reflecţia din lac. Carnea din gura sa i-a căzut şi căţeluşul a rămas fără nici o bucată de carne.

---

[74] Lucian Blaga, *Trilogia culturii* (Sibiu, 1944).

De mai multe ori se întâmplă să intrăm în contact cu persoane care sunt extrem de culturalizate. În special în marile metropole ale lumii se poate vedea acest lucru. Nu trebuie să uităm că aceşti oameni nu sunt prin sine nişte oameni de cultură ci ei au ajuns în virtutea unor împrejurări. O altă parte din cunoaşterea culturală se poate spune că este cunoaşterea enciclopedică. Care este diferenţa dintre cunoaşterea enciclopedică şi cunoaşterea culturală? Cunoaşterea culturală este de cele mai multe ori o cunoaştere generică pe care omul o are despre ştiinţă, viaţă, arte sau civilizaţie. Cunoaşterea enciclopedică se poate spune este o cunoaştere mult mai avansată decât cunoaşterea culturală. Când omul devine enciclopedic el poate avea mai multe doctorate în mai multe ştiinţe. Prin urmare există o diferenţă dintre cunoaşterea culturală şi cunoaşterea enciclopedică pe care am voit să o arătăm în aceste rânduri.[75]

Cunoaşterea enciclopedică se poate spune şi ea este foarte mult ceea ce se poate denumii o cunoaştere raţională. Marile spirite enciclopedice au fost şi ei oameni care au vrut să ştie foarte mult şi foarte bine. Nu i se poate nega omului posibilitatea de a cunoaşte. Atunci când el cunoaşte mult şi bine el se poate spune că ajunge la stadiul de a cunoaşte enciclopedic. La cunoaşterea enciclopedică se poate spune că ajunge foarte puţini. De ce este aşa? Fiindcă cunoaşterea enciclopedică este vastă şi extrem de divers. Dacă în cunoaşterea culturală ne familiarizăm cu anumite concepte principale sau esenţiale ale ştiinţelor şi ale artelor în cunoaşterea enciclopedică se poate spune că aprofundăm această cunoaştere.[76] După cum am spus atât cunoaşterea enciclopedică cât şi cunoaşterea culturală sunt complementare una cu alta şi se poate spune că de cele mai multe ori cultura este foarte mult un lucru care se poate definii şi prin cunoaşterea enciclopedică. De cele mai multe ori se poate spune că ajungem la cunoaşterea enciclopedică atunci când suntem preocupaţi de limitele şi de graniţele cunoaşterii raţionale. Acest lucru este bine să îl avem în vedere şi să îl definim. Mai multă lume nu este interesată de cunoaşterea enciclopedică fiindcă cei mai mulţi dintre noi nu ştim care este diferenţa dintre cunoaşterea enciclopedică şi cunoaşterea culturală. După cum am spus, fie care om este chemat să îşi formeze o cultură şi acest lucru se face la un anumit nivel sistematic în şcoala generală. Dar mai apoi există unii care vor să aprofundeze această cunoaştere şi se poate spune că ei ajung la ceea ce este sau la ceea ce am putea denumii ca şi cunoaşterea enciclopedică. Este bine să ştim că există a ierarhie a cunoaşterii sau mai bine spus a raţiunii. Raţiunea este un lucru care face invenţii, face cultură şi este cea care după cum vom vedea creează o civilizaţie. Se poate spune că riscul cei mai mare în cultură este de a idolatriza raţiunea. După cum am spus nu se poate face cultură în sens generic dincolo de raţiune dar nu trebuie să uităm că raţiunea este cea care în cele din urmă are o funcţie bine definită şi limitată. Raţionalitatea culturii se manifestă prin gradul de cunoaştere la care a ajuns fiecare. În acest sens, raţionalitatea culturii este un act de comuniune omogenă. Raţiunea prin cultură devine un act de comuniune şi un act de împărtăşire. Aceste lucruri sunt cele care în cele din urmă definesc sensul şi funcţia socială a culturii şi a cunoaşterii enciclopedice. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce defineşte sau ceea ce susţine sensul şi funcţia reală a lumii şi a

[75] *Marea enciclopedie a cunoaşterii* (Editura Litera Internaţional, 2009). 5 volume.

[76] Ioan Văduva Poenaru, *Enciclopedia marilor descoperiri, invenţii, teorii şi sisteme din istoria, ştiinţă şi cultura românească, de-a lungul timpului* (Editura Geneze, 2000).

omului care în cele din urmă sunt lucruri care ajung să ne definească sau să ne propulseze în spre realizarea de sine sau în spre împlinire.[77]

Un alt aspect al culturi se poate spune că este aspectul etnic. Sunt mai multe culturi care au un profund caracter etnic: australiană, americană, scandinavă, sau spaniolă. Acest lucru este bine să îl avem în vedere. Dar se ridică întrebarea dacă aceste caractere etnice sunt şi caractere raţionale? Este cât se poate de adevărat că de cele mai multe ori aspectul etnic se interpune asupra caracterului raţional. Raţiunea poate devenii etnic şi acest lucru este cât se poate de mult adevărat fiindcă anumite etnii au o predispoziţia mai mare sau mai mică în spre raţiune. Raţiunea în sine se poate definii şi ca şi un fapt etnic. Lumea de azi de cele mai multe ori tinde să vadă cultura ca şi un fapt etnic. Cele mai dezvoltate etnii sunt cât se poate de mult care realmente vin cu acte de cultură.

Se spune că la o mare întrunire ecumenică a izbugnit un incendiu. Secretarul acestei adunări a început să strige: foc, foc fugiţi. Ce s-a întâmplat în cadrul întrunirii ecumenice. A început un dialog.

Metodiştii au fost cei care s-au adunat într-un loc şi s-au rugat în linişte.

- Unde este apa? Au spus baptiştii.
- Singur este mânia lui Dumnezeu, au spus fundamentaliştii ceştini.
- Scapă cine poate, au spus congregaţionaliştii.

Luteranii au pus un bilet pe uşă plecând repede în care se spunea că focul este rău.

Episcopalienii au format o procesiune şi au plecat din clădire.

Scientologii au concluzionat că nu există foc.

Presbiterineii au concluzionat că trebuie făcută o comisie şi realizat un raport.

Catolicii au spus trebuie făcută o colectă la biserică pentru a strânge bani şi a putea stinge incendiul.

Evrei au făcut mai multe simboluri pe uşă cu speranţa că focul se v-a stinge

În cele din urmă ortodocşii au luat galeţi şi au merg la robinet şi au stins focul.[78]

La fel de bine se poate spune că există mai multe aspecte sau mai multe lucruri şi realităţi care ţine foarte mult de ceea ce este sau de cum se defineşte cultura în sens etnic. Unii susţin că cultura este un act exclusiv european, alţii că este un act exclusiv american, alţii că este una act exclusiv, australian şi alţii că este un act care ţine de Asia. În cele din urmă cultura este un act care se poate găsii în toate regiunile lumii dar sunt forme diferite. Cultura a adus cu sine mai multe controverse fiindcă sunt mulţi care susţin că în cele din urmă nu este nevoie de raţionalitate atunci când vorbim de actual cultural. Raţionalitatea însă nu poate fii separată de actul cultural şi ea este mai importantă faţă de ceea ce se poate spune ca şi actul etnic. În zilele noastre există ceea ce se poate spune un fel de culturi dominate ale lumii şi care sunt foarte mult concentrate în ceea ce se denumeşte ca şi fenomenul pop. Fenomenul pop a început să fie cât se poate de mult prezent în secolul al XX-lea. Cel mai bine cultura pop este o cultură care s-a exprimat printr-o muzică care îi poartă numele. Fenomenul pop este greu de spus dacă este o subcultură sau un surogat. Aceasta fiindcă după cum am spus, există nevoia de a populariza marile adevăruri culturale aceste adevăruri de mai multe ori sunt cât se poate de mult susţinute şi realizate de oamenii de cultură. Ceea ce este mai rău în cazul culturii pop este că această cultură nu este în cele din urmă guvernată de ceea ce se poate denumii ca şi fenomenul cultural în

[77] Ioanis Ziziulas, *Fiinţa ecclesială* (Editura Bizantină, 1996). Constatin Scouteris, *Fiinţa ecclesială: contribuţii la un dialog teologic* (Cugir, 2008).

[78] Allen Brent, *Cultural episcopaci and ecumenism* (Editura academică Brill, 1992).

sine ci mai mult de politică. Politizarea culturii este un act nonraţional. De ce este aşa? Fiindcă atunci când anumite persoane vor să deţină puterea absolută ei o pot obţine prin ceea ce se poate spune politizarea actului cultural. În regiunile sau patriile unde de mai multe ori se poate vedea tirania şi dictatura putem spune că există o tendinţă de totalitarism al culturi. Totalitarismul se manifestă de cele mai multe ori şi sub aspect cultural sau de ce să nu spunem el poate lua masca culturală. Într-un regim totalitar de cele mai multe ori nu mai există loc pentru cultură şi totalitarismul poate în sine îngloba cultura sau actul cultural. Acest lucru este cât se poate de mult o realitate care iasă din sfera de înţelegere sau de cuprindere a raţionalului. Raţionalul în cultură nu se manifestă niciodată totalitar şi nici absolut. Cultura în sens raţional este cea care lasă loc şi libertăţii. Există o profundă legătură dintre libertate şi raţiune. Nu se poate face cultură nu numai acolo unde nu este raţiune dar şi acolo unde nu este libertate. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce duce în cele din urmă la frumuseţea raţionalităţii culturii. Cultura este un act al frumuseţii raţionale. Tot ceea ce este frumos raţional ajunge să fie exprimat şi în cele din urmă admirat de cei care fac cultură. Funcţia culturii se poate spune că este o manifestare exterioară a raţiunii şi a raţionalităţii.[79]

Prin urmare, după cum am spus, a face cultură sau mai bine spus cultură de calitate sau cultură adevărată presupune să ne folosim de raţiunea şi să conferim culturii o valoare raţională. Raţionalitatea este prin urmare un lucru care de cele mai multe ori se exprimă sau mai bine spus de poate forma prin cultură. Cultura este un act care îi permite omului să beneficeze de o anumită libertate a intelectului. Sunt puţini care îşi dau seama de ceea ce înseamnă libertatea intelectului. Omul este o fiinţă liberă şi această stare de libertate se manifestă şi la nivel raţional. Acolo unde nu există libertate în plan intelectual se stabileşte totalitarismul cultural. Forme ale acestui totalitarism cultural au fost mai multe în istorie şi se poate spune că de cele mai multe ori realitatea istorică este cât se poate de mult ceea ce menţine sau ceea ce susţine actul cultural. Omul de cultură după cum am spus este un om care este capabil să vadă obiectiv care este universul raţiunii şi al cunoaşterii. Se poate spune că de cele mai multe ori cultura este un act de obiectivitate raţională. Raţiunea se poate spune că are în plan cultural două aspecte sau mai bine spus două forme de manifestare: aspectul subiectiv şi aspectul obiectiv. De cele mai multe ori acest lucru este mai greu de înţeles sau mai bine spus mai greu de realizat. Raţionalitatea prin urmare este un lucru care de cele mai multe ori se defineşte sau se exprimă pe sine prin ceea ce se poate denumii ca şi actul de cultură sau formele de manifestare culturale. Cultura este un lucru care are menirea de a îi arăta omului un fel de obiectivitate a raţiunii şi a ştiinţei.[80]

Ceea ce trebuie să precizăm este că din punct de vedere raţional de cele mai multe ori cultura a fost un lucru care a fost cât se poate de mult distorsionat şi greşit interpretat. Acest lucru se poate vedea din ceea ce se poate spune faptul că în istorie s-a vorbit de mai multe genuri de cultură: cultură feudală, cultură reformatoare, cultură liberală, cultură democratică, cultură laburistă, cultură comunistă şi altele de acest fel. Politizarea culturii este cât se poate de mult un lucru eronat şi greşit. De ce este aşa? Fiindcă cultura nu este în sine un act politic sau mai bine spus nu are orientarea unui act politic. Cultura are conotaţia unui act comunitar şi a unui act social. Acest lucru este mai greu de înţeles. Se poate spune prin urmare că din cele mai vechi vremuri mari conductori ai lumii s-au folosit

---

[79] Tin Edensor, *National identity, popular culture and everyday life* (New York, 2002).

[80] Ioan Petru Culianu, *Jocurile minţii: istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie* (Editura Polirom: Bucureşti, 2002).

de cultură nu ca şi o modalitate de lărgire a raţiunii ci foarte mult ca şi o metodă de dominaţie politică. În anumite epoci ale istoriei au fost mai mulţi regi, împăraţi şi preşedinţi care s-au folosit de cultură ca şi de o armă politică. De ce este aşa? Fiindcă lumea are mare preţuire şi simpatie pentru cei care creează o cultură autentică şi profundă. Acest lucru în sine a fost în cele din urmă contestat de marii lideri politici ai lumii care au voit ca de cele mai multe ori cultura să fie o simplă armă politică pe care ei să o folosească în interese politice. Un astfel de exemplu a fost în secolul al XX-lea ceea ce se poate denumii „războiul rece” care a separat estul şi vestul lumii în două mari blocuri teritoriale separate de zidul Berlinului. Acest zid a fost prin urmare un zid care despărţea două mari culturi ale lumii: „cultura sovietică” şi „cultura capitalistă.”

Aceste două aşa zise culturi de cele mai multe ori se poate spune au transformat din cultura autentică un teren de lupte politice care voiau dominaţia lumii. Se poate spune că raţional acest lucru a fost o mare dramă a lumii secolului al XX-lea. Lumea secolului al XX-lea de cele mai multe ori a fost o lume care a politizat actul de cultură şi se poate spune că de cele mai multe ori ne-a lipsit de ceea ce se poate spune „seva lui raţională.” Acolo unde în cultură se înlocuieşte elementul raţional cu alte elemente de cele mai multe ori se ajunge la surogate ale actului de cultură. După cum am spus, este tragic că de mai multe ori aflaţi în torentul de evenimente locale sau politice omul caută un „refugiu” în cultură. Foarte mulţi dintre oameni ajung să aprecieze marile capodopere ale culturii numai într-un anume context. Enorm de multă lume apreciază lumea clasică numai dacă o găseşte în coloana sonoră a unui film de cinema sau de televiziune. Acest lucru se poate spune este cât se poate de mult un lucru care ne ridică mari semne de întrebare referitor la care este orientarea generică a culturii în plan raţional în zilele noastre. Cultura este un act profund care îl duce pe om de cele mai multe ori la o plasticizare a ceea ce el are în raţiune sau a ceea ce el simte în plan raţional. Acolo unde există cultură se poate spune că spiritul sau sufletul uman este în acţiune. Cultura se poate spune este acţiunea generică sau obiectivă a raţiunii. Raţiunea are nevoie să se manifeste raţional sau mai bine spus să se exprime pe sine prin forme sau prin lucruri raţionale. Aceste lucruri au dus în cele din urmă la elaborarea unei culturi creştin ortodoxe. Cultura creştin ortodoxă este cea care Îl consideră pe Domnul Iisus Hristos ca şi raţiunea supremă sau raţionalitatea ultimă. Adevărata cultură nu poate decât să vină de la Dumnezeu în cele din urmă. Sfinţii sunt prin urmare exponentele ultime şi finale ale culturii creştin ortodoxe. Cultura creştin ortodoxă este şi ea o cultură raţională doar că în interiorul ei primează cu totul alţii factori decât în cultura laică sau seculară. Principala deosebire este că dacă în cultura seculară de mai multe ori se vorbeşte de raţiune ca şi de un principiu abstract şi impersonal în cultura creştin ortodoxă raţiunea este înseşi cuvântul sau logosul lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu întrupat.

Acolo unde există o cultură despre care tocmai am vorbit în rândurile de mai sus, următorul pas este creaţia sau ceea ce se poate spune a crea o civilizaţie. Ce este o civilizaţie? Civilizaţia este cea care cred unii cum este Ovidiu Drâmba „apare cu primul document scris dintr-o anumită regiune sau arie geografică.” S-a spus de mai mulţi că de cele mai multe ori cultura şi civilizaţia sunt identice dar în realitate ele nu sunt. Se poate spune că civilizaţia este foarte mult un lucru care are de a face cu un standard de viaţă înalt sau mai bine spus cu ceea ce se poate denumii un grad avansat de avansare şi de dezvoltare a unei anumite societăţi umane. Evident, există o întreagă istorie a civilizaţiei dar în rândurile de mai sus nu vom vorbii despre acest lucru ci mai mult despre care este

sau mai bine spus cum se manifestă legătura dintre civilizaţie şi raţiune? După cum se ştie, civilizaţia implică două categorii de lucruri: material şi spiritual.[81] Aceste lucruri sunt în cele din urmă ceea ce defineşte sau mai bine spus ceea ce contribuie la starea de bine a mai multora. Am voit să arătăm în acest capitol că de cele mai multe ori civilizaţia este un lucru raţional sau mai bine spus el se bazează pe raţionalitate. Pentru a crea o civilizaţia este necesară raţiunea sau raţionalitatea ceea ce este de mai multe ori un lucru contestat. Referitor la civilizaţie lucrurile sunt împărţite.[82] Este cât se poate de adevărat că de cele mai multe ori civilizaţia este un lucru care nu poate fii conceput dincolo de ceea ce este sau cum se manifestă raţionalul şi raţionalitatea. Pentru a crea o civilizaţie prosperă şi de succes de cele mai multe ori avem nevoie de raţiune şi de raţionalitate. Acest lucru se manifestă prin faptul de a crea concepte şi idei care să fie valabile pentru mai mulţi. Trebuie să spunem că raţional o civilizaţia nu se face prin război sau prin armată, după cum cred unii. Acest lucru fiindcă unii cred că războiul nu este nimic altceva decât „o formă de crimă organizată." Sunt mulţi care consideră că gradul lor de civilizaţie este extrem de mare şi extrem de bun şi în acest sens încep războaie pentru a domina şi pentru a îi stăpânii pe cei din jur. Acest lucru este eronat şi cât se poate de fals. Civilizaţia este un lucru care se bazează pe ceea ce se poate spune valori comune şi o axiologie acceptată de toţi. Prin urmare, care sunt rezultatele practice ale civilizaţiei sau mai bine spus cum se poate se denumim o civilizaţie adevărată în sens real: oraşe curate, străzi asfaltate, populaţie educată şi care are un sens al responsabilităţii sociale, biblioteci locale sau regionale, asociaţii culturale, centre de formare intelectuală, universităţi, fabrici care sunt aduse tehnologic la zii, un profund simţ social între membrii societăţii, organizaţii de ajutor filantropic, centre de studiu social comunitar, roboţi, computere şi maşini. Se poate spune că în secolul al XXI-lea s-a ajuns la un fel de război al civilizaţiilor. Popoarele şi ţările care au ajuns la cel mai mare grad de avansare şi dezvoltare a civilizaţiei ajungă să îi domine pe restul. Acest lucru nu se face în mod violent cu arma în mână ci de cele mai multe ori el are loc pe cale paşnică şi printr-o modalitate mutuală.

O lume civilizată se poate spune este ceea ce doreşte fiecare om sănătos la minte şi la fel de bine fiecare om de bine. De mai multe ori însă vedem că lumea nu este civilizată: bande de infractori interlopi, organizaţii masonice cu ritualuri stranii şi ciudate, crime de război, războaie de cucerire teritorială şi statală, asasinate ale rivalilor politic, conflicte sociale, dispute rasiale sau interetnice, toate acestea denotă că de mai multe ori conceptul de civilizaţie lipseşte din ceea ce denumit facerea societăţii noastre. Acest lucru este bine să îl avem în vedere şi să nu îl uităm. Nu putem să creăm o societate care de cele mai multe ori nu are o noţiune coerentă şi bine definită referitor la ceea ce înseamnă civilizaţie. Se poate vedea că de cele mai multe ori guvernele lumii şi marile state ale lumii investesc sume enorme ceea ce se denumeşte ca şi „industria de apărare" care de cele mai multe ori nu este nimic altceva decât forme de a face arme şi armanent dar se investeşte sau mai bine spus sunt foarte puţini bani alocaţi civilizaţiei. Sunt mai mulţi aţii care susţin că gradul de civilizaţie este atât de mare cu cât de multă apă foloseşte cineva pe lună sau

[81] Mircea Maliţa, *Zece mii de culturi, o singură civilizaţie: despre geomodernitatea secolului al XXI-lea* (Editura Nemira, 1998).

[82] Termenul de civilizaţia este un cuvânt care la origini a fost latin: civitas, care însemna oraş în latină. Este interesant că etimologic acelaşi termen s-a menţinut şi în limba greacă πολιτισμού care provine tot de la oraş dar cu oarecare sensuri separate. În sens grecesc civilizaţia este mai mult un cumul de populaţia sau o adunare de populaţie. Johann P. Arnason, *The Greek polis and the invention of democracy* (West Sussex, 2013).

pe an. Evident, igiena este şi ea o parte a civilizaţiei. De să nu spunem că de mai multe ori trăim într-o lume murdară şi care detestă apa şi săpunul. Este forate clar că de cele mai multe ori în timpurile noastre există o concepţie eronată şi greşită referitor la ceea ce este sau al cum se defineşte civilizaţie fiindcă de cele mai multe ori mare parte dintre noi nu înţelegem sau mai bine spus nu avem o definiţie a civilizaţiei. Mai mulţi dintre noi asimilăm civilizaţia cu ceea ce este înseamnă a fii politicos. Un om civilizat de cele mai multe ori este un om politicos. Sunt mulţi care cred că civilizaţia nu este nimic mai multe sau mai puţin decât cultura. Cititorul poate vedea din aceste rânduri că civilizaţia nu înseamnă numai cultură. Cultura se include în civilizaţie. Se poate spune că civilizaţia are de a face cu faptul că omul îşi foloseşte raţionalul sau mai bine spus raţionalitatea pentru a ajunge la ceea ce se poate denumii un grad avansat de prosperitate. Civilizaţia este raţional concepţia că noi avem o umanitate comună şi trebuie să facem eforturi pentru a ne ajuta şi iubii unii pe alţii şi nu pentru a ne urî unii pe alţii. De cele mai multe ori acest lucru este greşit înţeles sau mai bine spus eronat.[83]

După cum am spus, se poate spune că la un anumit nivel gradul de civilizaţie al lumii sau a persoanelor luate separat se poate măsura şi prin gradul de civilizaţie la care ea a ajuns. De cele mai multe ori lumea din zilele noastre punem mai mult preţ pe perisabil decât pe raţionalitate. Acest lucru poate fii văzut din uşurinţa cu care lumea se vinde pentru cine ştie ce bunuri materiale. După cum am spus raţional civilizaţia este balanţa care există între spiritualitate şi bunurile materiale. Mai multă lume consideră că civilizaţia se reduce exclusiv la ceea ce se poate denumii ca şi la bunurile materiale şi la bogăţia materială pe care o are cineva. În acest sens, concepţia că milionarii şi bilionarii sunt cei mai civilizaţii este una falsă. Istoria a cunoscut mai mulţi milionari şi bilionari care au fost cât se poate de mult oameni iliteraţi care în viaţa lor eventual citiseră câteva cărţi şi nici măcar nu se osteniseră să facă un liceu sau o facultate. Adevărata civilizaţie nu se poate face separat sau acolo unde şcoala nu are un loc central sau un loc important. Şcoala are un rol important şi semnificativ în ceea ce denumim ca şi civilizaţia fiindcă şcoala este cea care ne duce în spre educaţie. La fel de bine în plan raţional o civilizaţie se poate măsura în gradul de educaţie pe care îl au cetăţenii săi. Se poate vedea că de mai multe ori civilizaţia lipseşte din vocabularul mai multor semenii de ai noştri. Fie că este vorba de San Francisco America, Tokyo Japonia, Melbourne Australia sau Paris Franţa, se poate vedea un fel de superficialitate în ceea ce priveşte a definii şi a trăi civilizaţia. De ce să nu spunem că în Manhatan New York, gradul de civilizaţie a unei persoane nu se măsoară în cărţile pe care le are în bibliotecă, ci mai mult în venitul brut lunar.[84]

După cum am spus, civilizaţia este un act comunitar sau mai bine spus un act colectiv. Nu este destul pentru ca doar câteva persoane să aibă în sine care este sau cum este noţiunea de civilizaţie acest lucru se poate spune există de mai multe ori în zilele şi în vremurile noastre. Sunt mai multe supraputeri statale sau politice din zilele noastre care consideră că a face civilizaţie înseamnă a îi cucerii pe ceilalţi. Marea diferenţă este că civilizaţia nu se face cu arma în mână ci de cele mai multe ori cu stiloul în mână. Mai înainte de a merge şi a cucerii un alt stat cu are loc de mai multe ori în zilele noastre trebuie să fim siguri cu putem formula motivele pentru acest lucru în scris. Sunt mulţi care nu sunt capabili să lege câteva propoziţii coerente în scris dar ştiu să mânuiască ultimul tip de armament de pe piaţa armelor. Acest lucru nu înseamnă în nici un caz civilizaţie.

[83] Bruce Nixon, *A better world is possible: what needs to be done and we can make it happen* (USA, 2010).
[84] John M. Huntsman, *Winner never cheat even in difficult times* (New Jersey, 2008).

Trebuie să spunem că atunci când vorbim despre o civilizaţie de cele mai multe ori trebuie să avem bine definit care este sensul sau mai bine spus ce este o civilizaţie. O anecdotă mai puţin cunoscută ne spune că un grec şi un egiptean la un moment dar disputau care este cea mai superioară civilizaţie. Acest lucru fiindcă Grecia şi Egiptul sunt două culturi foarte vechi. Egipteanul susţinea foarte mult că civilizaţia egipteană este mult mai superioară decât a Greciei.

- De ce crezi acest lucru? A întrebat grecul.
- Egiptul este o civilizaţie superioară fiindcă vezi tu, în Egipt s-au făcut săpături şi în regiunea marilor piramide s-a descoperit între ruine un fel de cablu de cupru.
- Şi ce este cu acest lucru? Ce înseamnă aceasta?
- Păi vezi tu, acel cablu de cupru înseamnă că acum 3000 de ani egipteni deja vorbeau la telefon.
- Nu înţeleg ceea ce vrei să îmi spui.
- Păi dacă acum 3000 de ani egiptenii vorbeau la telefon înseamnă că Egiptul este o civilizaţie superioară Greciei.
- Aaaa... îmi dai voie să îţi spun şi eu ceva?
- Da, dă-i drumul.
- Vezi tu, în Grecia s-au făcut săpături la Corint.
- Acel oraş antic?
- Exact. La Corint nu s-a descoperit nici un fel de cablu de cupru.
- Păi vezi este exact ceea ce îţi spuneam, Egiptul este o civilizaţie superioară Greciei.
- Nu. Faptul că la Corint nu a fost găsit nici un cablu înseamnă că grecii antici deja vorbeau la telefon celular.

Este adevărat că între civilizaţiile lumii există competiţie şi dorinţa de superioritate. Începând din secolul al XX-lea Statele Unite ale Americii sunt o regiune geografică care doreşte supremaţia în materie de civilizaţie. Este chestionabil dacă America este cea mai civilizată ţară. În realitate America are foarte mult carenţe atunci când vine vorba de civilizaţie. Acest lucru s-a putut vedea prin faptul că de mai multe ori America a dus războaie cu oponenţii ceea ce implică incapacitatea de a crea o cultură care să asimileze opozanţii. Evident, sunt multe lucruri bune care vin din America dar nu trebuie să absolutizăm niciodată lucrurile. Se poate spune că în timpurile noastre de cele mai multe ori avem nevoie de oameni care să creeze civilizaţie. Pe aceşti oameni trebuie să îi ajutăm să creeze ceea ce se poate spune o civilizaţie pentru noi. Din acest lucru vom avea cu toţii de beneficiat. Acest lucru este ceea ce trebuie să facem şi ceea ce trebuie să susţinem în demersurile noastre de secol al XXI-lea. Se vorbeşte în zilele noastre de ceea ce se poate spune „o cultură globală.” Acest lucru este cât se poate de mult bine dar nu trebuie să uităm că de cele mai multe se poate vedea ceea ce se spune un fel de haos global. S-a discutat de mai multe ori dacă globalizarea este sau nu o problemă care ţine de civilizaţie. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce menţine sensul şi realitatea a ceea ce înseamnă civilizaţia la nivel global. Acest lucru în cele din urmă ne face să ne ridicăm mai multe întrebări de ordin intelectual. Timpurile noastre sunt tipuri ale cooperării şi ale colaborări.[85] Acest lucru este în spre binele a ceea ce se poate denumii civilizaţia noastră. Trebuie să ştim că a face o civilizaţie sau mai bine spus a extinde o

[85] David Goldwich, *Win win negociations: develop the mind set skills and behaviours of winning negotiatiors* (Editura Marshall Cavendish, 2010).

civilizaţie este foarte mult ceea ce se poate spune un lucru bun. Civilizaţia este ceea ce se poate denumii ca şi binele şi realitatea a ceea ce este sau mai bine spus a ceea ce se poate denumii ca realizarea sau propăşirea noastră ca şi fiinţe umane sau mai bine spus ca şi realităţi care voim binele lumii în care trăim. Acest lucru trebuie să fie cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul şi modalitate de a fii a omului şi a existenţei. Timpurile noastre sunt tipuri în care se caută foarte mult un fel de civilizaţie globală. Sunt mai multe organizaţii internaţionale care caută acest lucru. Globalizarea nu este în sine un lucru atâta vreme când funcţionează după principiul „diversitatea în unitate şi unitate în diversitate.” Aceste lucru este ceea ce trebuie să îl avem în vedere.[86]

După cum am spus globalizarea a adus cu sine mai multe semne de întrebare în ceea ce priveşte civilizaţia. Ce înseamnă sau cum se poate definii pe sine o civilizaţia globală? O civilizaţie globală ar fii fără nici o îndoială ceea ce se poate spune o provocare care ţine foarte mult de sensul şi de expresia ultimă a capacităţii de unire şi de comuniune a spiritului uman. Evident, există mai multe separaţii de natură geografică care pot face o civilizaţie globală mai greu de realizat. Dar acest lucru nu trebuie să ne oprească să ne gândim la o civilizaţia globală. În sine dorinţa noastră ca şi fiinţe umane este în spre unire şi în spre ceea ce se poate spune ca şi unitate sau unire. Acest lucru nu trebuie să îl uităm când vorbim despre o civilizaţia globală. Avem nevoie de acest lucru fiindcă izolarea nu este un lucru bun. Într-o civilizaţia globală raţiunea are fără nici o îndoială un loc de frunte. Fie că este vorba de est, vest, sud sau nord, o civilizaţie globală ar fii foarte mult un lucru benefic. După cum s-a mai spus omul este o fiinţă socială sau mai bine spus o fiinţă cât se poate de mult a comuniunii comuniunea este prin urmare un lucru care se poate regăsii şi într-o civilizaţie la nivel global. Acest lucru este ceea ce mai mulţi dintre noi nu în vedere. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care defineşte ceea ce se poate spune sensul şi raţiunea de a fii a unei civilizaţii globale. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care definesc ceea ce este sau cum este sensul sau realitatea a ceea ce este şi a modului în care se defineşte pe sine civilizaţia lumii de azi sau mai bine spus a timpurilor noastre. Civilizaţia este un lucru care de cele mai multe ori are de a face cu modul în care oamenii înţeles să facă ceea ce este mai bine pentru ei şi pentru toată lumea în general. Evident, faptul că omul nu este capabil să vorbească de ceea cea ce se poate denumii ca şi o civilizaţie globală dovedeşte cât se poate de mult imaturitatea omului. De mai multe ori omul este o fiinţă opacă la cei din jur şi se gândeşte egoist că poate crea numai o civilizaţie pentru sine şi pentru nimeni alţii. Acestea sunt câteva lucruri pe care trebuie să le avem în vedere atunci când vorbim despre o civilizaţie globală.[87]

După cum am spus, civilizaţia nu constă în manierisme ieftine şi nici în politeţuri dulci ci mai mult în tăria unor principii raţionale. Aceste principii raţionale de mai multe ori sunt cât se poate de mult ceea ce se poate spune aspecte universale şi care nu au de a face cu ceea ce se poate denumii universalitatea civilizaţiei. Sunt mulţi care consideră că civilizaţia este o problemă regională dar în realitate ea este una cât se poate de mult universală. Universalul civilizaţiei este de cele mai multe ori un lucru care ne duce în spre ceea ce se poate denumii raţionalitatea ei. Se poate spune că o civilizaţie este o raţionalitate sau mai bine spus o modalitate de a lucra şi de pune în folosinţă raţiunea. Raţiunea este un lucru care de cele mai multe ori nu are de a face cu ceea ce se poate spune teoria ci de cele mai multe ori cu practica. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult

[86] John Kekes, *Morality of pluralism* (Universitatea Princeton: New Jersey, 1993).
[87] Antonie Plămădeală, *Preotul în lume acasă, în Biserică* (Sibiu, 1984) prima ediţie.

ceea ce se poate denumii realităţi care ţin de ceea ce înţelegem printr-o civilizaţie. Se poate spune că cele mai bune şi mai mari civilizaţii sunt civilizaţiile care vine cu invenţii şi cu inovaţii. Acest lucru se poate descoperii prin mai multe cuceriri ale spiritului uman. Lumea de mai multe ori visează la cea ce se poate denumii o lume a roboţilor şi a tehnicii care să ne poată satisface şi îndeplinii toate nevoile. Nevoia de tehnică şi de roboţi este de cele mai multe ori un lucru care defineşte ceea ce se poate denumii ca şi civilizaţie contemporană. Lumea de azi de cele mai multe ori vede în civilizaţie doar un lucru care ţine de ordinul material: bunăstare, prosperitate, bani mulţi, maşini de lux, confort menajer şi toate care ţin de această gamă de lucruri. Se poate spune că prin civilizaţie se poate găsii o modalitate de unificare a lumii şi a oamenilor în plan raţional. Raţionalitatea este un lucru care trebuie să intre în componenţa civilizaţiei. Civilizaţia este un lucru care după cum am spus este nu numai un lucru raţional ci şi logic. Se poate spune că ceea ce este logic este ceea ce poate face sau mai bine spus ceea ce duce la realizarea unei civilizaţii. Civilizaţia este prin urmare ceea ce defineşte sensul logicii în plan practic şi în plan raţional. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce defineşte şi ceea ce susţine lumea de azi.

Civilizaţia este de cele mai multe ori un lucru care se bazează şi care se susţine pe ceea ce se poate spune raţionalitate şi logică. Aceste lucruri sunt cele care de cele mai multe ori definesc ceea ce formează şi ceea ce alcătuie raţiunea şi raţionalitatea. Raţionalul şi logica prin urmare este un lucru care de cele mai multe ori susţine şi menţine ceea ce se poate spune sensul şi expresia finală a existenţei şi a civilizaţiei. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult lucruri care de mai multe ori au o funcţie şi o valoare practică. Se poate spune că atunci când intelectualii îşi folosesc raţiunea şi mintea se ajung la anumite rezultate şi la anumite împliniri şi realizări. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult lucruri care menţin şi care susţin ceea ce se poate denumii civilizaţia. Este civilizat să facem lucruri frumoase: edificii arhitectonice, capodopere artistice, forumuri culturale, instituţii şi institute ştiinţifice şi altele de acest gen. Ce înseamnă lipsa de civilizaţie? Lipsa de civilizaţie înseamnă foarte mult o întoarcere în spre ceea ce este primitiv şi tribal. Acolo unde nu există civilizaţie se poate spune că de cele mai multe ori lumea regresează în spre ceea ce este tribal şi ceea ce este haotic. Acolo unde nu există civilizaţie se poate spune că domină sau stăpâneşte haosul. Haosul este o stare care se poate spune că locuieşte acolo unde nu există civilizaţie.[88] Tehnica, tehnologia, robotica, cibernetica, genetica, cultura, ştiinţele şi artele sunt toate cele care contribuie la ceea ce se poate spune avansarea civilizaţiei şi o lume mai bună. Dacă este să găsim soluţii pentru a face o lume mai bună, pentru cei mici şi neînsemnaţi, pentru cei pe care soarta de mai multe ori i-a defavorizat, pentru cei care nu au cu ce să îşi asigure hrana de pe o zii pe alta, se poate spune că de cele mai multe ori civilizaţia este cea care ne poate oferii acest lucru. Civilizaţia este cea care se poate spune duce lumea cu un pas înainte sau mai bine spus este cea care propulsează lumea în spre realizarea şi împlinirea ei. Datoria noastră morală este de a ne pune toate eforturile şi toate puterea în spre a crea o civilizaţie frumoasă şi prosperă. În acest mod copii noştri şi cei care vor venii după noi se vor putea bucura de o lume mai bună.

Lumea de azi de cele mai multe ori este o lume care este cât se poate de confuză în ceea ce priveşte civilizaţie. Se investesc sume enorme în ceea ce se poate spune economia şi bunătatea lumii şi a mediului înconjurător. Aceste lucruri sunt cele care de cele mai

[88] *21st century technologie: promises and perils of a dynamic future,* (Paris, 1998), autor colectiv.

multe ori sunt cele care ne definesc şi care ne duc la o şi mai mare împlinire şi realizare. După cum am spus, omul nu îşi găseşte fericirea numai din civilizaţia materială ci şi din cea spirituală. Sunt mai multe lucruri care ţin de lumea spirituală care îl fac pe om fericit. Este destul menţionăm de exemplu sărbătorile creştine de crăciun şi de paşti. Aceste sărbători sunt sărbători ale lumii civilizate. Dar se poate spune că frumuseţea paştilor şi a crăciunului nu stă numai ceea ce ţine de partea materială ci şi de ceea ce ţine de partea spirituală: cântări, tradiţii, mersul cu colinda, lumânarea de paşti care sunt se poate spune părţi ale civilizaţiei spirituale.

Raţiunea şi civilizaţia sunt lucruri care de cele mai multe ori sunt cât se poate de mult complementare unul altuia. Sunt mai mulţi care sunt de părere că nu are rost sau bine spus nu se merită să investim în civilizaţie. La ce bun? Sunt multe concepţii şi opinii care ne spus că: oricum viaţa omului este scurtă şi ea se termină tragic în mormânt. La ce bun să se străduim, la ce bun să facem eforturi, la ce bun să ne obosim construind o civilizaţie? Dacă lucrurile ar fii aşa cum le-am spus, atunci la ce bun să ne mai naştem? Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce trebuie să ne avem în vedere. Viaţa are sens şi ea este frumoasă atunci când o trăim în civilizaţie. Am insista mai mult în aceste rânduri pe aspectul de raţionalitate a civilizaţiei şi pe faptul că de cele mai multe ori, o civilizaţie este cât se poate de mult un lucru de durată şi care are menirea de a face lumea mai frumoasă şi mai bună. Dacă toţi am crede cu tărie şi fermitate în importanţa şi în valoarea civilizaţiei, lumea noastră ar fii cu siguranţă o lume mai bună. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce susţine sensul şi realitatea a ceea ce este şi a cum se manifestă civilizaţia. Credem în civilizaţie şi avem motive să susţinem că civilizaţia este de cele mai multe ori ceea ce menţine şi ceea ce susţine o lume mai frumoasă. De la Dumnezeu avem datoria morală să facem o lume mai bună. Acest lucru îl putem realiza cât se poate de mult prin ceea ce se denumeşte ca şi sensul şi menirea civilizaţiei. O lume civilizată este foarte mult o lume în care îţi face plăcere să locuieşti. În plan social s-a putut vedea că de mai multe ori popoarele civilizate sunt de cele mai multe ori adepte ale înţelegerii şi a rezolvării pe care paşnică a conflictelor şi a neînţelegerilor.[89]

Civilizaţia după cum am spus este un subiect de periferie din zilele noastre. Adevărul este că marea majoritate a noastră nu suntem interesaţi de ceea ce este sau mai bine spus de cum se manifestă civilizaţia. Pentru mai mulţi dintre noi civilizaţia se manifestă în ceea ce se poate spune contul în bancă, câte canale avem la televizor, care avem cea mai mare maşină şi care este limuzina sau maşina cea mai mare. Aceste lucru sunt ceea ce definesc la sens generic cum este concepută sau gândită de cele mai multe ori civilizaţia noastră de azi. Acest lucru se poate spune este cât se poate de mult ceea ce ţine de realitatea sau de expresia ultimă o raţionalităţii şi a gândirii umane. Raţiunea este de această dată ceea ce poate garanta că o anumită civilizaţie este una reuşită şi cât se poate de mult de succes.[90] Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce susţine şi ceea ce menţine un sens şi un lucru care ţine de realitatea a ceea ce este şi a cum se manifestă în sine civilizaţia. După cum am spus, civilizaţia trebuie să devină un act antologic al fiinţei şi al existenţei noastre.[91]

---

[89] Hajime Nakamura, *Orient şi occident: o istorie comparată a ideilor* (Editura Humanitas: Bucureşti, 1997).

[90] Se poate spune că rasismul este una dintre cele mai mari probleme ale lumii de azi şi la fel de bine ceea ce determină Paul Kivel, *Uprooting rasism: how white people can work for racial justice* (Canada: insula Gabriola, 1996 şi 2002).

După cum am spus prin raţiune civilizaţia este un bun care devine universal şi se poate spune un lucru pe care îl acceptă toată lumea. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce menţine şi ceea ce susţine sensul şi realitatea a ceea ce este şi a cum se manifestă civilizaţia. Civilizaţia este un lucru care după cum am spus atunci când este gândită şi făcută raţională devine un lucru ontologic sau mai bine un lucru profund şi de substanţă. Aceste lucruri sunt ceea ce se poate spune sensuri şi realităţi ale culturii şi a valenţelor care ne vin din ea. Civilizaţia este fără nici o îndoială un lucru care nu se poate realiza sau mai bine spus nu poate fii făcut dincolo de graniţele sau de limitele raţiunii. Raţiunea este un lucru care de mai multe ori are ceea ce trebuie pentru a face o cultură şi o civilizaţie. Acest lucru este cât se poate de mult o realitate a lumii în care trăim şi a ceea ce se poate spune sensul şi realitatea lumii noastre. Lumea noastră are nevoie de ceea ce se poate spune o civilizaţie. Civilizaţia este de cele mai multe ori un lucru care ne duce în spre sensul şi finalitatea lumii în care trăim. Ne-am născut să trăim într-o lume civilizată şi nu într-o lume care nu are şi care nu susţine civilizaţia. Civilizaţia este în acest sens un lucru care de cele mai multe ori ne duce în spre tot ceea ce este bun şi pozitiv. Pozitivitatea este de cele mai multe ori un lucru care face ca ceea ce înseamnă civilizaţie să prindă sau mai bine spus să aibă un sens. A fii civilizaţi este ceea ce este mai bun şi mai frumos. Civilizaţia este lucrul care ne face să ne bucurăm de o lume mai bună şi mai frumoasă. Nu trebuie să dăm la o parte această şansă pe care o avem şi pe care Dumnezeu ne-a arătat-o. Acest lucru este cât se poate de mult sensul şi realitatea a tot ceea ce este şi a tot ceea ce înseamnă civilizaţia în sens ultim. A fii civilizat este în acest sens un lucru care duce în spre sensul şi realitatea a tot ceea ce este raţional. În civilizaţie descoperim raţionalitatea ca şi un lucru şi ca o realitate frumoasă şi plăcută. Raţiunea în sine este nu numai un lucru invizibil ci este şi un lucru care de cele mai multe ori este amorf adică nu are frumuseţe sau mai bine spus un aspect exterior plăcut. Civilizaţia este cea care face sau cea care dă sens raţiunii şi raţionalităţii.

CAPITOLUL AL V-LEA

RAŢIONALUL ÎN PNEVMATOLOGIA CREŞTIN ORTODOXĂ

În cele din urmă am ajuns cu investigaţia noastră în raţional şi în problema raţionalului la pnevmatologia sau spiritualitatea creştin ortodoxă.[92] De cele mai multe ori se spune că în spiritualitatea ortodoxă nu avem nevoie de raţiune şi sunt mai mulţi care spun că pnevmatologia este cât se poate de mult un lucru sau o faptă fără de raţiune sau mai bine spus una care nu ne cere raţiunea noastră. Acest lucru nu este adevărat. Trebuie să ştim din capul locului că spiritualitatea sau pnevmatologia sunt lucruri raţionale sau lucruri care se bazează pe raţionalitate. Vom pune această problemă în planul profund a ceea ce sfinţii părinţi denumesc „războiul nevăzut” care se dă în inima omului pentru rai sau împărăţia cerurilor. Toţi mari sfinţii părinţi ai ortodoxiei ne spun că inima omului este un teren de luptă între gândurile bune care ne vin de la îngeri şi gândurile rele care ne vin de la diavoli. Acest lucru a fost certificat de mai mulţi sfinţi părinţi care s-au nevoit şi care

---

[91] O civilizaţie a lumii care este cât se poate de specifică lumii de azi este foarte mult ceea ce se poate spune China. China este o lume în sine care trebuie înţeleasă ca atare. Hu Wenzhong, *Encountering the Chinese* (Boston, 1991).

[92] Andrei Andreicuţ. *Spiritualitatea creştin pe înţelesul tuturor* (Editura Reîntregirea: Alba Iulia, 2002).

au putut vedea aceste lucruri. Se poate spune că toate gândurile şi intenţiile bune din om sunt raţionale. La fel de bine toate gândurile sau intenţiile rele din om sunt raţionale. Prin urmare, în plan pnevmatologic se poate spune că inima omului sau mintea spirituală a omului este un teren de luptă între două mari tendinţe: raţională şi iraţională. Ceea ce trebuie să ştim sau mai bine spus ceea ce ne spun sfinţii părinţi este că cel rău sau diavolul de la căderea sa nu mai este raţional sau mai bine spus nu mai are nimic raţional în el. Acest lucru evident, el nu îl dă pe faţă sau mai bine spus îl ascunde. Căderea celui rău a fost atât de mare încât el nu se mai poate spune că este o fiinţă raţională. Dar evident cel rău de mai multe ori minează raţionalitatea sau raţionalul. Faptul că cel rău sau diavolul nu mai este raţional şi o făptură raţională ne-o spun mai multe pilde şi mai multe întâmplări din vieţile sfinţilor.[93]

Se spune despre un călugăr tânăr că la un moment noaptea când dormea venea cel rău sub chipul unui înger de lumină care îi spunea:

- Robul lui Dumnezeu scoală-te la rugăciune. Este vremea să îţi faci pravila.
- Cine eşti tu?
- Sunt îngerul lui Dumnezeu trimis din cer chiar pentru tine, a zis diavolul.

Călugărul cel tânăr s-a sculat şi a început să facă pravila. A doua zii s-a întâmplat la fel şi la fel şi a treia zii. După mai multe zile, călugărul cel tânăr i-a spus aceste lucruri unui călugăr experimentat din acea mănăstire:

- Uite cum este părinte, mi se pare neobişnuit că un înger din cer vine şi mă scoală în fiecare noapte la rugăciune şi nu mă lasă să dorm.
- Acela nu este un înger fiule.
- Dar cine este?
- Acela este diavolul sau cel rău.
- Vai părinte, sunt pierdut.
- Nu. Ceea ce trebuie să faci este să îi spui că tu te poţi deştepta şi singur pentru rugăciune şi nu trebuie să vină un înger chiar din cer să te deştepte.

Călugărul cel tânăr a făcut aşa. În acea noapte când diavolul sub chip de înger a venit din nou i-a spus:

- Mă pot scula şi singur, momentan trebuie să dorm.
- Nu cumva te-ai dus la acel călugăr bătrân?
- Nu are nici o importanţă.
- Ba are netotule şi prostănacule. Acela este un şarlatan. El are un ban de aur în chilie şi ieri un frate a venit să i-l ceară şi din zgârcenie nu i l-a dat.
- Pleacă nu vreau să te mai văd.

Diavolul s-a făcut nevăzut. A doua zii cei doi călugări s-au întâlnit din nou.

- Prin urmare, ai făcut ce ţi-am spus?
- Da. Însă diavolul mi-a spus că ai un ban de aur în chilie pe care un călugăr ţi l-a cerut şi nu i l-ai dat.
- Aşa este. Nu i l-am dar fiindcă nu îi era de folos şi am referat să îl mint decât să îl vatăm sufleteşte.[94] Dar tu este bine să faci ascultare fiindcă în acest mod vei reuşii să îl birui pe cel rău.

De aici se poate vedea foarte bine că cel rău sau diavolul nu mai are nimic raţional şi că el doar imită raţionalitatea. În acest sens trebuie spus că viaţa pnevmatologică este o

[93] Marcel Poorthuis, Iosua Schwartz, *Saint and role models in judaism and christianity* (Boston, 2004).
[94] *Pateric* (Alba Iulia, 1991).

viaţă raţională şi nu una iraţională. Acest lucru trebuie să îl avem în vedere fiindcă după cum am spus, raţiunea omului a fost creată de Dumnezeu mai mult ca şi un fel de complementariate a propriei Sale raţiuni sau mai bine spus ca şi o extensie a raţiunii Sale. Prin urmare, deşi mai mulţi sunt cei care contestă acest lucru, cel rău sau diavolul ca şi o fiinţă căzută de la Dumnezeu nu mai poate avea raţionalitate sau mai bine spus nu mai este raţional ci el doar imită sau mimează raţionalitatea. Este adevărat că face acest lucru foarte bine. De ce este aşa? Fiindcă în sens ultim nu poate exista raţionalitate sau raţiune decât numai în Dumnezeu. Tot ceea ce ţine de Dumnezeu sau mai bine spus tot ceea ce vine de la Dumnezeu este raţional şi tot ceea ce vine de la cel rău este foarte mult iraţional. Ce ne vine de la cel rău: răutatea, ura, distrugerea, războiul, violenţa, perversiunea, mânia, rebeliunea continuă şi altele de acest fel. Ei bine aceste lucruri nu sunt raţionale şi este bine să ştim acest lucru. Poate părea incredibil pentru unii să ştie că cel rău sau diavolul este iraţional dar în cele din urmă aşa este. Puterea sa se bazează doar un fel de imaginaţie furibundă care de cele mai multe ori ajunge să seducă şi care se sfârşeşte cu moartea.[95]

Deşi mai multă lume contestă acest lucru viaţa noastră pnevmatologică este foarte mult o viaţă raţională sau mai bine spus o viaţă care se bazează pe raţionalitate şi pe tot ceea ce este raţional. Dar evident, nu acesta este tot ceea ce ţine de viaţa raţională sau de raţionalitate. Se poate spune că asemenea unor bani falşi şi cel rău sau diavolul poate lua chip de raţionalitate. Lumea duhovnicească trebuie să fie în acest sens cât se poate de mult raţională sau mai bine spus să aibă un chip de raţionalitate. Acest lucru de mai multe ori este trecut cu vederea. În acest sens, se ştie că de la sfinţii părinţi şi de la marii nevoitori ai ortodoxiei avem o anumită rânduială a vieţii pnevmatologice. Această rânduială se grupează în ceea ce se cheamă cultul public al bisericii ortodoxe care se bazează pe mai multe slujbe şi în ceea ce se cheamă cultul privat al creştinului care constă în rugăciunile pe care le face credinciosul doar el în mod particular sau privat. Aceste lucruri sunt valabile pentru toţi creştinii din toate timpurile şi din toate locurile. Evident, sunt mai mulţi care răstălmăcesc ceea ce se poate spune sensul nevoinţei şi al ascezei creştin ortodoxe. Nevoinţa sau asceza creştin ortodoxă este raţională şi are două scopuri:

1. de a ne prevenii să păcătuim şi să devenim robi ai păcatelor şi patimilor
2. de a ne ajuta să ne îndreptăm şi să ne pocăim când am căzut pradă păcatelor şi patimilor.

Sfinţii părinţi sunt de părere că de mai multe ori Dumnezeu îngăduie ca omul să cadă în anumite păcate sau patimi în sens pedagogic. Au fost mai multe cazuri în istoria bisericii de creştini şi de oameni credincioşi care nu au avut păcate mai de loc. Din acest motiv ei au început să se mândrească şi să se vadă pe sine superiori şi mai buni decât ceilalţi. Acest lucru a fost ilustrat de chiar Domnul Iisus Hristos în pilda vameşului şi a fariseului. Ştim că un vameş şi un fariseu se rugau lui Dumnezeu în templu. Pentru a îşi etala virtuţile sale fariseul s-a folosit de vameş ca şi de un bumerang îndreptat spre Dumnezeu. El se vedea pe sine tocmai contrariul acelui vameş care în mentalitatea timpului era considerat un trădător fiind aservit autorităţilor imperiale romane ce stăpâneau Palestina din acele zile. În timp ce el era virtuos, vameşul era un om păcătos şi pătimaş. În realitate vameşul se ruga cu străpungere de inimă şi cu multă pocăinţă şi părere de rău. Noul Testament ne spune că acest gen de rugăciune nu este primită de Dumnezeu. După cum am spus, Dumnezeu ne cere lucruri raţionale şi cel rău ne cere

[95] Stephen Davis, *The cult of saint Tecla: a tradition of women’s piety in late antiquity* (Oxford, 2001).

lucruri iraţionale. Evident, lucrurile pe care cel rău ni le cere vor părea sau vor avea masca sau camuflajul raţionalului dar în cele din urmă nu este aşa. Sfinţii părinţi ne spun că în viaţa pnevmatologică trebuie să ne cunoaştem pe noi înşine asemenea cum şi Socrate cerea acest lucru celor care vroiau să studieze filosofia. De ce trebuie să ne cunoaştem pe noi înşine? Este necesar să ne cunoaştem pe noi înşine fiindcă numai în acest mod vom reuşii să ne dăm seama la ceea ce suntem chemaţi de Dumnezeu. Nu toţii suntem chemaţi să facem nevoinţă ca şi sfinţii părinţi din pustie sau ca şi Sfântul Antonie cel Mare să ne retragem în deşert şi acolo să facem nevoinţă şi asceză. După cum ştim Dumnezeu a creat o lume diversă şi fiecare dintre noi cei de pe pământ avem o personalitate irepetabilă. Unii sunt foarte înalţi în timp ce alţii sunt mai scunzi, unii sunt foarte rezistenţi în timp ce alţii sunt mai slabi, unii sunt foarte buni la muzică în timp ce alţii sunt afoni. Aceste lucruri este bine să le avem în vedere când vorbim de ceea ce este sau mai bine spus de modul în care se reflectă raţionalitatea în viaţa pnevmatologică. A fii raţional în sens pnevmatologic este foarte mult a da curs chemării şi vocaţiei pe care Dumnezeu a sădi-o în fiecare dintre noi. Fiecare dintre noi avem o vocaţie de la Dumnezeu pe care El o realizează prin pronia Sa care este un plan transcendent pe care Dumnezeu îl are cu fiecare dintre noi.[96]

Dar după cum am spus, pnevmatologia sau viaţa spirituală nu se poate reduce numai la ceea ce se poate denumii ca şi raţiune şi raţionalitate. Am vorbit despre faptul că în teologie de mai multe ori există tendinţa de a duce lucrurile la extrem şi de vedea legătura cu Dumnezeu numai ca şi un act raţional. Raţiunea are un rol important în viaţa duhovnicească dar nu un rol singur sau singular. Raţiunea şi raţionalitatea este ceea ce se poate spune sensul şi modul prin care concepem viaţa duhovnicească. Sfinţii părinţi ne spun că cel rău sau diavolul este de acord cu acest lucru. Se poate spune că perfecţiunea în viaţa duhovnicească este de cele mai multe ori o îngemănare dintre cele trei funcţii ale sufletului uman: raţiunea, sentimentele şi voinţa. Când vorbim prin urmare de sufletul uman de cele mai multe ori vorbim despre raţiune.[97] În acest sens, după cum am spus Dumnezeu ne-a dat facultatea de raţiune pentru a o folosii şi acest lucru trebuie să îl facem şi în viaţa duhovnicească. Prin urmare, de cele mai multe ori raţiunea este un lucru care după cum am spus mai mulţi dintre noi ori tind să îl desconsidere sau alţii tind să îl supraevalueze. După cum putem vedea raţiunea are un rol sau un scop în viaţa noastră duhovnicească dar nu este singurul sau mai bine spus nu este unicul rol pe care ea îl are. Acest lucru este de mai multe ori trecut cu vederea sau desconsiderat de mai mulţi dintre noi. Este bine să ştim că de cele mai multe ori raţiunea sau raţionalitatea se găsesc într-o formă personală în teologia şi pnevmatologia creştin ortodoxă. Acest lucru se poate cel mai bine vedea din ceea ce se denumeşte ca şi raţiunea finală şi ultimă a lui Dumnezeu care este chiar Domnul Iisus Hristos. Prin urmare, trebuie să ştim că ori câte eforturi şi încercări am depune pentru a ajunge la ceea ce se poate spune mântuirea noastră şi în lupta cu cel rău, niciodată raţiunea şi raţionalitatea noastră singură nu ne vor mântui şi nici nu ne vor face biruitori prin noi înşine. Acest lucru este aşa fiindcă răul şi cel sau diavolul ţine de o altă ordine decât cea naturală. După cum s-a mai spus răul şi iraţionalitatea nu au început din lumea noastră şi acest lucru se poate vedea că ori de câte ori căutăm cauza răului nu o vom găsii în lumea noastră. Raţiunea şi raţionalul de cele mai multe ori sunt lucruri care evident trebuie să le punem în slujba binelui şi a lui Dumnezeu. Ceea ce ne spune pnevmatologia creştin ortodoxă şi ceea ce se poate spune este cu

[96] William de Auvergne, *The providence of God concerning the universe* (Universitatea Marquette, 2007).
[97] Dr. Andrew Newberg, *The spiritual brain: science and religious expresience* (Pennsylvania, 2012).

adevărat şi surprinzător este că raţiunea în cele din urmă este un lucru personal sau o entitate care are personalitate. Raţiunea ca şi cauză a tuturor raţiunilor din lume este chiar persoana Domnului Iisus Hristos fiul lui Dumnezeu care s-a născut mai înainte de veci şi de tot timpul. Domnul Iisus Hristos este raţiunea ultimă şi supremă a lumii şi a existenţei.

Accentul pe care trebuie să îl putem în viaţa pnevmatică este foarte mult pe ajutorul şi mila lui Dumnezeu. O pildă sau întâmplare celebră în acest sens avem din viaţa Sfântului Macarie cel Mare. Se spune că la un moment dat după mai mulţi ani de nevoinţă [sfântul Macarie cel Mare a stat mai bine de 60 de ani în pustie] Sfântului Macarie cel Mare i s-a arătat diavolul care i-a spus:

- Ei Macarie, cu ce eşti tu mai bun decât mine?
- Păi eu sunt călugăr.
- Şi asta te face mai bun decât mine?
- Păi eu mă ţine de rânduiala călugărească şi postesc.
- Hahahaha. Păi eu nu mănânc niciodată.
- Păi vezi tu noi călugării mai şi priveghem când ne rugăm.
- Şi cu asta eşti tu mai bine decât mine? Eu nu dorm niciodată.
- Păi vezi tu, noi călugării trebuie să fim smeriţi şi să nu ne lăudăm.
- Ei asta noi diavolii nu o putem face. Cu asta m-ai biruit tu pe mine.

Zicând acestea diavolul a dispărut.

Este cât se poate de clar că oricât de multă raţiune şi raţionalitate am investii în viaţa duhovnicească nu este destul. Trebuie să fim foarte mult conştienţi de acest lucru şi să îl avem în vedere. Mai multă lume crede că lupta cu cel rău poate fii câştigată prin forţele sau puterile proprii. Acest lucru înseamnă şi prin raţiunea sau raţionalitatea proprie. Este adevărat că noi trebuie să ne punem raţiunea în slujba lui Dumnezeu dar în cele din urmă, Dumnezeu este cel care are ultimul cuvânt sau mai bine spus numai Dumnezeu ne poate ajuta şi sprijinii în lupta noastră cu cel rău. Sunt mai multe povestiri din vieţile sfinţilor care ne spun că cel rău se foloseşte de raţiune pentru a ne înşela şi pentru a ne arunca în iad. Cum este că cel rău are raţiune sau raţionalitate? El are o raţiune pervertită care se numeşte viclenie. Viclenia este şi ea un fel de „raţiune” dar este foarte mult una pervertită asemenea unei case ruinate, a unei maşini tamponate sau a unei mâncări stricate. În acest sens se poate spune că viclenia celui rău este foarte mult asemenea unei frumoase povestiri pentru cei mici dar care are ca şi morală un lucru care este valabil şi pentru cei mari.

Se spune că într-o pădure, o vulpe vicleană a ieşit din vizuină. Vulpea mergea prin pădure după cum le este obiceiul. La un moment dar din neatenţie în faţa ei a păşit un arici. Ariciul se ştie că este un animal cu mai multe ţepi care atunci când se simte în pericol se înghemuieşte ca să poată înţăpa mai bine. Când ariciul a auzit paşii vulpii s-a înghemuit. Neatentă vulpea a călcat pe el. Un strigăt de mânie a ieşit din gura vulpii când a călcat pe arici:

- Auuu.....auuuu....auuuu!

Ariciul a auzit acest strigăt şi până ce vulpea să se dezmeticească a luat-o la fugă. Strigătul vulpei a fost auzit de un iepure care fiind mai curios şi mai milos a venit să vadă ce se întâmplă. Când vulpea s-a dezmeticit ariciul plecase şi era numai iepurele care milos se uita la vulpea îndurerată. Ei ce a făcut vulpea? Din ciudă i-a dat o mamă de bătaie iepurelui care a rămas abea viu. Mai multe animale din pădure au văzut acest incident şi

au decis că ar fii cazul să se facă o judecată. A doua zii după incident s-a făcut o judecată la care judecător era bursucul. Bursucul i-a chemat în instanţă pe toţi cei trei implicaţi în incident: ariciul, vulpea şi iepurele. După ce i-a ascultat cu atenţie pe toţi în sală s-a făcut linişte.

- Vom lua o scurtă pauză de 10 minute pentru ca să pot da sentinţa finală a spus bursucul judecător.

În sală s-a făcut linişte. Urmau 10 minute de tensiune maximă. Ce v-a hotărâi sau mai bine spus ce v-a decide bursucul. După 10 minute bursucul a venit din nou în sala de judecată.

- Am decis că vinovată este vulpea care nu îşi poate stăpânii şi controla mânia. Domnul arici şi domnul iepure sunt scuzaţi de acest incident.

În sala de judecată animalele au început să strige de bucurie. Bursucul a luat hotărârea cea mai bună.

Acest lucru se poate spune că are loc de mai multe ori şi în lumea duhovnicească. De mai multe ori cel rău care este viclean ne înşeală prin tot felul de ispite şi de patimi. Acest lucru este bine să îl ştim şi să îl avem în vedere.[98] Este cât se poate de adevărat că de mai multe ori se poate spune că viaţa noastră duhovnicească este seacă şi fără de rezultate. Repetăm anumite formule liturgice sau de rugăciune personală şi nu vedem nici un rezultat. Acest lucru însă nu trebuie să ne facă se ne pierdem nădejdea. Un teolog modern spunea la un moment dat că trebuie să avem în vedere că atunci când Dumnezeu se gândeşte la noi El nu o face cum o facem noi în limitele şi în graniţele timpului ci el o face etern fiindcă are la dispoziţie o eternitate. Prin urmate, când Dumnezeu se raportează la noi se raportează etern. În acest sens se poate spune că Dumnezeu care este autor al timpului nu este niciodată în criză de timp.[99]

După cum am spus, în rândurile de mai sus, după cum în matematică trebuie să cultivăm o raţiune sau o gândire matematică, tot la fel de bine şi în viaţa noastră duhovnicească sau pnevmatologică trebuie să cultivăm raţiunea sau partea raţională a sufletului nostru. Un principiu este că nu trebuie să deznădăjduim niciodată dar nici nu trebuie să cădem în delăsare. Sunt mai mulţi care au căzut în patimi şi în păcate şi în cele din urmă au deznădăjduit şi s-au lăsat de viaţa duhovnicească. Raţionalitatea după cum am spus de cele mai multe ori îmbracă forma dreptei socotinţe în viaţa duhovnicească. Dreapta socotinţă este identică cu discernământul. Trebuie să ne cultivăm discernământul şi să avem în vedere că de cele mai multe ori trebuie să avem cât se poate de mult capacitatea de a separa şi de a face diferenţe. Trăim într-o lume a diferenţelor în care albul este diferit de negru, căldura de frig, binele de rău şi lumina de întuneric. Acest lucru este se poate spune principiul cel mai important sau principiul prim după care funcţionează raţiunea sau raţionalitatea. Raţionalitatea este un lucru care de mai multe ori se poate determina atunci când începem să avem experienţă sau mai bine spus când suntem avansaţi în viaţa duhovnicească. Se poate spune că există o anumită ierarhie a vieţii duhovniceşti şi pentru aceasta în viaţa creştin ortodoxă sunt puşi ceea ce noi cunoaştem ca şi duhovnici sau părinţii duhovniceşti care sunt meniţi să ne îndrume în spre viaţa duhovnicească. Tradiţia părinţilor duhovniceşti este una extrem de veche în Biserica Creştin Ortodoxă şi ea are un aspect dublu:

---

[98] Charles M. Stang, *„No longer I: Paul, Dyonisius the Areopagite and the apophasis of the self* (Universitatea Harvard: Boston, 2008).

[99] Ioan Moshu, *Limonariu sau livada duhovnicească* (Episcopia Creştin Ortodoxă a Alba Iuliei, 1991).

1. de îndrumare pe calea mântuirii
2. de comuniune şi de faptul că trebuie să avem conştiinţa că mântuirea nu este un act egocentric ci unul de comuniune şi de comunitate.

Aceste lucruri sunt foarte mult cele care definesc ceea ce se poate spune sensul şi viaţa a ceea ce este şi a cum se manifestă raţiunea şi raţionalitatea în viaţa duhovnicească. Mai mulţi părinţi duhovniceşti şi sfinţi părinţi ne-au vorbit de acest lucru că este mult mai uşor să ne mântuim atunci când ne sfătuim sau mai bine spus când căutăm sfat unii de la alţii. Egoismul este un lucru care nu ne mântuieşte şi se poate spune că în cele din urmă egoismul este iraţional.[100] Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce se poate denumii ca şi sensul şi realitatea ultimă a iubirii de ceea ce este logic. Există fără nici o îndoială o logică a vieţii duhovniceşti şi acest lucru este bine să îl ştim. Această logică ne spune că mai întâi trebuie să avem mai mult decât orice o bună cunoaştere a vieţii duhovniceşti. În acest sens trebuie să ştim foarte bine care sunt normele teoretice după care se ghidează şi după care se îndrumă viaţa duhovnicească. În alte cuvinte se poate spune că viaţa duhovnicească este foarte mult un lucru care ţine de sensul şi de expresia finală a iubirii de Dumnezeu. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care definesc sensul şi viaţa noastră duhovnicească. Legile vieţii duhovniceşti sunt foarte mult cele care ne spun că trebuie să ne cunoaştem ceea ce se poate spune capacităţile şi foarte mult ceea ce este posibil şi ceea ce nu este posibil în viaţa duhovnicească. Se poate spune că de cele mai multe ori trebuie să ştim care este sensul şi realitatea ultimă a ceea ce se poate spune raţiunea în viaţa duhovnicească. În viaţa duhovnicească raţiunea nu are sensul de a gândii şi de a raţiona ci de cele mai multe ori ea are sensul de a fii foarte mult în stare de rugăciune. Când raţiunea intră în comuniune cu Dumnezeu ea se roagă foarte mult. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce denumeşte sensul şi realitatea a ceea ce este exprimat şi a ceea ce se exprimă.[101]

Prin urmare, când raţiunea noastră este în comuniune cu Dumnezeu ea se roagă. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce ne facem să credem că gândurile care nu sunt atente la rugăciune sunt cât se poate de mult rele şi nu trebuie să fie primite. Vom descoperii în rândurile care vor urma alte valenţe ale raţiunii când se pune problema religios. Acest lucru este ceea ce ne duce în cele din urmă la sensul şi la exprimarea finală a iubirii de Dumnezeu. Pnevmatologic se poate spune că pe Dumnezeu Îl iubim atât cu mintea cât şi cu inima. Sfinţii părinţi de vorbesc despre rugăciune ca şi o stare de comuniune cu Dumnezeu care se manifestă în cele trei puncte principale ale sufletului: minte, raţiune şi voinţă. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce se poate spune realităţi ale legii duhovniceşti sau ale lumii duhovniceşti. De cele mai multe ori aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care ne adresează realitatea unei alt fel de logici sau de raţionalităţi. Este vorba de raţiunea care este în comuniune cu Dumnezeu. Această raţiune îşi schimbă forte mult din premise şi din coordonate. Sfinţii părinţi ai Bisericii Creştin Ortodoxe cum a fost Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Diadoh al Foticeii, Sfântul Grigorie Sinaitul, Sfântul Petru Damaschinul sau Sfântul Grigorie Palama.

Toţi aceşti părinţi şi-au concentrat încercările şi nevoinţele pe ceea ce ei aveau să denumească spiritualitatea sau pnevmatologia rugăciunii lui Iisus Hristos. Ce este rugăciunea lui Iisus? Rugăciunea lui Iisus este o rugăciune care s-a elaborat foarte mult în mediile monahale ortodoxe. Rugăciunea lui Iisus Domne Iisuse Hristoase Fiul lui

[100] Arthur Benjamin, *Joy of mathematics* (Sydney, 2007).
[101] Kalistos Ware, *Puterea numelui. Rugăciunea lui Iisus* (Asociaţia Sfântul Grigorie Palama, România).

Dumnezeu miluieşte-mă pe mine păcătosul este o rugăciune care în sens iniţial era rostită numai în mănăstiri dar care ulterior a fost preluată şi folosită şi de mirenii sau creştinii ortodocşi. Ea este foarte mult un fel de rugăciune care o face creştinul ortodox pentru a fii cu mintea la Dumnezeu şi a nu fii împrăştiat în mintea sa. Acest lucru este ceea ce se poate spune una dintre caracteristicile de bază ale rugăciunii lui Iisus. Nu se poate nega rugăciunii lui Iisus pentru cei care o practică un caracter noetic sau mai bine spus raţional. De cele mai multe ori mintea omului este foarte mult separată sau în stare de divizare sau mai bine spus de separaţie. De ce este aşa? Fiindcă de cele mai multe ori raţiunea şi sentimentele omului sunt în discordie. Voim să fim virtuoşi şi să ducem o viaţă a virtuţii şi de cele mai multe ori ajungem să facem opusul acestor lucruri. Este bine să medităm mai mult la acest lucru. În spiritualitatea creştin ortodoxă s-a demonstrat că această schismă dintre raţiune şi sentiment se poate rezolva prin rugăciunea lui Iisus Hristos despre care un părinte modern de la muntele Athos, Părintele Paisie Aghioritul ne spune că atunci când rostim rugăciunea lui Iisus este echivalentul la 8 sau 9 gloanţe care le împuşcăm în spre cel rău sau diavolul. Aceste lucruri ne spun că deşi raţiunea omului este terenul de luptă dintre cele două principii ale binelui şi ale răului, de mai multe ori binele poate ieşii învingător sau mai bine spus el poate să ajungă să fie dominat în viaţa omului. Aparent nu există nici o diferenţă dintre bine şi rău fiindcă Dumnezeu nu îngăduie ca acest lucru să fie văzut. În vieţile sfinţilor însă aceste lucruri sunt privite în cu totul altfel.[102]

Ceea ce se spun sfinţii părinţi ai Bisericii Creştin Ortodoxe este că raţiunea sau mintea omului poate fii reconciliată sau mai bine spus poate ajunge la unirea minţii cu inima sau mai bine spus la stadiul unde între raţiune şi sentimente nu mai există nici un fel de discrepanţă. Acest lucru se realizează de mai multe ori prin ceea ce se poate spune o curăţire a minţii sau a raţiunii şi de acest lucru trebuie să ţinem cont. Un tânăr, care se străduise foarte mult timp să înveţe să se roage, îşi dădu seama că experienţa rugăciunii nu avea nici un efect asupra lui. Ba mai mult, rugăciunea i se părea precum apa care se strecoară printre degete şi care nu poate fi oprită. Fiind descurajat, voia să abandoneze rugăciunea. Dar auzi de la un prieten de existenţa unui înţelept în pustiu, care era un maestru al rugăciunii. Deci se hotărî să pornească la drum spre acest înţelept. Ajuns aici, îi spuse:

- De mult timp m-am apucat de rugăciune, dar n-am simţit nici un efect în viaţa mea. Şi, auzind că eşti un maestru al rugăciunii, am venit la tine să-mi dai un sfat. Spune-mi, te rog, cum trebuie să mă rog ca să simt plinătatea rugăciunii ?

- Bine, prietene ! Ia te uită ! La circa 100 m se vede un râu. Ia acest coş de nuiele, chiar dacă este murdar, şi adu-mi-l plin cu apă.

Tânărul se duse la râu, umplu coşul, dar până să ajungă la înţelept, coşul se goli. Tânărul a fost trimis încă o dată, dar şi de data aceasta se întâmplă la fel. Fiind rugat să meargă pentru a treia oară, tânărul îi spuse înţeleptului:

- Maestre, tu vezi doar că nici un pic de apă nu se poate căra cu un asemenea coş. Coşul a rămas precum a fost.

- Prietene, îi replică înţeleptul, acum coşul este curat. Tot aşa se întâmplă şi cu rugăciunea. Când te rogi, ai impresia că rămâi cum ai fost înainte, dar în realitate nu este aşa, pentru că rugăciunea curăţă. Ea curăţă sufletul omului.

[102] Gordon Hall Geroud, *Legendele sfinţilor* (Cambdridge, 1916).

Prin urmare este bine să fim conştienţi că dintre toate practicile ascetice, practica care are cel mai mare efect asupra raţiunii omului sau asupra este ceea ce se poate denumii rugăciunea. Există fără nici o îndoială un aspect intelectual al rugăciunii care de mai multe ori se poate definii pe sine ca şi starea de dialog sau de unire în comuniune cu Dumnezeu. Acest lucru este bine să îl expunem puţin mai bine şi mai pe înţeles. Mintea este un lucru care de mai multe ori îşi schimbă valenţele sau raţiunile atunci când o putem în legătură cu Dumnezeu. De cele mai multe ori lumea nu vrea să ştie de acest lucru şi crede că singura funcţie a minţii este de a fii în legătură cu Dumnezeu. După cum am spus atunci când raţiunea se uneşte cu Dumnezeu ea se luminează. Se poate spune că mintea omului are acces la ceea ce se poate spune lumina necreată a lui Dumnezeu.[103] Această lumină necreată a lui Dumnezeu este şi lumina raţională sau mai bine spus sursă a raţiunii. Sunt mai mulţi sfinţi părinţi care ne spun că lumina lui Dumnezeu de mai multe ori este ceea ce se poate spune sursă a luminii necreate a lui Dumnezeu. Aceste lucruri sunt cele care în cele din urmă pun raţiunea umană într-o altă lumină sau mai bine spus într-o altă perspectivă. Este bine să ştim aceste lucruri şi să le avem în vedere. Lumina lui Dumnezeu care este necreată după cum învăţa Sfântul Grigorie Palama în secolul al XIV-lea este de cele mai multe ori sursă a raţiunii umane. Raţiunea umană şi ea se luminează sau se întunecă. Atunci când un om gândeşte şi face numai răul se poate spune că de cele mai multe ori raţiunea din el este întunecată sau moartă. Acest lucru este cât se poate de mult o realitate care ţine de ceea ce se poate spune viaţa raţională. Prin urmare raţiunea se purifică şi se luminează atunci când vine în contact cu Dumnezeu. Acest „contact” sau mai bine spus această legătură de mai multe ori este cât se poate de mult un fel de curăţire generică mai înainte ca mintea omului să se unească definitiv cu Dumnezeu. Unirea minţii cu Dumnezeu trebuie să spunem că nu este doar un fel de atingere de persoane ci mai mult un contact ontologic care îl introduce pe om într-o dimensiune nouă şi irepetabilă. Această dimensiune ontologică de mai multe ori se poate spune este cea care iluminează sau mai bine spus transfigurează mintea sau raţiunea omului. În acest stadiu se poate spune că mintea a ajuns la starea ei finală sau mai bine spus la originea ea. Acest lucru este ceea ce se poate spune căutarea sensului final a existenţei raţiunii care nu poate fii decât în Dumnezeu. Raţiunea este un lucru cât se poate de mult care îşi caută sensul final care nu poate fii decât Dumnezeu. Prin cunoaştere de fapt omul nu face decât să tânjească spre Dumnezeu. În cele din urmă când a ajuns la cunoaşterea lui Dumnezeu se poate spune că mintea a ajuns la liniştea şi la împlinirea ei.

Într-o zi, trei oameni au venit la un monah singuratic. Aceştia l-au întrebat:

- Ce sens găseşti în viaţa ta petrecută în tăcere ?

Monahul era ocupat cu scoaterea apei dintr-o cisternă adâncă. El le spuse vizitatorilor săi:

- Priviţi în cisternă. Ce vedeţi înăuntru ?

Oamenii s-au uitat în cisterna adâncă:

- Nu vedem nimic. După câteva clipe, călugărul le spuse din nou:

- Priviţi în cisternă şi spuneţi-mi ce vedeţi înăuntru ?

Oameni s-au uitat din nou în cisternă:

- Acum ne vedem pe noi înşine !

Călugărul le spuse:

[103] Yannis Spiteris, *Palamas: la grazia e l'esperanza: Grigorie Palamas nella discussione teologica* (Editura Aleti: Italia, 1996).

- Vedeţi voi, când scoteam apă, apa era agitată. Acum apa este liniştită. Aceasta este experienţa liniştii: a te vedea pe tine însuţi !

Mai mulţi sfinţi şi mistici sunt cei care ne-au spus că în Dumnezeu mintea se linişteşte sau mai bine spus îşi găseşte pacea. Acest lucru este în sine un lucru sau ceva firesc. Raţiunea omului vrea să ajungă să cunoască cât mai mult şi în cele din urmă ea ajunge la Dumnezeu. Ajuns la unirea cu Dumnezeu se poate spune că în cele din urmă mintea nu mai are nevoie să cunoască nimic. Aici ea se linişteşte. Neliniştea poate fii de mai multe feluri şi unul dintre feluri este cât se poate de mult neliniştea raţiunii sau neliniştea raţională.[104] Prin urmare, prin comuniunea cu Dumnezeu se poate spune că de cele mai multe ori neliniştea dispare şi omul ajunge la comuniunea intimă cu Dumnezeu. De mai multe ori lumea nu vrea ceea ce se poate spune o cunoaştere în linişte sau pace a lui Dumnezeu. Acest lucru este negat de ceea ce se poate spune sensul şi raţiunea finală a ceea ce înseamnă comuniunea cu Dumnezeu. Sfinţii părinţi sunt de părere că nu se poate să vorbim de comuniunea cu Dumnezeu fără să se i-a în considerare ceea ce se poate spune unirea minţii cu inima sau a voinţei cu sentimentele. Mai înainte de unirea cu Dumnezeu, raţiunea trebuie să fie reconciliată cu sentimentele. Este ceea ce se poate spune finalitatea ultimă a drumului creştinului spre Dumnezeu. Dumnezeu este prin Domnul Iisus Hristos înseşi raţiunea ultimă sau finală a oricărei raţiuni. Dincolo de Domnul Iisus Hristos nu poate fii altă raţiune şi nici altă sursă a raţiunii. Drumul spre unirea cu Dumnezeu nu se poate să nu treacă prin unirea minţii cu inima. Aceasta este ceea ce se poate denumii etapa isihastă a unirii cu Dumnezeu.[105]

Din cele mai vechi vremuri omul a fost chemat să se definească pe sine sau mai bine spus să ajungă la ceea ce se poate spune o definiţie asupra a ceea ce este gândirea şi raţionalitatea lui. Raţiunea a primit mai multe definiţii. Spiritualitatea ortodoxă are foarte mult o funcţie cât se poate de reconciliatoare în ceea ce priveşte realitatea ultimă a raţiunii umane. Raţiunea umană este cât se poate de mult cea care mai înainte de a se unii cu Dumnezeu trebuie să fie cât se poate de mult reconciliată sau mai bine spus împăcată cu sine. De mai multe ori acest lucru nu este văzut în realitate. Omul contemporan sau după cum spun cei care susţin că suntem în postmodernitate, omul postmodern de mai multe ori de mai multe ori este o fiinţă sau o făptură cât se poate de fragmentată şi de împrăştiată. Trebuie să ştim că nu putem ajunge în faţa lui Dumnezeu în orice stare a minţii. Aceste lucruri sunt cele care de cele mai multe ori ajung să ne definească sau mai bine spus ajuns să ne spună ceea ce este raţiunea noastră în sens final. Raţiunea a fost confundată de mai multe ori cu sufletul uman dar acest lucru este cât se poate de fals. Raţiunea este ceea ce se poate denumii un lucru cât se poate de mult conştient de sine şi care de mai multe ori trebuie să îşi accepte sensul şi existenţa de sine sau existenţa proprie. Prin urmare este nevoie de mai multe ori să reconciliem raţiunea cu două lucruri: cu sinele nostru sau cu ceea ce se poate spune conştiinţa de sine prin care de fapt ne definim pe noi înşine şi mai apoi prin ceea ce se poate spune ca sensul final al raţiunii umane sau al omului. Acest lucru este de cele mai multe ori ceea ce în cele din urmă ajunge să ne motiveze spre cunoaşterea lui Dumnezeu. După cum am spus raţiunea nu rămâne fără nici o funcţie atunci când vorbim despre ceea ce se poate spune unirea cu Dumnezeu. Unirea cu Dumnezeu este foarte mult un lucru care ne duce în spre

[104] Neil T. Anderson, *Bondange breacker: overcoming negative thoughts, irrational feelings, habitual sins* (Editura Harvest, 2006).

[105] Serafim Joantă, *Roumanie. Tradition et culture hesychastes*, (Paris, 1987).

descoperirea sensului final al raţiunii şi al raţionalităţii. Raţiunea şi raţionalitatea sunt lucruri care de mai multe ori nu au nici un sens şi nici o finalitate dacă sunt separate de Dumnezeu. Asemenea unui automobil fără benzină sau gazolină raţiunea fără de Dumnezeu nu poate fii de mare folos. Raţiunea sau raţionalitatea sunt cele care de cele mai multe ori definesc ceea ce se poate spune un sens final sau deplin al comuniunii cu Dumnezeu.[106] Comuniunea cu Dumnezeu este de cele mai multe ori ceea ce se poate spune un lucru care are de a face cu sensul şi finalitatea a ceea ce este şi a cum se defineşte faptul că mintea sau raţiunea ajunge să se înduhovnicească. Se poate spune că există o mare diferenţă dintre raţiunea înduhovnicită şi raţiunea care nu are nici un fel de preocupare de înduhovnicire. Se poate spune după cuvintele lui Feuerbach că „omul este ceea ce mănâncă.” În acest sens, se poate spune că raţiunea este foarte mult ceea ce se este obişnuită să fie. De cele mai multe ori acest lucru nu îl avem în vedere. Dacă învăţăm raţiunea sau mintea noastră cu rugăciunea şi cu meditaţia la lui Dumnezeu în cele din urmă se poate vedea că ea se v-a diferenţia de ceea ce se poate spune cei care sunt preocupaţi cu băutura şi cu drogurile. Mintea sau raţiunea reacţionează la stimuli externi sau mai bine spus la ceea ce se poate denumii ca şi sensul final al rostului ei. Băutura şi alcoolul se poate spune că de mai multe ori întunecă mintea omului. În acest sens, a cucerii mintea omului duce în sine la stăpânirea deplină a persoanei sale fiindcă nu se poate face o separaţie finală între minte şi persoana înseşi. Mintea sau raţiunea este „guvernul” care conduce persoana.[107]

Prin urmare se poate spune că în cele din urmă iubirea lui Dumnezeu este un lucru care motivează raţiunea în spre o viaţă religioasă. În acest sens raţiunea devine conştientă de noţiunea de păcat. Noţiunea de păcat este în acest sens ceea ce se poate denumii un lucru sau o stare de fapt. Raţiunea prin urmare are libertatea de a se apropria de Dumnezeu sau de a se îndepărta de Dumnezeu. Acest lucru ea îl face în funcţie de ceea ce se poate spune libera ei alegere. Alegem să cultivăm în mintea noastră gândurile bune şi virtuţile şi aşa vom ajunge la Dumnezeu. Dar evident, mai mulţi dintre noi ajunge să îşi folosească raţiunea şi mintea în spre ceea ce este rău sau mai bine spus aleg să nu îşi folosească mintea în spre ceea ce este bine. Mintea devine atunci pătimaşă şi se întunecă. Ce este o raţiunea sau o minte întunecată? Nu este vorba de o raţiunea sau o minte care nu vede lumina soarelui ci mai mult de o raţiune şi o minte care vede şi gândeşte numai rău. Acest gen de raţiune sau de minte este comună criminalilor, violatorilor, infractorilor, sabotorilor, tiranilor şi falsificatorilor. Aceşti nu face decât să întunece lumina raţională sau lumina sapienţială pe care o au de la Dumnezeu. În acest sens mintea şi raţiunea se pervertesc.

Un rege al Persiei, voind să-şi aleagă un sfetnic bun, a chemat la palat, într-o zi, pe cinci dintre cetăţenii cei mai de vază din oraş şi le-a zis:

- Iată, am 5 inele pe degetele mele; ele vor fi plata sincerităţii voastre. Spuneţi-mi fără linguşire: ce credeţi voi despre puterea şi mărirea mea ?

- Ei, uimiţi de frumuseţea diamantelor de pe inele şi voind să le aibă, răspunseră regelui cu multe laude pe care nu se cuvenea să le spună decât lui Dumnezeu.

Regele părea foarte mulţumit şi dădu pe rând patru inele.

Pentru că al cincilea tăcea, regele l-a îndemnat să-şi spună părerea.

---

[106] Stewart Levine, *Getting to resolution: turning conflict into colaboration* (San Francisco, 2009).

[107] Melchisedec Toronen, *Union and distionction in the thought of Saint Maximus the Confessor* (Oxford, 2007).

- Eu cred, zise acesta, altfel decât au mărturisit cei care au vorbit înaintea mea. Eu cred că toată puterea, o rege, o ai de la Dumnezeu şi ţi-a fost dată pentru binele poporului ce-l stăpâneşti şi odată va trebui să dai socoteală pentru cum ai întrebuinţat-o.
- Şi eu cred tot aşa, spuse regele cu mulţumire. Dar ţie nu-ţi dau inelul, ci încrederea şi prietenia mea. Vei sta mereu lângă mine ca sfetnic şi prieten al meu, căci în tine am găsit omul şi prietenul sincer pe care îl căutam.
A doua zi, cei 4 veniră foarte grăbiţi să spună regelui că negustorul de la care a cumpărat inelele, l-a minţit şi i-a dat diamante false.
Dar regele le zise:
- Ce, voi credeţi că nu ştiu că diamantele sunt false ?! Doar eu le-am comandat astfel. V-am plătit cinstit. Voi mi-aţi dat laude false, iar eu v-am dăruit diamantele false. V-am plătit cu aceeaşi măsură, de ce vă mai plângeţi ?!

Atunci când raţiunea omului se perverteşte se poate spune că de cele mai multe ori ea ajunge să vadă totul cât se poate de distorsionat şi cât se poate de falsificat. Aceste lucruri sunt prin urmare cele care de cele mai multe ori ne spun şi ne fac să ne dăm seama de ceea ce suntem în realizate. După cuvintele sfinţilor părinţi dacă raţiunea noastră este plină de Dumnezeu sau mai bine spus este orientată în spre Dumnezeu atunci şi faptele noastre vor fii bune. Acest lucru este contestat de mai multă lume din zilele noastre.[108] Sfinţii părinţi sunt prin urmare de părere că de cele mai multe ori mintea şi raţiunea sunt cele care trebuie să domine asupra instinctelor şi a asupra trupului. În trup se pot vedea de mai multe ori mai multe tendinţe iraţionale. Acest lucru a fost mărturisit de ceea ce se poate spune Noul Testament prin Sfântul Pavel care spunea că vede în trupul său o tendinţă în spre a păcătui. Au mai fost şi alţi sfinţi care au mărturisit acest lucru. Unul dintre ei şi poate cel mai cunoscut a fost Sfântul Macarie cel Mare. Aceste lucruri se poate spun sunt cele care de mai multe ori definesc raţiunea finală şi sensul prin care ne definim pe noi ca şi fiinţe care trebuie să Îl slujim pe Dumnezeu. Dar se poate spune că cel mai mare război moral pe care îl poartă omul este foarte mult ceea ce se poate spune imaginaţia. Imaginaţia este o parte a minţii şi a raţiunii umane şi se poate spune că este de cele mai multe ori ceea ce se denumeşte colaborarea sau combinarea dintre gânduri şi conştient. Imaginaţia după cum am spus ocupă un rol important în ceea ce se poate spune facerea omului. Omul este de mai multe ori o fiinţă care este dominată de imaginaţie. În zilele noastre există mai multe curente care cultivă expansiunea sau dezvoltarea imaginaţiei. Aceasta este ceea ce se poate denumii ca şi SF sau Science Fiction. Unii sfinţi părinţi cum sunt părinţii atoniţi sunt de părere că de mai multe ori „imaginaţia este ceea ce se poate spune tunelul prin care diavolul vine şi se sălăşluieşte în om.” Acest lucru a fost atestat de mai multe ori. Când omul este stăpânit de lăcomia pântecelui tot ceea ce se gândeşte el este mâncarea şi cum să îşi satisfacă mai mult şi mai bine pofta de mâncare.[109]

Aceste lucruri sunt foarte mult realităţi care de mai multe ori sunt cât se poate de mult cele care definesc şi care susţin ceea ce se poate spune procesul ascetic de despătimire. Aceste lucruri sunt prin urmare cele care în cele din urmă ne duc cu gândul la raţiunea şi la sensul de a fii al omului contemporan. Lumea de azi este o lume care de mai multe ori este manipulată prin imaginaţie: fie că este vorba de un spectacol sau un show erotic ori pornografic, de o companie publicitară care de mai multe ori ne îndeamnă

[108] Daniel Haynes, *Grace and metaphysics in Maximus the Confessor* (Nottingham, 2012).
[109] Peters N. Stearns, *Consumerism în world history: a global transformation of desire* (Editura Routledge, 2001).

la a consuma la infinit. De cele mai multe ori pentru a fii minţiţi şi pentru a fii înşelaţi suntem seduşi prin imaginaţie. Imaginaţia este astfel un canal prin care gândurile noastre de mai multe ori pătimaşe prind teren şi se înrădăcinează. Se ştie că mai ales în „lumea erotică” de mai multe ori se recurge la imaginaţie. Adolescenţii care au un organism cât se poate de vulnerabil sunt cei mai mult predispuşi la acest lucru. Patima desfrânări cum este erotismul şi pornografia se foloseşte de cele mai multe ori de imaginaţie pentru a ajunge să îl facă pe om un sclav al sexualităţii şi al patimii adulterului. Aceste lucruri sunt toate fapte care au un fond raţional sau mai bine spus al raţionalităţii. Sute de mii de tineri şi adolescenţi sunt otrăviţi anual prin imaginaţii erotice şi pornografice pentru a fii umiliţi şi demoralizaţi. În acest sens, este bine să ştim că cel răul sau diavolul se foloseşte de imaginaţie pentru a ne câştiga sufletele. Odată ce a câştigat sufletele el ne v-a duce în împărăţia sa: iadul. Referitor la faptul că de mai multe ori diavolul seduce pe om prin imaginaţie ştim de o întâmplare mai recentă care a avut loc în Grecia. Se spune că în Grecia era un tânăr care era foarte mult dedat faptelor şi plăcerilor trupeşti. Pentru a face acest lucru cu mai mult spor, el şi-a pus în camera sa mai multe postere şi fotografii cu femei goale. Chipul acestor femei dezbrăcate era pentru un el puternic stimulent sexual şi în privat şi cu alte partenere. Mama tânărului a făcut mai multe încercări de a îl face să dea jos aceste imagini desfrânate. A făcut acest lucru fără de nici un succes. În cele din urmă după mai multe încercări, mama tânărului l-a convins să îşi pună între femeile lui dezbrăcare o icoană cu Domnul Iisus Hristos. Tânărul rebel cum sunt mulţi în zilele noastre a acceptat ca să scape de mustrările mamei. A luat icoana cu Domnul Iisus Hristos şi a pus-o între femeile sale dezbrăcate. La puţin timp după ce a făcut acest lucru în camera sa a putut vedea o personalitate cu aspect monstruos şi care avea copite de animal.

- Ce este cu omul din acea icoană? A spus diavolul.
- Este o icoană cu Domnul Iisus Hristos.
- Acea icoană trebuit să dispară de acolo.
- De ce?
- Fiindcă nu o pot suferi.
- Nu face nici un rău.
- Auzi, prostănacule, ţi-am dat cele mai mari plăceri şi ţi-am pus cele mai frumoasă femei la care te-ai putea gândii, de ce te dai acum cu Hristos? Îţi dă Hristos ce îţi dau eu?
- Nu văd de ce te deranjează icoana cu Hristos.
- Fiindcă Hristos este duşmanul meu.
- Îmi pare rău icoana nu pleacă de acolo.

Demonul a plecat mânios. Atunci tânărul şi-a dat seama cine era cu adevărat în spatele poftei sale după femei. După acest incident a luat toate pozele cu femeile dezbrăcate şi a lăsat numai icoana Domnului Iisus Hristos.[110]

Se poate spune că ispita este foarte mult o formă de imaginaţie. Prin ispită de cele mai multe ori omul contemplă cum ar fii sau ce ar fii dacă ar face un lucru rău. În acest sens, imaginaţia operează în mintea şi în inima omului prin ceea ce se poate spune amăgire sau deziluzie. Cel rău sau diavolul este cel care de mai multe ori ne hrăneşte iluziile. Sunt mai multe cazuri de călugări şi monahi care au fost înşelaţi de cel rău prin propriile lor iluzii. Dar nu numai călugării sunt înşelaţi de iluzii cum sunt înşelaţi şi marii

[110] Ieromonahul Eftimie Athonitul, *Asceţi în lume* (Editura Evanghelismos: Bucureşti, 2009).

tirani şi dictatori ai lumii prin care cel rău acţionează din plin. Tiranii sunt în cele din urmă oameni care sunt folosiţi de diavol pentru a face rău la cât mai mulţi. Cel rău se foloseşte de ei de cele mai multe ori prin propriile lor iluzii care sunt legate de cele mai multe ori de: dorinţa de mărire lumească şi de egolatrie, puterea absolută, faimă şi de celebritate. Acestea toate sunt lucruri care de cele mai multe ori ţin de iluzie şi de ceea ce este mai rău şi mai malefic. Un caz celebru de acest fel care nu se poate să îl trecem cu vederea a fost împăratul Domiţian care se considera pe sine egal cu Dumnezeu şi în cele din urmă s-a considerat chiar Dumnezeu. Este clar că printr-o asemenea persoană cel rău poate acţiona liber şi fără nici un fel de oprelişti. Lumea de azi uită că diavolul de cele mai multe ori nu vine la noi prin chipuri externe ci de cele mai multe ori prin imaginaţie care este o facultate internă. Hoţilor, cel rău le arată prin imaginaţie posibilitatea unui nou jaf sau a unei doi spargeri de bancă. Beţivilor, cel rău le arată prin imaginaţie posibilitatea a încă unei zile de băut. Lacomilor, cel rău le arată prin imaginaţie posibilitatea încă unei mese copioase peste cea care deja au luat-o.

Se poate spune că cel care reuşeşte să îşi controleze imaginaţia de cele mai multe ori reuşeşte să învingă răul în plan obiectiv. Imaginaţia poate fii un lucru foarte rău. În special în cazul adolescenţilor imaginaţie poate fii o funcţie care îi duce la păcatul masturbaţiei sau mai bine spus al onaniei. Acest păcat care este foarte larg răspândit printre adolescenţi mai ales începând din secolul al XX-lea când pornografia şi erotismul a devenit o industrie. Desfrânarea vine în mintea adolescentului prin imaginaţie. Adolescentul care începe să aibă un sistem hormonal activ devine dintr-o dată preocupat de tema sexualităţii sale. În acest sens, imaginile cu tentă erotică sunt cât se poate de mult adevărate stimulente pentru adolescenţi. Onania este probabil cel mai concludent caz prin care se poate demonstra că imaginaţia este foarte mult un instrument de manipulare a persoanei.[111] După cum am spus, imaginaţia este probabil ultimul pas care există în lumea conştientă între raţional şi iraţionalitate. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce menţine sensul ultim al raţionalităţii. Este nevoie de cele mai multe ori să dublăm propria noastră raţionalitate de ceea ce se poate spune o puternică spiritualitate sau pnevmatologie. În acest sens, sfinţii părinţi ne spun că atunci când ne rugăm sau mai bine spus când suntem în comuniune cu Dumnezeu nu trebuie să dăm loc imaginaţiei. Cel rău sau diavolul este de cele mai multe ori nemulţumit când omul se roagă fiindcă el ajunge în comuniune cu Dumnezeu. În acest sens mai ales pentru cei care sunt începători în viaţa duhovnicească, primele rugăciuni sunt însoţite de mai multe ori cu gânduri şi sentimentele negative: de ce să mă rog, de ce să stau în genuni, nu are rost, este o pierdere de timp şi multe altele de acest fel. Este prin urmare bine să ne stăpânim sau mai bine să ne controlăm imaginaţia. Se spune despre cei care au o imaginaţie că visează cu ochii deschişi. De cele mai multe ori imaginaţia se exprimă şi prin vise care sunt foarte mult chipuri fantastice ale lumii în care trăim. Unii cred că visele sunt foarte mult imaginaţia pe care cineva o refulează în timpul zilei sau în timpul cât este conştient. Alţii cred că visele sunt de mai multe ori glasul lui Dumnezeu în om. Acest lucru este foarte mult dovedit de unele vise pe care oamenii le-au avut şi ele în cele din urmă s-au dovedit a fii o realitate. Visele sunt şi ele o parte din noi dar ele nu sunt singurele care determină şi pot face ca imaginaţia să funcţioneze. Este bine ca să nu dăm crezare viselor deşi unii le consideră sursă de inspiraţie. Visele dovedesc că raţiunea este vie şi atunci când dormim sau mai bine spus că raţiunea se poate găsii şi în conştient şi în subconştient. Acest lucru

[111] Virgiliu Gheorghe, *Pornografia: maladia secolului al XX-lea* (Editura Prodromos: Bucureşti, 2011).

aduce cu sine noi întrebări în planul psihologiei şi al psihanalizei.[112] Se poate spune că acestea sunt în mare principalele consideraţii ale ideii sau mai bine spus ale conceptului de raţiune atunci când de raportăm la el în plan raţional. Dar evident, noi şi noi descoperi se fac la nivel raţional atunci când vorbim de raţiune şi de ceea ce este raţional fiindcă fiecare persoană sau fiecare fiinţă umană este o nouă dimensiune în lumea raţiunii şi a raţionalităţii.

CAPITOLUL AL VI-LEA

LOCUL RAŢIONALULUI ÎN RELIGIA CREŞTIN ORTODOXĂ

Religia este la un nivel generic faptul de a avea o legătură sau mai bine spus conecţie cu Dumnezeu. Într-un anume sens orice om are o anumită legătură cu Dumnezeu şi acest lucru este ceea ce duce în cele din urmă la ceea ce se denumeşte ca şi religia sau credinţa în Dumnezeu. Postulatele religiei este că legătura primordială care a existat la începuturi între Dumnezeu şi om s-a frânt sau mai bine spus s-a pierdut. Acest lucru este ceea ce teologii ortodocşi şi sfinţii părinţi au denumit „păcatul strămoşesc” sau păcatul originar pe care l-au făcut primii oameni Adam şi Eva. Oricum, de atunci lumea a încercat să refacă această legătură pierdută cu Dumnezeu şi acest lucru a dus la ceea ce se poate spune termenul de religie. Sunt mai multe religii deşi este numai un Dumnezeu. Dacă sunt mai multe religii cum se face că există numai un singur Dumnezeu? Acest lucru a dus în cele din urmă la concluzia că mai multe religii sunt false. După ce omul a căzut de la Dumnezeu prin păcatul strămoşesc, Dumnezeu a fost Cel care a făcut promisiunea unui mântuitor sau a unui salvator care avea să fie cunoscut generic în istorie cu numele de Mesia. Adevărul este că Mesia sau Mântuitorul a fost Domnul Iisus Hristos dar au fost mai mulţi cei care mai înainte de Domnul Iisus Hristos s-au pretins a fii Mesia. Este destul de amintim pe Buddha, Pantajali, Confucius sau Zoroastru. Aceştia toţi s-au considerat mesia.[113]

Prin urmare se ridică întrebarea: este nevoie sau mai bine spus are nevoie omul să îşi folosească mintea sau raţiunea în religie? Dacă sfinţii au lucrat cu rugăciunea, postul, nevoinţa şi înfrânarea are omul nevoie de raţiune în religie sau mai bine spus în legătura sa cu Dumnezeu? Răspunsul este da. Omul are nevoie de raţiune atunci când se află în legătură cu Dumnezeu fiindcă în sine legătura cu Dumnezeu nu este un lucru sau un fapt iraţional. Acest lucru nu înseamnă că omul are dreptul sau mai bine spus capacitatea de a Îl chestiona pe Dumnezeu. Religia este un lucru raţional sau mai bine spus un lucru logic. Din moment ce Dumnezeu este creatorul sau Cel care l-a făcut pe om este logic ca omul să fie în legătură sau mai bine spus în relaţie cu Dumnezeu. Acest lucru s-a manifestat de cele mai multe ori în ceea ce se poate spune realitatea sau relaţia omului cu Dumnezeu. Acest lucru este cât se poate de raţional. Biblia prin Sfântul David spune că „zisa cel nebun întru inima sa nu este Dumnezeu.” (Psalm 52, 1). De mai multe ori se poate vedea că actul de a nega existenţa lui Dumnezeu este foarte mult ceea ce se poate spune un act iraţional. El este un act care duce la necredinţă sau mai bine spus la ateism. Cei care consideră că de cele mai multe ori credinţa şi religia este un lucru iraţional se poate spune că sunt oameni

[112] Ilie Cleopa, *Despre vise şi vedenii* (Editura Anastasia: Bucureşti, 2002).
[113] Remus Rus, *Am găsit pe Mesia* (Editura Univers Enciclopedic: Bucureşti, 2014). Mels Piloian, *Mesia* (Anahit, 1999).

înşelaţi. Credinţa este un lucru cât se poate de raţional şi se poate spune că de cele mai multe ori ajungem să ne probăm credinţa prin raţiune. Raţiunea şi religia sunt complementare una alteia. Acest lucru este cât se poate de adevărat şi de realist. Ca şi fiinţă creată de Dumnezeu, omul are datoria de a Îl căuta pe Dumnezeu sau mai bine spus omul este cel care trebuie să facă nevoinţa sau efortul de a ajunge la Dumnezeu. Acest lucru este negat de mai multe ori de mai multe secte religioase. Prin urmare care este rolul sau funcţia raţiunii în religie? Rolul sau funcţia raţiunii în religie este foarte mult de a ajunge la cunoaşterea lui Dumnezeu. Omul este chemat la cunoaşterea lui Dumnezeu. Un ucenic într-ale înţelepciunii şi-a întrebat bătrânul dascăl:
– Câte feluri de oameni sunt?
– Sunt patru soiuri de oameni: Cei care ştiu şi ştiu că ştiu. Aceştia sunt învăţaţii. Cei, care ştiu, dar nu ştiu că ştiu. Aceştia sunt visătorii şi trebuiesc treziţi.. Cei, care nu ştiu şi ştiu că nu ştiu. Ei trebuie ajutaţi să înveţe. Cei care nu ştiu şi nu ştiu că nu ştiu. Şi aceştia sunt neghiobii, pentru care nu mai e mare lucru de făcut...

Ignoranţa în probleme de religie este un mare păcat şi se poate spune că ea este cauza la mai multe probleme în viaţa obişnuită a omului. Raţiunea este prin urmare un lucru pe care omul trebuie să îl folosească în cunoaşterea lui Dumnezeu. Ce putem cunoaşte despre Dumnezeu? Acest lucru este probabil unul dintre cele mai mari paradoxuri ale lumii şi ale existenţei. Aceasta fiindcă însuşi Dumnezeu este cunoaşterea sau sursă a oricărei cunoaşteri. Religia ne spune că este o obligaţie morală a omului ca el să ajungă la cunoaştere. Cunoaşterea lui Dumnezeu este un act raţional. Evident, sunt mai mulţi care neagă că a Îl cunoaşte pe Dumnezeu este un act raţional sau mai bine spus ceea ce ţine sau ceea ce este raţionalitatea. Raţionalitatea este prin urmare cea care de cele mai multe ori ne spune că mai întâi de toate este bine să cunoaştem ceea ce ţine de Dumnezeu şi ceea ce este legat de Dumnezeu. Acest lucru este prin urmare un fapt care defineşte sensul şi importanţa cunoaşterii în sine. Cunoaşterea supremă sau mai bine spus cunoaşterea care este cea mai superioară dintre toate este cunoaşterea lui Dumnezeu.[114] Sunt mai mulţi care au se poate spune o ierarhie proprie a cunoaşterii lui Dumnezeu. Aceasta fiindcă ei neagă că la drept vorbind cea mai superioară cunoaştere a omului este cunoaşterea lui Dumnezeu. Cunoaşterea lui Dumnezeu este foarte mult ceea ce se poate spune o cunoaştere care îl transformă pe om. Acest lucru este prin urmare o realitate care ţine de finalitatea sau de sensul ultim al cunoaşterii. Ajungem să îl cunoaştem pe Dumnezeu şi în acest fel ajungem la ceea ce se poate spune sursa sau la originea cunoaşterii. Prin urmare opiniile care ne spun că nu este nevoie de raţiune în religie sunt cât se poate de greşite şi de eronate. Acest lucru fiindcă după cum am spus de cele mai multe ori iraţionalul este cel care ne arată că Dumnezeu este cât se poate de mult un lucru sau o realitate care ţine de tot ceea ce este raţional. Se poate spune că în timp ce religia este raţională, ateismul este iraţional. Acest lucru a fost de mai multe ori demonstrat şi cât se poate de mult atestat religios.

Adevărul este că trăim într-o lume care de mai multe ori neagă un rol religiei sau credinţei şi de ce să nu spunem că de mai multe ori religia este adaptată de mai multe ori la curentele şi necesităţile lumeşti sau pământeşti ale oamenilor. Vom ilustra acest lucru cu două exemple din istoria lumii care credem că sunt cât se poate de mult concludente. Primul şi poate cel mai celebru caz de promiscuitate religioasă a fost Partenonul din Atena care a fost construit în timpul domniei lui Pericle. Partenonul a fost iniţial un templu care a

[114] Laurence Devillairs, *Descartes at la connaissance de Dieu* (Editura Vrin, Paris, 2004).

fost dedicat zeiţei Atena o figură din mitologia antică. Evident, Partenonul a mai avut o a doua funcţie care a fost foarte mult să fie un simbol al oraşului Atena din Elada antică. Este cât se poate de adevărat că odată cu încreştinarea de la împăratul Constantin cel Mare Partenonul a funcţionat ca şi o biserică creştină. Ulterior odată cu căderea Constantinopolului, Partenonul a fost schimbat într-o moschee musulmană. Acesta este probabil unul dintre cele mai cunoscute cazuri din istoria religiilor şi istoria lumii în care omul a dat dovadă de promiscuitate. O singură clădire politeistă şi idolatră a ajuns să fie loc al trei religii extrem de diferite. Un al doilea caz celebru a fost catedrala Sfânta Sofia de la Istambul. Această catedrală a fost construită iniţial ca şi o Biserică Creştin Ortodoxă, dar odată cu căderea Constantinopolului, ea a devenit cât se poate de mult moschee musulmană.

Aceste mutaţii de religie se poate spune că sunt cât se poate de mult iraţionale fiindcă de cele mai multe ori ele chestionează ceea ce se poate spune existenţa lui Dumnezeu. Existenţa lui Dumnezeu este neschimbabilă şi prin urmare nu este nevoie de mai multe religii care să ateste sau mai bine spus să exprime această existenţă. Existenţa lui Dumnezeu prin urmare este un lucru care ţine foarte mult de raţional şi în cele din urmă de supraraţional. Raţiunea este cea care ne face capabili de a Îl cunoaşte pe Dumnezeu şi de a ajunge la o unire cu Dumnezeu. Se poate spune că în acest sens că raţiunea este foarte mult o competenţă sau mai bine spus cea care în cele din urmă ne face vrednici de a trăi sau a exista cu Dumnezeu. Lumea de azi de mai multe ori pentru a ajunge să îl trăiască pe Dumnezeu are nevoie de ceea ce se poate spune o cunoaştere cât de cât teoretică a lui Dumnezeu.[115] Cunoaşterea lui Dumnezeu se poate spune că este un act care iese din sfera teoreticului. Aceasta fiindcă a Îl cunoaşte sau a ajunge la o cunoaştere raţională a lui Dumnezeu este ceea ce religia denumeşte ca şi o virtute. Evident, sunt mai multe grade sau nivele de cunoaştere a lui Dumnezeu. Aceste grade sau nivele ale cunoaşterii lui Dumnezeu sunt cât se poate de mult realităţi şi lucruri care ţin de sensul şi de exprimarea ultimă a iubirii de Dumnezeu. Cu cât omul Îl iubeşte pe Dumnezeu, cu atât mai mult el v-a ajunge la o cunoaştere şi mai mare a lui Dumnezeu. Aceste lucruri se poate spune că sunt realităţi ale experienţei şi ale ceea ce ţine de cunoaşterea lui Dumnezeu. Dumnezeu este o realitate care de mai multe ori ne duce în spre ceea ce se poate spune cunoaşterea Sa. Există în acest sens în religie două metode de a ne raporta sau mai bine spus de a ne pune pe noi în relaţie cu Dumnezeu. Prima metodă se poate spune că este metoda negaţiei. Sunt mai mulţi care spun că o religie care nu poate duce la un maxim de cunoaştere a lui Dumnezeu nu are nici un rost sau mai bine nu este necesară. Acest lucru este în cele din urmă negat de ceea ce se poate spune ca şi faptul că nu toţi au aceleaşi capacităţi de a ajunge la cunoaşterea lui Dumnezeu. Sunt mulţi care au grade avansate de cunoaştere a lui Dumnezeu în timp ce alţii au grade mici de a cunoaşte pe Dumnezeu. În al doilea rând se poate vedea că Dumnezeu lasă libertate omului. Pe parcursul timpului şi a istoriei omul a ajuns la foarte multe curente şi tendinţe în ceea ce priveşte cunoaşterea religioasă. De la curente yoga la mişcarea new age sau la gnozele contemporane omul a creat de mai multe ori surogate religioase pentru a îşi adăpa setea de Dumnezeu. Atunci când vorbim despre sfinţi lucrurile se schimbă. Sfinţii sunt cât se poate de mult ceea ce se poate spune persoane sau fiinţe care ajung la adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu. Despre un mare ereziarh din vechime, Arie pe care mai multă lume îl cunoaşte se poate spune că lui i s-a demonstrat cu toate argumentele că Domnul

[115] Ioan Vlaşin, *Competenţa: practicarea de calitate la îndemâna oricui* (Alba Iulia, 2013).

Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu întrupat pentru mântuirea omului. În ciuda la toate aceste demonstraţii care au fost aduse în faţa lui el a respins credinţa în Domnul Iisus Hristos ca Fiul lui Dumnezeu şi a considerat că Domnul Iisus Hristos este numai o creatură sau o facere a lui Dumnezeu. Acest lucru are loc de mai multe ori şi în zilele noastre cu diferite secte şi persoane care susţin cu înverşunare inepţii sau ceea ce este foarte mult erezii şi de ce nu blasfemii.[116]

În planul religiei raţiunea se poate folosii la fel de bine pentru a depista sau mai bine spus pentru a găsii ceea ce se poate spune ca şi erezie. Ce este o erezie? Erezia este foarte mult o greşeală sau o eroare intenţionată pe care cineva o face în materie de credinţă sau atunci când el se raportează la Dumnezeu. Se cunosc mai multe erezii şi la fel de bine unele erezii pot devenii religii autonome. Vom ilustra acest lucru cu două exemple din istoria religiilor. Primul exemplu este foarte mult legat de apariţia buddhismului. Sunt puţini cei care ştiu că Buddha sau Sidarta Gautama pe numele lui adevărat a fost un ereziarh al hinduismului fondat cel mai probabil de nepalezul Pantajali. Buddha a fost nemulţumit de religia hindusă şi a voit foarte mult un lucru nou sau o noutate. Aşa se face că în cele din urmă el a ajuns la ceea ce se poate denumii ca şi buddhism care în sens iniţial a fost o erezie hindusă. Al doilea exemplu pe care îl vom da în rândurile care vor urma se leagă foarte mult de ceea ce se poate spune Mohamed. Sunt puţini cei care ştiu că Mohamed a fost iniţial mozaic sau mai bine spus a fost cel puţin teoretic iudaic. La fel de bine Mohamed a voit un fel de credinţă originală sau personală care a apărut prin scrierea Coranului. În sens iniţial se poate spune că islamul este o erezie a iudaismului.[117]

Se poate spune că odată cu evul mediu şi mai ales după evul mediu lumea a început să aibă un fel de fobie sau mai bine spus un fel de dezgust faţă de erezie şi de ceea ce este erezia. De ce este aşa? De cele mai multe ori în evul mediu s-au făcut mai multe abuzuri sau se poate spune mai multe crime în numele unor pretinse acuzaţii de erezie. Cel mai cunoscut caz a fost fenomenul inchiziţiei care a fost foarte larg răspândit în Biserica Catolică. În acest sens, sunt mulţi care consideră că tema ereziilor este foarte mult o temă învechită pentru modernitate. Acest lucru este fals. Deşi s-au făcut mai multe abuzuri în trecut, acest lucru nu înseamnă că nu mai există erezii. Dacă arderea pe rug era folosită pentru cei care erau găsiţi vinovaţi de erezie în zilele noastre se consideră că erezia este liberă să se manifeste cum se voieşte.

În vremea Sfântului Ioan Gură de Aur (sec. IV) trăia un bogat, care ţinea, împreună cu soţia lui, de erezia lui Macedonie. Odată, ascultând învăţătura sfântului, s-a pocăit şi s-a întors la adevărul Sfintei Biserici. Soţia lui însă, în timp ce din gură mărturisise credinţa ei în ortodoxie, inima ei trăia încă în erezie. La o mare sărbătoare a Bisericii, când se obişnuia să se împărtăşească mulţi creştini, s-a întâmplat următorul fapt: Soţia bogatului s-a dus pe ascuns la preoţii ereticilor să se împărtăşească. Dar nu s-a împărtăşit, ci luând în mâinile ei pâinea, a dat-o pe ascuns slugii ei să o păstreze fără ca cineva să-şi dea seama ce a făcut. (La începuturile creştinismului, creştinii luau Sfintele Taine separat. Adică luau în mâna dreaptă Sfântul Trup şi după aceea, separat, Sângele Mântuitorului. Această ordine s-a schimbat se pare în secolul al VIII-lea, iar astăzi numai preotul se împărtăşeşte cu Sfintele Taine separat.) Când mai târziu se săvârşea Sfânta Liturghie a ortodocşilor, femeia s-a dus împreună cu bărbatul ei să se împărtăşească. Când a venit rândul ei, a luat Sfântul trup din mâna Sfântului Ioan Gură de Aur, însă nu s-a împărtăşit, ci a luat pe

[116] Gheorghe Petraru, *Erezie şi logos* (Editura fundaţiei Academice Axis: Iaşi, 2009).
[117] Eric Hoffer, *Adepţi Fanatici*: *reflecţii asupra naturii mişcărilor de masă* (Editura Polirom: Iaşi, 2013).

ascuns pâinea ereticilor. Însă imediat s-a cutremurat de o minune. Pâinea ereticilor s-a transformat în gura ei în piatră. Femeia s-a înfricoşat. Cu o voce tare a povestit tuturor întâmplarea şi a crezut din tot sufletul în Biserica Ortodoxă. Sfântul Ioan Gură de Aur a aşezat acea piatră în chivot ca să amintească minunea.[118]

Este clar că lumea ereziilor este amplă. În zilele noastre se cunosc mai multe erezii cum sunt penticostalii, adventiştii, iehoviştii sau evangheliştii care de cele mai multe ori au o înţelegere sau mai bine spus o raportare deformată la ceea ce se poate spune religie şi mai presus de toate religia creştin ortodoxă. De ce spunem acest lucru? Spunem acest lucru fiindcă de mai multe ori în mrejele sectelor sunt prinşi oameni nevinovaţi şi care la drept vorbind nu au prea multă cunoştinţă sau mai bine spus sunt neştiutori în cele ale religiei. Despre fericitorul Augustin se ştie că în tinereţe şi el fusese racolat într-o sectă a timpului său care se numea a maniheilor şi care era foarte mult un fel de dualism zoroastrianist în formă creştină. Ereziile după cum am spus de cele mai multe ori au o raţiune sau mai bine spus o logică raţională. Dacă există raţiune sau logică în erezii de ce sunt ele atunci eronate sau greşite? Ereziile şi ereticii sunt greşeli fiindcă ei cunosc adevărul despre Dumnezeu dar îl deformează în mod voit. Se poate spune că originea ultimă a ereziilor este de natură demonică fiindcă ele fac mutaţii în aşa fel ca să îl separe pe om de Dumnezeu. Este adevărat că în această viaţă scurtă omul nu ajunge la prea multă cunoaştere a lui Dumnezeu. Din puţinul pe care omul ajunge să îl cunoască sau să îl experimenteze despre Dumnezeu se poate spune că sectele şi ereziile îl i-au şi pe acela. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult realităţi pe care trebuie să le luăm în calcul.

Un membru al sectei scientologice (sectă care propovăduieşte că răul, materia, boala şi păcatul nu sunt realităţi ci doar iluzii şi închipuiri ale minţii) se întâlni într-o zi cu nea Gică. Pentru că se cunoşteau mai de mult, membrul sectei scientologice îl întrebă pe nea Gică ce-i face familia. Nea Gică răspunse că toţi sunt bine, cu excepţia unchiului său, Virgilică.

- Unchiul tău nu-i bolnav! exclamă membrul sectei. El doar îşi închipuie că e bolnav!

  Două săptămâni mai târziu, cei doi se întâlnesc iarăşi, şi membrul sectei îl întrebă:

  - Ei, ce mai face unchiul tău”?

  Nea Gică răspunse, dând din umeri:

  - De alaltăieri încoace, unchiul meu îşi închipuie că a murit, că nu mai respiră deloc!

Sectele după cum am spus sunt toate grupuri care au o bază raţională doar că marii întemeietori ai sectelor de cele mai multe ori au fost conştienţi că fac o greşeală prin faptul că au creat secte. Acest lucru ne spune foarte multe. Evident, Dumnezeu ştie pe cei care au trecut la secte amăgiţi şi pe cei care au trecut la secte din propria lor conştiinţă. Mentalitatea sectară este de cele mai multe ori fundamentalistă şi se bazează pe ceea ce se poate denumii totalitarismul religios. Sectanţii de cele mai multe ori sunt persoane în care raţiunea se atrofiază. În special în sectele neoprotestante se poate vedea acest lucru. Aceste secte pun un accent extrem de Biblie şi pe textele din ea şi consideră mai multe

[118] Jean Francois Mayer, Ruxana Pitea, *Sectele: nonconformisme creştine şi noi religii* (Editura Enciclopedia: Bucureşti, 1998).

dintre ele că o simplă memorizare a acestor texte este suficentă pentru a fii credincioşi şi a se mântui.[119]

În acest sens Biserica Creştin Ortodoxă şi ortodoxia nu respinge folosirea raţiunii în religie şi mai mult decât atât o încurajează. Acest lucru se poate vedea prin mai multe publicaţii şi mai multe şcoli de teologie creştin ortodoxă care există şi în care cei doritori şi cei cu înclinaţie se pot duce şi pot aprofunda ortodoxia şi ceea ce ţine de ortodoxie. Acest lucru este bine să îl avem în vedere şi să nu uităm de el. De cele mai multe ori, Biserica Creştin Ortodoxă este cât se poate de mult ceea ce defineşte raţiunea religioasă. Raţiunea este un lucru care trebuie să ne ducă în spre Dumnezeu şi la fel de bine avem datoria morală de a păstra acest adevăr religios cât se poate de nealterat şi de intact. Aceste lucruri sunt cele care în cele din urmă ajung să ne spună cum trebuie să concepem şi cum să gândim ceea ce este raţional în probleme de religie. Sunt mai multe opinii care cred că în religie nu trebuie să ne folosim de raţiune sau de faptul că raţiunea nu are nici un fel de rost în religie şi în ceea ce ţine de viaţa religioasă. Religia este un lucru sau o realitate care de cele mai multe ori se instituie sau se menţine în plan religios. Religia este cât se poate de mult un lucru care trebuie abordat raţional şi nu cu fanatism. Acolo unde nu există raţiune de cele mai multe ori oamenii ajung la fanatism. Formele fanatismului sunt multiple şi au avut consecinţe nefaste în trecut şi în istorie. Se ştie astfel despre cruciaţi că erau dispuşi să omoare în numele crucii, se mai ştie despre inchizitori că şi ei au comis mai multe atrocităţi în numele lui Dumnezeu, se mai ştie mai recent despre musulmani că au aşa numita doctrină a jihadului care este foarte mult un fel de fanatism faţă de Mohamed şi de Coran. Unele secte creştine cum sunt teleevanghelişti şi ei sunt extrem de mult înclinaţi în spre ceea ce se poate spune spre a crea cât mai mulţi fanatici. Fanatismul este şi el un lucru care trebuie să îl separăm faţă de evlavia adevărată. Sunt mulţi sectanţi care mimează sfinţenia prin fanatism. Fanatismul a făcut mai multe victime în lumea noastră şi este bine să ne păzim de el. De ce este aşa? Fiindcă fanaticii sunt cei care nu îşi mai folosesc raţiunea pentru a îi ajuta în drumul lor spre Dumnezeu. Ei sunt de părere că o credinţă oarbă este singura care este capabilă să îi ducă la Dumnezeu. Fanatismul este opinia conform căreia nu mai trebuie să ne folosim raţiunea şi nici nu mai trebuie să gândim în materie de religie. Se cunosc astfel mai multe fenomene guruiste care au cerut adepţilor lor ascultare totală sau mai bine spus dependenţa totală.

Un caz mai puţin celebru al fenomentului guruist care ne spune că aceşti mari maeştrii guru sunt de cele mai multe ori şarlatani ne vinde chiar din India care este patria sau ţara acestui fenomen. Se spune că un anume guru pe nume Pandit Surender Sharma a spus într-o emisiune televizată că el poate ucide numai cu gândul pe oricine doreşte. Un voluntar a spus că dacă vrea să îl ucidă pe el. Evident, omul ştia că gurul era un şarlatan. Gurul a făcut mai multe invocaţii şi mai multe incantaţii dar în cele din urmă omul nu a murit. Epuizat şi obosit, el a renunţat la incantaţii şi la mantre. Este cât se poate de clar că acest lucru este ceea ce defineşte sau mai bine spus susţine folosirea raţiunii în materie de religie. Religia este un lucru raţional şi el trebuie făcut în mod raţional.[120] Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce defineşte şi ceea ce susţine ceea ce se poate spune raţiunea şi raţionalitatea existenţei lumii şi a omului în mare şi în ceea ce îl priveşte. Raţiunea este un lucru pe care Dumnezeu l-a dat omului şi la fel de bine el este cel pe care trebuie să ne folosim când se pune problema de a face alegeri în probleme de religie şi de credinţă. Dar

[119] Mina Dobezu, *Unde merge Biserica, unde merge lumea* (Editura Eikon, 2008).
[120] Bhagwan Shree Rajnish, *Secretul secretelor* (Editura Maar, 2009).

evident nu trebuie să ne bazăm numai pe raţiune şi pe ceea ce ţine de credinţa creştin ortodoxă. Aceste lucruri sunt în cele din urmă cele care definesc de cele mai multe ori credinţa creştin ortodoxă. Nici un sfânt părinte nu a spus că omul simplu sau credinciosul simplu nu trebuie să îşi folosească mintea sau raţiunea în probleme de credinţă. Credinţa este un lucru care de cele mai multe ori este cât se poate de mult complementar raţiunii şi a ceea ce este raţional. Raţiunea şi raţionalitatea este prin urmare ceea ce trebuie să folosim când vorbim despre credinţă şi despre raţionalitate. Raţiunea după cum am spus are o funcţie sau o chemare religioasă fiindcă ea trebuie să o folosim pentru a ajunge la Dumnezeu.[121]

Raţiunea este de cele mai multe ori un lucru pe care ereziile şi sectanţii nu îl folosesc. Tot ceea ce cer ei este de cele mai multe ori este o aderare orbească la preceptele religiei lor. Pentru acest motiv sunt foarte mult secte şi mişcări religioase care nu mai există în zilele noastre. Religia este un lucru care de mai multe ori înseamnă pentru mulţi a fii orb sau mai bine spus a nu avea nici un fel de vedere sau raţiune. Acest lucru este bine să îl ignorăm şi să nu îl amplificăm. Raţiunea şi raţionalitatea sunt lucruri care de cele mai multe ori au de a face cu ceea ce se poate spune modul în care definim credinţa şi modul în care ne raportăm la Dumnezeu. Dumnezeu nu ne cere să nu ne folosim raţiunea când ne raportăm la El ci de cele mai multe ori Dumnezeu ne cere să nu uităm că El este Cel care ne-a oferit raţiunea şi care evident vrea ca prin raţiune să ajungem la El. Drumul spre Dumnezeu se poate spune că nu este un drum printr-un labirint ci de cele mai multe ori drumul spre Dumnezeu poate fii şi chiar este un drum raţional. Suntem chemaţi să mergem raţional în spre Dumnezeu şi în spre ceea ce ţine de raţionalitatea lui Dumnezeu. Trăim într-o lume raţională şi acest lucru este ceva care trebuie să ne spună multe. Religia este în cele din urmă cea care ne duce la sursa raţionalităţii din lume. Cine este Cel care a conceput sau Cel care a plănuit tot ceea ce există: universul, galaxii, planete, pământul, animalele, vegetaţie, insectele, păsările şi peştii din mare. Toate aceste lucruri sunt produsul unei persoane supranaturale care ştim că este Dumnezeu. Prin natură omul ajunge pe cale raţională la concluzia existenţei lui Dumnezeu. Devenind conştienţi de existenţa lui Dumnezeu ajungem să cunoaştem sursa sau originea raţiunii sau a raţionalităţii noastre. Acest lucru este prin urmare ceea ce este de cele mai multe ori faptul care defineşte şi care susţine sensul şi expresia finală a tot ceea ce ţine de raţiune şi de raţionalitate. S-a spus de mai multe ori că sufletul omului este un lucru raţional şi el şi la fel de bine se poate spune că sediul raţiunii sau al raţionalităţii este chiar în sufletul omului. Evident, sufletul nu este numai raţiune şi el este şi sentiment. După cum se poate vedea în religie sufletul ajunge la o armonizare a raţiunii şi a sentimentelor. Sentimentele şi raţiunea sunt după cum am spus de mai multe ori în stare de discordie sau mai bine spus în stare de neînţelegere. Prin religie sufletul ajunge să îşi armonizeze ceea ce se poate spune cele două funcţii ale sale. Raţiunea este un lucru care menţine şi care susţine armonia din suflet şi mai ales în ceea ce priveşte viaţa religioasă a omului. Prin credinţă în Dumnezeu raţiunea ajunge de cele mai multe ori să se lumineze şi mai bine spus să se ridice pe sine la o înţelegere superioară a lumii şi a omului.[122]

După cum am spus există o cale raţională de a ajunge la concluzia existenţei Dumnezeu. Acest gen de argument de cele mai multe ori se poate spune că este cât se

[121] Andrei Marga, *Raţionalitate, comunicare argumentare* (Editura Dacia: Cluj, 1991).
[122] Constion Nicolescu, *Teologul în cetate: părintele Stăniloae şi aria politicii* (Editura Christiana: Bucureşti, 2003).

poate de mult unul care nu necesită mai încercări şi mari eforturi din partea omului. În acest sens, în planul religiei omul poate vedea că în univers şi în lume există foarte multă raţiune. Aceste gen de raţiune se poate vedea din mai multe perspective sau se poate spune din mai multe feluri. Primul gen de raţionalitate cu care intră omul în contact este se poate spune în ceea ce priveşte soarele şi luna. Omul poate vedea că soarele şi luna sunt mutate de o forţă sau mai bine spun de o putere care le face să răsară şi să apună în fiecare moment şi în fiecare secundă. Soarele şi luna prin urmare au o mişcare pe orbită cât se poate de mult raţională şi ea nu este una a hazardului şi nici una haotică. Acest lucru ridică se poate spune primele semne de întrebare în om şi în existenţa sa. Mai apoi omul poate vedea că o anumită raţionalitate există şi la nivel astronomic sau cosmic ca să folosim un termen mai pretenţios. Omul poate vedea că stele sunt grupate în anumite categorii: sisteme solare, galaxii şi comete. Acestea toate nu sunt ceea ce se poate spune produse ale hazardului şi ale întâmplării. De cele mai multe ori se poate vedea şi aici ceea ce se poate spune raţionalitate. Raţionalitate există şi în lumea fizică. Există în mare patru anotimpuri, râurile se varsă în fluvii, fluviile în mare şi marea în ocean. Există un circuit al apei în natură. Există frig şi căldură şi mai multe legi de acest fel. Toate acestea sunt cele care de cele mai multe ori ne spun că lumea nu este produs al hazardului şi al haosului. Prin urmare raţionalitatea este prezentă nu numai în lumea internă a omului ci şi foarte mult în lumea externă a omului. După cum se spune în teleologie se poate spune că de cele mai multe ori raţionalitatea sau scopul care există în lume duce omul la concluzia unei raţionalităţi superioare sau mai bine spus a unei raţionalităţi ultime care nu poate fii alta decât Dumnezeu. Acum omul are o legătură în cele din urmă cu raţiunea ultimă care este Dumnezeu. Raţionalitatea este un lucru care se poate spune vine de la Dumnezeu şi are funcţia de a ne duce pe noi tot în spre Dumnezeu. Mai mulţi însă sunt cei care se pierd pe drum şi se poate spune că nu mai pot face diferenţa dintre pădure şi copaci. Acest lucru se poate spune duce la concluzia că Dumnezeu a pus raţiunea în noi pentru a Îl descoperii şi pentru a intra în legătură cu El. Dumnezeu este concomitent prezent dincolo de stele, de galaxii şi de univers şi la fel de bine în raţiunea sau mintea noastră. Acest lucru nu înseamnă că raţiunea noastră în poate să se reducă pe sine numai la Dumnezeu în plan raţional.[123]

Raţiunea şi raţionalul este cât se poate de mult ceea ce se spune o constantă a lumii religiei şi a religiei în sine. Omul simte nevoia de a fii în legătură cu Dumnezeu sau se poate spune în comuniune cu Dumnezeu. Acest lucru se realizează de cele mai multe ori în plan raţional şi în ceea ce se poate spune raţionalitatea omului. După cum am spus, raţiunea este o temă care este în centrul preocupării omului de mai multe vreme. Sunt mulţi care după cum am spus cred că numai raţiunea este nevoie de a fii folosită pentru a fii în comuniune cu Dumnezeu. Acest lucru după cum am spus este numai parţial adevărat. De cele mai multe ori raţiunea este un lucru care devine extrem de formal când ne raportăm la Dumnezeu. Nu este oare interesant să ştim că părinţii neptici ne spuneau că rugăciunea în gând este foarte mult o rugăciune cât se poate de mult raţională sau după termenul tehnic care se foloseşte în creştinismul ortodox este foarte mult rugăciune noetică. De mai multe ori se poate spune că rugăciunea este cât se poate de mult ceea ce defineşte sensul şi expresia finală a raţiunii atunci când ea este în comuniune cu Dumnezeu. Suntem în comuniune cu Dumnezeu prin rugăciune şi se poate spune că de mai multe ori ajungem la ceea ce se poate spune realizarea sau împlinirea raţiunii. Suntem

[123] Bonaventura, *Itinerariul minţii în Dumnezeu* (Editura Polirom: Iaşi, 2012).

chemaţi să ne folosim prin urmare raţiunea pentru a fi în comuniune cu Dumnezeu şi pentru a Îl iubii pe Dumnezeu. Gândurile noastre sunt prin urmare cele care trebuie să fie umplute de prezenţa lui Dumnezeu. În acest sens, după Noul Testament nu trebuie să fim numai preocupaţi cu o prezenţă externă a lui Dumnezeu ci şi cu o prezenţă internă a lui Dumnezeu. Acest lucru este de mai multe ori trecut cu vederea sau se poate spune neglijat de marea parte a lumii de azi. Raţiunea noastră este cea care de cele mai multe ori ne duce în spre Dumnezeu dacă o folosim de cele mai multe ori în spre a Îl slujii pe Dumnezeu. Slujirea lui Dumnezeu este cât se poate de mult un lucru care ne duce în spre iluminarea raţiunii noastre şi unirea raţiunii noastre cu Dumnezeu. Acest lucru nu trebuie să îl uităm. Se poate spune că raţiunea noastră este de cele mai multe ori un lucru care are două tendinţe în religie: ori să fie supraevaluat ori să fie trecut cu vederea deplin sau total.[124]

Prin urmare este bine să ne dăm seama care sunt şi cum se pot foarte mult cuprinde ceea ce este raţional în om. După cum am spus, când vorbim despre raţiune în om vorbim despre ceea ce se poate spune sufletul. Raţiunea este parte a sufletului omului şi acest lucru este bine să îl avem în vedere sau mai bine să insistăm puţin asupra lui. După cum ştie mai multă lume, omul este alcătuit din suflet şi din trup. În timp ce trupul omului este partea lui văzută, sufletul omului este partea lui nevăzută. Ce este partea lui nevăzută? Am spus-o pe scurt mai sus: partea nevăzută este compusă din mai multe lucruri dar după cum sunt de acord mai mulţi sfinţii părinţi şi mai recent şi unii psihologi raţiunea, sentimente şi voinţă. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce defineşte sau mai bine spus sensul a tot ceea ce mai superior în om. Sufletul omului poate fii cultivat sau el poate din contră să fie lăsat să moară. Cum se poate cultiva sufletul omului? Cultivăm sufletul de cele mai multe ori prin faptul că îl căutăm pe Dumnezeu, prin faptul că ducem o viaţă morală şi suntem cei care practicăm virtuţile creştine. Aceste lucruri sunt prin urmare cele care pot duce la o definiţie sau mai bine spus la îmbunătăţire a sufletului. Tot ceea ce face omul în viaţa conştientă nu rămâne fără de repercusiuni în viaţa lui lăuntrică sau mai bine spus în viaţa lui sufletească. Aceste lucruri sunt de cele mai multe ori ignorate sau trecute cu vederea de cei mai mulţi dintre noi.[125]

De cele mai multe ori raţiunea este un lucru care după cum am spus este fie folosită în exces sau fie este lăsată la o parte. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce se poate spune un lucru care ţine de sensul şi de expresia finală a iubirii de Dumnezeu. Raţiunea atunci când persoane se află în căutarea lui Dumnezeu primeşte alte valenţe şi alte sensuri. Se poate spune că raţiunea omului trăieşte de cele mai multe ori atunci când acesta se află în căutarea lui Dumnezeu. Căutarea lui Dumnezeu este un lucru la care este implicată şi raţiunea. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce se poate spune o realitate care nu are de a face cu simplele lecturi pe care omul le face din diferiţi autori sau din diferite alte surse de informaţie. Aceste lucruri de mai multe ori ajung să ne duce la ceea ce se spune starea de purificare şi mai apoi la starea de iluminare a minţii. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce se poate spune realităţi care ţin foarte mult de sensul şi de expresia finală a ceea ce este şi a modului în care se manifestă sufletul omului. Raţiunea omului nu poate fii separată de ceea ce se poate spune sufletul omului. Aceste două lucruri sunt unite una de alta şi de cele mai multe ele sunt cât se poate de mult cele care definesc ceea ce este raţiunea chemată să realizeze în această viaţă şi în această

[124] Cornelia A. Tsakaridou, *Icons in time; persons in eternity* (Burlington, 2013).
[125] Gheorghe Coman, *Psihologie şi teorie cuantică* (Editura Prim: Iaşi, 2012).

lume. În cele din urmă, raţiunea este un lucru care trebuie să îl ţinem sub observaţie şi la fel de bine este cât se poate de indicat să îl menţinem în ceea ce se poate spune control sau să îl stăpânire. Am arătat în aceste rânduri că de mai multe ori raţiunea este un lucru care este cât se poate de mult vulnerabil mai ales prin imaginaţie.

Despre împăratul grec Alexandru cel Mare se ştie o întâmplare mai puţin cunoscută. Se spune că pe când Alexandru se afla în apogeul imperiului său mai mulţi generali de ai lui venit şi i-au spus:

- Mărite împărate dar câtă putere ai tu!
- Nu am nici o putere.
- Cum poţi să spui una ca asta? Ai ajuns să stăpâneşte peste toată lumea civilizată.
- Vreţi să vă arăt că nu am nici o mare putere?
- Da împărate.
- Ei atunci veniţi cu mine.

Se spune că Alexandru şi-a dus generali undeva pe malul mării. Acolo el le-a spus:

- Vedeţi valurile din mare cum vin unul după altul?
- Da mărite împărate.
- Ei eu marele Alexandru le voi spune valurilor să înceteze a mai se mişca.

Evident valurile mării au continuat să vină în continuare.

- Ei vedeţi, cu toată puterea mea imperială nu pot oprii nici măcar nişte valuri. Vedeţi voi norii deasupra capului?
- Vedem mărite împărate.
- Ei eu acum le spun norilor să înceteze să mai stea pe cer.

Evident norii au continuat să se deplaseze pe cer.

- Vedeţi, cu toată puterea mea nu pot oprii norii de pe cer. Păsările şi pescăruşi din zbor îi vedeţi?
- Da în vedem împărate.
- Ei. Eu acum marele Alexandru le voi spune pescăruşilor să nu mai zboare pe cer.

Pescăruşii au continuat să îşi vadă liniştit de zborul lor.

- Vedeţi cu toată puterea mea nu pot face nişte simpli pescăruşi să nu mai zboare peste mare.

Se spune că generalii lui Alexandru au plecat uimiţi de lecţia pe care împăratul lor le-a dat-o.

De cele mai multe ori raţiunea omului poate fii stăpânită de imaginaţie şi de mai multe ori ea ajunge să fie cât se poate de mult greu de stăpânit şi de controlat. De mai multe ori raţiunea omului devine victimă a iluziilor şi în planul religiei. Aceste iluzii pleacă de cele mai multe ori fie dintr-o prea mare încredere în sine sau din mândrie sau fie dintr-o ignoranţă în ceea ce priveşte cunoştinţele religioase. Acest gen de cazuri sunt foarte multe. Un caz destul de cunoscut este cel al Joseph Smith care este cel ce a fondat secta mormonilor din Statele Unite ale Americii. Joseph Smith era convins că el are o chemare aparte de la Dumnezeu şi că de mai multe ori a fost contactat de îngerii lui Dumnezeu. În realitate se poate spune că Joseph Smith a fost foarte mult un om care era răzvrătit împotriva lui Dumnezeu. La un moment dar el a pretins că a fost vizitat de un înger pe nume Moroni. Acest înger i-ar fii dat lui Moroni ceea ce se poate spune o carte care „se putea citii numai cu o pereche de ochelari profetici." Este de remarcat aici că raţiunea lui Joseph Smith a fost cât se poate de mult înşelată de propria lui imaginaţie. Să ne aducem aminte că mai sus am amintit că mai mulţi sfinţi au fost de părere că de mai multe ori

„imaginaţia este un tunel prin care intră diavolul în om.” De cele mai multe ori raţiunea este un lucru desconsiderat în religie. Să nu uităm că mai mulţi sfinţi ai Bisericii au fost oamenii cu pregătire şi cu foarte multă şcoală.[126]

Raţiunea este un lucru care de mai multe ori ne duce cu gândul la ceea ce este matematic şi nu la ceea ce este religios. Acest lucru este de cele mai multe ori numai o impresie sau mai bine spus o realitate şi un fapt care are de a face cu ceea ce se poate spune sensul final şi ultim al iubirii de Dumnezeu. Iubirea de Dumnezeu este mai mult decât orice o iubire raţională. Îl iubim pe Dumnezeu raţional şi nu se poate să nu Îl iubim pe Dumnezeu în alt fel. Acest lucru de cele mai multe ori ne duce cu gândul la ceea ce se poate spune sensul de a fii al raţionalităţii creştin ortodoxe.[127] Raţiunea şi raţionalitatea sunt de cele mai multe ori lucruri pe care marea parte din nou le considerăm lucruri neesenţiale sau mai bine spus care nu au prea mare importanţă. Acest lucru se poate spune că este eronat. Sunt mulţi oameni cu adevărat credincioşi care ar voi să avanseze mai multe în studiul religiei şi al credinţei lor dar din nefericire nu sunt înzestraţi de Dumnezeu cu mari capacităţi intelectuale. Însă, există şi un revers al acestei situaţii. Sunt mulţi care sunt înzestraşi de Dumnezeu cu multă minte şi raţiune dar nu fac mare lucru să Îl caute sau să fie plăcuţi lui Dumnezeu. Se poate spune că mai multă lume se mulţumeşte cu foarte puţin atunci când vine vorba de a face lucruri care să fie pe placul lui Dumnezeu. Se găsesc mai multe motive şi mai multe cauze pentru ca raţiunea şi mintea omului să fie lăsate în paragină şi să nu fie folosite. Mintea sau raţiunea omului nu are în religie funcţia de a inventa sau mai bine spus funcţia de a inova. Ea are funcţia de a menţine ceea ce este tradiţional şi ceea ce este duhovnicesc în relaţia sau în legătură cu Dumnezeu. Dumnezeu este sensul final al raţiunii omului dar se poate vedea că de mai multe ori sunt mulţi care se comportă ca şi cum acest lucru nu este suficent sau mai bine spus nu este destul. Se cunosc mai multe astfel de cazuri şi ele pleacă de cele mai multe ori din nesăbuinţă şi din dezinteres. Este bine să fim conştienţi de care sunt graniţele sau care sunt limitele raţiunii în probleme de religie. Raţiunea îşi atinge împlinirea sau mai bine spus îşi atinge scopul ei în Dumnezeu. Atunci se poate spune că raţiunea în cele din urmă ajunge la ceea ce se poate spune împlinirea sau realizarea ei finală şi ultimă. De mai multe ori lumea de azi este cât se poate de mult ceea ce se poate spune dornică de a crea o civilizaţie în care raţiunea să aibă o cale autonomă sau de ce nu o cale proprie în care să nu fie implicată nici religie şi nici Dumnezeu. Acest gen de gândire a apărut odată cu aşa numite civilizaţie secularistă care consideră că modul de viaţă secular este mult mai superior faţă de modul de viaţă religios. De mai multe ori raţiunea în plan religios este asimilată cu ceea ce se poate spune misticismul şi fenomenul paranormal. Termeni cum ar fii iluminare sau mai bine spus termeni cum sunt purificarea minţii şi a raţiunii sunt cât se poate de străini unei lumi care este obişnuită cu modul de viaţă computerizat IBM.[128] Aceste lucruri sunt cât se poate de mult cele care ne fac să luăm mai mult timp şi să medităm asupra raţiunii şi a modului în care se defineşte ea pe sine în planul spiritualităţii creştin ortodoxe. Creştinismul ortodox este de mai multe ori o cale raţională de a ajunge să fim în comuniune cu Dumnezeu. Calea de a fii în comuniune cu Dumnezeu este mai multe ori este cât se poate de mult o cale simplă dar în acelaşi timp plenară.[129]

---

[126] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruş, *Teologia mântuirii la Sfântul Marcu Ascetul* (Bucureşti, 2010).
[127] Ierotos Vlahos, *Pshilogia existenţialistă şi psihoterapia ortodoxă* (Editura Doxologia: Iaşi, 2011).
[128] David Icke, *Copii matricei* (Editura Daksa: 2008).
[129] Constantin Skouteris, *Perspective ortodoxe* (Editura Universităţii Babeş Bolyai: 2008).

Raţiunea este temă a mai multe controverse în religie care trec prin mai multe planuri: dogmatic, doctrinar, ascetic şi mistic. Dar în cele din urmă ceea ce este de remarcat este că raţiunea este parte din religie. Religia nu este un lucru iraţional sau mai bine spus ea este parte din ceea ce se poate spune alcătuirea sau componenţa religiei. A avea o religie presupune un act raţional dar de cele mai multe ori gradul de implicare în religie presupune coeficientul în care angajăm raţiunea în religie. Se poate spune că de cele mai multe ori religia este cât se poate de mult un lucru sau o realitate care ţine de lumea credinţei. Credinţa este şi ea raţională. Cei care susţin că de cele mai multe ori credinţa este iraţională sunt cât se poate de mult persoane care susţin un neadevăr.

Se spune că era un om extrem de bogat care avea averi din plin dar nu îşi făcea loc pentru Dumnezeu nici măcar un minut în viaţa sa. Aceasta nu fiindcă el nu ar fii putut ci fiindcă grija de averi şi de bani îl stăpânea total şi deplin. Acest om avea un prieten care era mult mai cumpătat în ceea ce priveşte legătura sau relaţia lui cu Dumnezeu. Într-o zii cei doi prieteni se întâlniră şi au început a discuta.

- Vreau să te întreb un lucru, a spus prietenul credincios.
- Da. Îţi stau la dispoziţie.
- Tu ai doi copii nu?
- Da.
- Dacă tu pe unul dintre copii tăi l-ai hrănii şi i-ai dat tot ceea ce este mai bun de mâncare şi pe celălalt l-ai lăsa flămând ce părere ai?
- Dragă, ar fii un lucru nedrept.
- Bine, şi dacă tu la acelaşi copil i-au lua hainele cele mai frumoase şi mai scumpe şi pe celălalt l-ai lăsa să fie gol şi numai în zdremţe, ce părere ai?
- Cum am spus dragă, ar fii o mare nedreptate pe care aş face-o.
- Păi tu faci această nedreptate.
- Cum, eu?
- Da.
- De ce?
- Fiindcă cu te îngrijeşti numai de trup şi nu dai deloc atenţie sufletului şi a credinţei tale în Dumnezeu.
- Ce vrei să spui cu asta?
- Un bun creştin este cel care găseşte o cale de mijloc între trup şi suflet în aşa fel ca nici unul să nu fie neglijat.

Povestea ne spune că bogatul a plecat extrem de folosit din această discuţie şi de atunci a început să îşi facă timp şi pentru biserică şi rugăciune ceea ce el nu făcuse până atunci.

Am spus această întâmplare pentru a demonstra că atunci când vorbim de om şi de sufletul care este alcătuit din raţiune trebuie să fie extrem de atenţi. Nu se cuvinte să ne îngrijim numai de raţiune ci trebuie să ne îngrijim şi de ceea ce se poate spune sentimentele omului. De cele mai multe ori se poate vedea că în mintea sau în sufletul omului există o stare de schismă, de dezbinare şi de conflict care eventual se v-a încheia numai la sfârşitul vieţii. De ce este această stare aşa? Fiindcă de cele mai multe ori omul se gândeşte numai la ceea ce este îi este benefic material şi nu la ceea ce îi este benefic spiritual. Cele mai reuşite cazuri sunt cele în care omul poate face un fel de armonizare între ceea ce se poate spune facultăţile sale. Grija lumii de astăzi este de cele mai multe ori extremă sau se poate spune cât se poate de mult numai pe ceea ce se poate spune

frumuseţea externă. Este de-a dreptul ieşit din comun cât de mult se pune accentul în zilele noastre pe exterior. Fie că este vorba de modă şi de prezentări de modă, de machiaje şi de saloane de înfrumuseţare, de coafor şi de stilist sau hairstylist trăim într-o lume care de mai multe ori se lasă pe sine sedusă de exteriorul şi formele din jur. Aceste lucruri este bine să le ştim şi să le avem în vedere.[130]

Când omul se interesează sau mai bine spus ajunge să fie interesat de Dumnezeu de mai multe ori el este cât se poate de mult preocupat de ceea ce se spune gradul de implicare raţională în acest proces sau în acest lucru. De cele mai multe ori implicarea raţiunii în cunoaşterea lui Dumnezeu devine fie psihologică, fie psihanalitică şi de ce nu de mai multe ori chiar o problemă de individualism subiectiv. Oamenii de mai multe ori devin cât se poate de egocentrici în plan raţional când se raportează la Dumnezeu. Acest lucru este cât se poate de mult ceea ce devine în cele din urmă un lucru cât se poate de mult adevărat şi extrem de bine definit. Acest lucru este ceea ce se poate spune realitatea finală şi ultimă a ceea ce înţelegem prin raţiune în sens religios. De cele mai multe ori se poate spune că marea majoritatea dintre noi trebuie să fie cât se poate de mult ceea ce defineşte sau care este sensul raţiunii a ceea ce este un lucru deplin şi cât se poate de adevărat şi de bine conturat. Raţiunea ultimă şi finală este că binele este cât se poate de mult un lucru sau o realitate raţională. Dar evident există şi o „raţiune” a răului. Trebuie să facem distincţie în ceea ce înseamnă binele şi răul atunci când vorbim de aceste teme în plan religios. Numai religia este cea care ne poate ajuta să facem declaraţia finală dintre raţiunea binelui şi „raţiunea” răului care este în cele din urmă un lucru cât se poate de mult pervertit şi doar aparent. Aceste lucruri sunt pe bună dreptate lucruri care ţin de sensul şi de expresia finală a ceea ce poate fii definit ca şi raţiunea de existenţă a binelui şi a tot ceea ce este raţional. În această carte am vorbit mai pe largă despre faptul că deşi Dumnezeu este o fiinţă supranaturală El poate fii găsit şi se poate intra în comuniune cu El pe cale raţională. Raţiunea şi raţionalitatea este ceea ce se poate spune un lucru cât se poate de mult care ţine de sensul şi de expresia a ceea ce este şi a modului în care poate fii definit şi în care poate fii realizat ceea ce ţine de sensul şi de finalitatea a ceea ce a fost şi a modului în care este şi cum se exprimă raţionalul. Raţionalul este o temă fascinantă care după cum am spus de mai multe ori ne incită şi ne lasă la drept vorbind cât se poate de mult semne de întrebare. Textele sfinţilor părinţi de cele mai multe ori se poate spune că iluminează raţiunea şi aduc în om ceea ce se poate spune acea balanţă sau acea armonie pe care omul o doreşte care este ceea ce are nevoie omul. Faptul de a pune raţiunea noastră în slujba lui Dumnezeu după cum am spus nu rămâne fără de implicaţii şi la fel de bine fără de consecinţe. Raţiunea este cât se poate de mult un lucru care de mai multe ori se pare că este o realitate care în vremurile noastre ţine numai de ceea ce aduce beneficii materiale imediate. De mai multe ori se poate spune că raţiunea omului ajunge sclavă materiei şi a tot ceea ce ţine de lumea materială. Acest lucru este tist şi de ce nu dramatic. Este o dramatic să vedem cum de mai multe ori omul ajunge să nu mai realizeze că există posibilităţi mult mai superioare şi mai ample în ceea ce priveşte sensul şi realitatea ultimă a existenţei şi a vieţii noastre. Raţiunea este prin urmare ceea ce defineşte şi ceea ce menţine sensul şi expresia a tot ceea ce a fost şi a tot ceea ce vine de la Dumnezeu.[131]

Aceste lucruri sunt cât se poate de mult ceea ce se poate spune un lucru sau o realitate care ţine de ceea ce înţelegem prin raţional când ne referim la Dumnezeu. Este

[130] Liviu Tătaru, *Ştiinţa în căutarea lui Dumnezeu: o încercare de filosofie naturală* (Baia Mare, 2010).
[131] Sfântul Nil Cavsocalivitul, *Minunile, vedenile, cuvintele* (Editura Sofia: Bucureşti, 2011).

bine să ştim că Dumnezeu nu este împotriva probei raţionalului atunci când vorbim de probleme sau de teme de religie. Dar se poate vedea că mai mulţi distorsionează sensul şi funcţia religiei atunci când vine vorba de Dumnezeu. În istorie au existat ceea ce se poate spune curente animiste, totemiste, şamaniste, tabuisite şi altele care toate au pretins că sunt adevărata religie. Prin urmare toate aceste curente au avut o anumită orientare raţională sau de ce nu ceea ce se poate spune un anumit sens a ceea ce este raţional şi a ceea ce este raţionalitate. Raţiunea religioasă însă nu poate fii multiplă sau ceea ce se poate spune de mai multe feluri. Raţiunea este ceea ce se poate spune un singur lucru şi acest lucru este cât se poate de mult ceea ce susţine şi ceea ce menţine realitatea şi sensul a ceea ce înseamnă viaţa religioasă. Îl căutăm pe Dumnezeu şi acest lucru de cele mai multe ori este cât se poate de mult ceea ce dă sensul final şi ultim al raţiunii şi al existenţei. Existenţa noastră de mai multe ori este un lucru cât se poate de mult care are nevoie de o armonizare între viaţa raţiunii şi viaţa religiei sau ceea ce se poate spune starea ultimă a comuniunii cu Dumnezeu. Sunt mai mulţi mari părinţi duhovniceşti care prin rugăciune au ajuns la mari stări de iluminare de la Dumnezeu. Despre un părinte mai puţin cunoscut lumii din România se spune că la un moment dat a venit un fiu duhovnicesc care era înzestrat intelectual mai puţin.

- Părinte, vedeţi nu ştiu ce să fac.
- De ce?
- Sunt prins într-o problemă foarte dificilă.
- Mai exact?
- Uitaţi am un examen extrem de greu şi vedeţi nu am mari capacităţi intelectuale.
- Ai subiectele la tine?
- Da părinte.
- Dă să le văd şi eu.

Adolescentul se spune că i-a dat subiectele. Părintele s-au uitat peste ele, i-a indicat 2 sau 3 subiecte şi i-a spus:

- Învaţă aceste subiecte şi mai apoi fă un paraclis pentru Sfânta Maria.

Părintele i-a arătat subiectele adolescentului şi acesta a plecat fericit. Adevărul este că atunci când adolescentul a dat examenul i-au venit chiar subiectele pe care i le arătase părintele. Adolescentul a fost extrem de fericit şi a venit să îi mulţumească părintelui.

Să fi fost acest lucru o simplă coincidenţă sau acest părinte extrem de credincios a avut darul străvederii sau al cunoaşterii înainte? Adevărul este că de mai multe ori s-a putut demonstra că atunci când un om ajunge la o stare de comuniune cu Dumnezeu el poate citii evenimentele viitoare cu mult înainte de a fii avut loc fiindcă Dumnezeu iluminează raţiunea sau logica lui.[132]

CONCLUZII

În cele din urmă am ajuns la finalul lucrării noastre despre raţiunea în religia creştin ortodoxă. Am făcut în această carte un periplu intelectual în ceea ce se poate spune istoria raţiunii în religie. Ce este, cum este şi în ce fel se poate definii raţiunea ca şi metodă de comuniune cu Dumnezeu. Evident, suntem persoane care cu toţii avem nevoie de ceea ce se poate spune raţiunea însă în această carte am voit să arătăm că problema sau tema raţiunii se schimbă atunci când ne raportăm la Dumnezeu sau mai bine spus atunci când

[132] Arhimandritul Efrem Filoteitul, *Stareţul meu Iosif Isihastul* (Editura Evanghelismos: Bucureşti, 2010).

vorbim de religie. Dacă în cazul vieţii obişnuite raţiunea de cele mai multe ori se defineşte pe sine prin ceea ce se poate spune modul matematic sau logic de exprimare, acest lucru se schimbă când avem de a face cu raţiunea în plan religios sau atunci când omul este în legătură sau mai bine spus în comuniune cu Dumnezeu.[133] De cele mai multe ori sensul raţiunii este un lucru care trebuie bine precizat şi trebuie evidenţiate ceea ce se poate spune tot ceea ce ţine de sensul şi de expresia a ceea ce se poate spune sensul ultim al iubirii de Dumnezeu. După cum am spus, în această carte am făcut o trecere în revistă a principalelor concepte a ceea ce se poate spune raţiunea umană. Am arătat că raţiunea, gândurile şi raţionamentele noastre cu toate îi au originea în Dumnezeu. Raţiunea este prin urmare în religie un punct de legătură cu Dumnezeu. Am vorbit puţin în această carte despre ceea ce se poate spune modul în care înţelegem şi în care ajungem să definim ceea ce se poate spune sensul şi realitatea a ceea ce este şi a cum se defineşte ceea ce se poate spune sensul şi realitatea a ceea ce este şi a modului în care se defineşte pe sine lumea în cele din urmă omul. Este cât se poate de adevărat că de cele mai multe ori omul ceea ce se poate spune un lucru sau o raţiune care nu se poate descoperii pe sine decât în Dumnezeu şi prin urmare în religie.

Se ştie că la un moment lumea a început să afle despre sfântul Antonie cel Mare şi venea la el pentru cuvânt de învăţătură. Acest lucru a fost auzit de mai mulţi filosofi ai timpului care au fost cumva nemulţumiţi fiindcă Sfântul Antonie cel Mare nu citise prea mulţi cărţi şi prea multe tratate de filosofie şi totuşi la el lumea venea mult mai mult decât la marii filosofi ai timpului. Mai mulţi filosofi ai timpului au mers la Sfântul Antonie cel Mare şi i-au spus:

- Antonie ce cărţi ai citit tu de vine atât de multă lume la tine?
- Am citit o singură carte care are doar două pagini.
- Care este acea carte? Singur am citit-o şi noi.
- Cartea cu două file pe care o citesc eu are pe prima filă cerul şi pe a doua filă pământul. Din această carte eu îmi trag toate cunoştinţele.[134]

Se spune că filosofii au plecat cu o lecţie de smerenie de la Sfântul Antonie cel Mare. Acest lucru se poate să spunem că este foarte mult ceea ce înseamnă o realitate care ţine de sensul şi de expresia raţiunii care este în comuniune cu Dumnezeu. Atunci când raţiunea este în comuniune cu Dumnezeu se poate spune că ea ajunge la o nouă înţelegere a cunoaşterii şi a înţelegerii. Aceste lucruri sunt ceea ce se poate spune lucrurile care definesc sensul şi expresia a ceea ce este şi a cum este raţiunea în comuniune cu Dumnezeu. În această carte se poate spune că am insistat pe ceea ce am denumit ca şi un fel de funcţii triple pe care le are raţiunea: matematică, ştiinţifică şi pnevmatologică. Am arătat că de mai multe ori raţiunea se înrudeşte şi cu funcţia morală şi că de mai multe ori ea este ceea ce se poate spune definită de gradul de moralitate. Se poate spune că există o noţiune sau mai bine spus un anumit grad de moralitate în factorul raţional. Raţiunea este prin urmare un lucru care stă în strânsă legătura cu moralitatea. A fii un om moral presupune de cele mai multe ori a fii cât se poate de mult a avea o raţiune sau o minte ancorată în principiul binele. Acest lucru presupune o cunoaştere raţională a binelui. Aceste lucruri sunt prin urmare cele care definesc în cele din urmă ceea ce se poate sensul

[133] Anton Pan, *Povestea vorbii* (Litera, 2002).
[134] Ilie Cleopa, *Călăuză în credinţa ortodoxă* (Editura Timpul, 2000).

şi finalitatea a ceea ce este şi a cum se manifestă pe sine moralitatea. Moralitatea se poate spune că este o dinamică a raţiunii de mai multe ori.[135]

Prin urmare se poate spune că în plan religios, în ceea ce priveşte raţiunea există în special două mari funcţii. Aceste funcţii sunt cât se poate de mult ceea ce se poate denumii: morală şi spirituală. Există un proces de înduhovnicire a omului care de mai multe ori se poate spune că este ceea ce se poate numii înduhovnicire minţii sau a raţiunii. Gândurile omului sau se poate spune intenţiile raţiunii sunt împărţite în ceea ce se poate spune gânduri bune şi gânduri rele. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult realităţi care sunt de cele mai multe ori cele care ajung să definească raţiunea noastră. Evident, trebuie să ne folosim raţiunea în spre ceea ce este bine dar de mai multe ori tentaţia este mare şi în acest fel se poate ajunge ca mintea şi raţiunea omului să se pervertească în rău. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce defineşte sau mai bine cele care susţin procesul de raţionare al omului. Acest proces este complex dar el se polarizează numai în ceea ce se poate spune noţiunile de bine şi de rău. Aceste lucruri prin urmare cele care definesc ceea ce se poate spune raţiunea în sens şi în plan moral şi spiritual. Acest lucru este prin urmare ceea ce se poate denumii sensul şi finalitatea raţiunea umană. Raţiunea este după cum am arătat în această carte o realitate care de mai multe ori a variat în istoria lumii. Am insistat aici că se poate scrie o istorie a raţiunii. Istoria raţiunii a alterat în perioade în care oamenii au fost extrem de mult interesaţi şi preocupaţi de teme raţionale şi mai apoi de timpuri în care nu au mai fost interesaţi de raţiune şi de raţionalitate. Raţiunea este prin urmare un lucru cât se poate de mult funcţional şi cât se poate de mult adevărat atunci când este privită obiectiv. Am arătat că în istorie raţiunea a avut mai multe sensuri şi semnificaţii. În acest sens, la un grad generic se poate spune că raţiunea este un dar al lui Dumnezeu aceasta fiindcă atunci când omul o foloseşte, el ajunge să realizeze mai multe lucruri şi mai multe realităţi. Aceste lucruri sunt prin urmare ceea ce definesc la un anumit nivel grad şi nivel ceea ce ţine de sensul şi de realitatea a ceea ce este şi a modului în care raţiunea este sensul şi exprimarea finală a iubirii de raţional. Există o iubire de raţional care a primit mai multe nume şi mai multe denumiri în istorie dar în cele din urmă nu există decât o singură raţiune.

Am arătat prin urmare că raţiunea este un lucru care are mai multe valenţe şi mai multe implicaţii dar în cele din urmă ceea ce defineşte raţiunea şi raţionalitatea este gradul de viaţă duhovnicească şi spirituală la care a ajuns omul. Omul este o fiinţă care de mai multe ori simte şi vrea să ajungă la ceea ce se poate spune o trăire şi o simţire deplină a ceea ce este sau a modului în care este definită raţiunea. Raţiunea este prin urmare ceea ce se ţine de sensul şi de finalitatea a ceea ce înseamnă viaţa religioasă. Sunt mulţi care după cum am spus nu cred că viaţă religioasă are ceea ce se poate spune doar implicaţii de ordin sentimental. Am arătat că în istorie şi în trecutul lumii au existat mai multe curente cum au fost gnozele care au idolatrizat raţiunea. Între raţiune şi restul funcţiilor sufletului de cele mai multe ori trebuie să fie o armonie sau mai bine spus o înţelegere. Părerile sunt împărţite dar se poate spune că generic sufletul are trei părţi dintre care raţiunea este prima. Pe lângă ea am arătat că sufletul mai are voinţă şi sentimente. Aceste lucruri sunt cât se poate de mult sensuri şi realităţi care definesc şi care menţin ceea ce se poate spune realitatea ultimă a iubirii de raţional şi de raţionalitate. În cele din urmă ceea ce am voit să arătăm este că de cele mai multe ori realitatea finală sau deplină a raţiunii se găseşte de cele mai multe ori în gradul de înţelege spirituală sau pnevmatică la care a

[135] Andrei Andreicuţ, *Dinamica despătimirii* (Editura Reîntregirea: Alba Iulia, 2001).

ajuns un om.[136] Raţiunea după cum am spus atunci când se înduhovniceşte ajunge la un alt grad sau metodă de a percepe lucrurile sau raţiunile. Este ceea ce se poate spune mintea care poate vedea clar diferenţa dintre bine şi rău sau mai bine spus ceea ce ne separă de ceea ce este rău. Acest lucru este cât se poate de mult un lucru sau o realitate care ţine de sensul şi de expresia finală a raţionalului şi a raţionalităţii. Trăim într-o lume în care există multă raţionalitate şi mintea noastră este cea care este chemată să facă această distincţie dintre ceea ce este raţional şi ceea nu este raţional. După cum am spus, raţionalitatea a fost de mai multe ori prezentă în ştiinţe şi în cunoaşterea ştiinţifică. Cunoaşterea ştiinţifică este de mai multe feluri şi am arătat şi prezentat că ea a primit mai multe semnificaţii şi mai multe sensuri şi înţelegeri în istorie şi în epocile lumii. Lumea şi istoria după cum am spus a adaptat raţiunea şi raţionalitatea la ceea ce se poate spune necesităţile temporale ale trecutului ei. Acest lucru nu este în cele din urmă rău numai că trebuie să ajungem la concluzia că de cele mai multe raţiunea şi raţionalul sunt realităţi care menţin şi care definesc sensul şi expresia finală a ceea ce este şi a modului în care este definit ontologicul din om. Se poate spune că Dumnezeu a creat pe om ontologic ca şi o fiinţă raţională. Acest lucru are loc de cele mai multe ori în plan spiritual. Ceea ce trebuie să ştim este că nu putem să adaptăm raţiunea şi raţionalul la ceea ce se poate spune sensul şi curentele trecătoare ale istoriei omului şi a lumii. Lumea este cât se poate de mult o realitate care de mai multe ori este cea care defineşte şi care menţine sensul investigaţiilor raţionale ale omului şi ale lumii. Acest lucru este bine să îl avem în vedere. De cele mai multe ori noi uităm că Dumnezeu este autor al raţiunii noastre. Acest lucru ne face să vedem raţiunea ca şi ceea ce se poate spune o realitate a ceea ce menţine şi a ceea ce este greu de definit.[137]

Prin urmare se poate spune că de mai multe ori trebuie să avem în vedere ceea ce se poate spune un lucru care ne duce în spre ceea ce se poate denumii realitatea sau sensul final al raţiunii. Raţiunea are un sens final şi o finalitate în ceea ce se poate spune lumea spirituală. În această lume vom găsii sursa sau mai bine spus începutul raţiunii. Dar sunt mulţi care nu consideră acest lucru ca fiind adevărat. Se mai poate spune că atunci când ajungem să definim ceea ce este sau cum este raţionalul de cele mai multe ori ne raportăm la el cât se poate de subiectiv.

Despre un mare iubitor al computerelor se spune că în anul 2013 s-a dus şi şi-a cumpărat un nou computer. Era extraordinar de încântat şi a venit cu cutia mare cu noul său computer acasă. A deschis grăbit cutia şi a instalat computerul. La scurt timp iubitorul de computere a devenit nemulţumit şi nervos. A pus mâna pe telefon şi a sunat magazinul de la care îşi cumpărare computerul.

- Alo cu ce vă putem fii de folos?
- Cum mi-aţi putut face una ca asta? A strigat nervos iubitorul de computere.
- Ce să vă facem domnule?
- Am cerut un computer nou şi voi mi-aţi dat unul vechi.
- Nu se poate domnule. Computerul a venit chiar din depozit.
- Cum ai curajul să mă minţi?
- Domnule, nu aţi văzut că computerul era în stare nouă şi acoperitoarea nu a fost ruptă?
- Bine şi atunci cum vă explicaţi că atunci când am deschis computerul pe el era instalat un windows 1998?

[136] Stelian Papadopulos, *Fericitul Iavov Tsalikis: egumentul sfintei mănăstiri David* (Bucureşti, 2001).
[137] Francois Fermont, *Les anges ont-ils des ailes?* (Paris, 2012).

- Asta este o procedură standard a firmei.
- Nu doamnă, dacă dumneavoastră aţi instalat un windows 1998 şi noi suntem în 2013 înseamnă că mi-aţi vândut deja un computer deja folosit.

Vânzătorul a închis telefonul nervos.

Este clar că şi aici de mai multe ori raţiunea este cea care ne face să nu vedem adevărul sau mai bine spus ne face să ne pierdem în ceea ce este aparent. Se poate spune clar că pe un computer se poate instala un program din 1970 dacă este nevoie. Prin urmare iubitorul de computere a fost cel care a greşit fiindcă nu a fost atent. De mai multe ori când omul este neatent el devine cât se poate de mult fără de raţiune şi face lucruri pe care mai apoi le v-a regreta. Acest lucru este cât se poate de mult adevărat şi asupra lui am voit să insistăm mai multe în aceste rânduri. Se cuvinte să ne folosim raţiunea şi să ajungem la ceea ce se poate spune o folosire a ei echitabilă. Acest lucru este ceea ce mai puţini dintre noi îl fac. Raţiunea este un lucru care de mai multe ori are de adus multe beneficii pentru om şi pentru existenţa lui. Atunci când trăim raţional viaţa este frumoasă. Când trăim iraţional viaţa este urâtă.[138]

Tot în această carte am insistat şi am arătat faptul că de mai multe ori esteticul este o noţiune raţională şi nu este cum cred unii o noţiune care nu are nimic de a face cu ceea ce este iraţional şi cu ceea ce nu are nici un principiu raţional. Acest lucru a fost negat de mai multe ori şi în cele din urmă am voit să îl afirmăm. Am arătat că de mai multe ori noţiunea de raţional lipseşte din artele contemporane şi pentru acest motiv sunt mai multe opere de artă cât se poate de mult lipsite de sens şi de formă. Aceste lucruri sunt de cele mai multe ori ignorate şi desconsiderare. Viaţa duhovnicească este foarte mult o viaţă care nu este estetică în plan artistic dar este estetică în plan raţional. De cele mai multe ori nevoitorul sau ascetul ortodox este un om al raţionalului care trăieşte într-o lume ce de mai multe ori a renunţat la ceea ce este raţional.[139] Este adevărat că în cele din urmă Dumnezeu nu ne v-a judeca pentru faptul dacă am fost savanţi sau nu dar ne v-a judeca pentru ceea ce se poate spune dacă am fost buni sau nu.

Se spune că la un serviciu de telefonie şi internet l-a un moment dat a sunat telefonul.

- Alo cu ce vă putem ajuta?
- Mă numesc domnul Veniamin şi tocmai mi-am instalat internetul şi am uitat instrucţiunile de folosire al internetului.
- Aveţi computerul pornit?
- Da domnule.
- Se poate vedea programul internet explorer?
- Da domnule. Tot ce trebuie să faceţi este să daţi dublu clic pe el.
- Doar atât?
- Da.

După câteva momente reclamantul a revenit şi a spus:

- Internet explorer s-a deschis dar nu se vede nimic pe pagină.
- Ei trebuie să tipăriţi o adresă.
- O adresă?
- Exact.
- Un moment.

---

[138] Benjamin Nosse, *UN ange de ciel sur la terre* (Avignon, 1864).

[139] Ilie Cleopa, *Ne vorbeşte părintele Cleopa* (Editura episcopiei Romanului şi Huşilor, 1993-2012) 18 volume.

După încă 2 minute, reclamantul a revenit.

- Domnule am tipărit adresa şi îmi spune „cannot display page," adică pagina nu poate fii arătată.
- Bine dar ce adresă ai tipărit?
- Domnule eu stau pe Strada Eminescu la numărul 30.

După cum se poate vedea de mai multe ori raţiunea şi mintea ne joacă farse. Fie că este un moment de neatenţie, fie că este un moment de confuzie, fie că este un moment de oboseală raţiunea sau mintea noastră de mai multe ori greşeşte şi nu oferă rezultatele pe care le voim. Acest lucru nu trebuie însă să ne descurajeze. Trebuie să ne amintim că de mai multe ori raţiunea sau mintea noastră nu este un computer sau calculator. Societatea noastră de mai multe ori ne cere perfecţiunea în probleme de raţiune şi de minte. Fie că este vorba de locul de muncă, la televizor, la bursa de valori sau la şcoală sunt de succes cei care au cea mai bine pus la punct sau cea mai dezvoltată raţiune. Acest lucru este ceea ce se poate vedea după mai mulţi ani de istorie a raţiunii. Este adevărat că mintea şi raţiunea omului sunt lucruri importante dar nu trebuie să uităm că de cele mai multe ori mintea sau raţiunea omului nu este un computer sau mai bine spus un calculator. Mintea noastră face erori şi greşeli atunci când vine vorba de raţiune şi de minte. Acest lucru nu este o tragedie deşi la locul de muncă omul este de mai multe ori încurajat să fie un fel de computer sau robot care numai execută şi duce la îndeplinire comenzi. Raţiunea omului sau mai bine spus mintea omului nu este asemenea unui computer care execută în mod orb sau mecanic ceea ce se poate spune ceea ce i se cere. Raţiunea omului este un lucru însufleţit sau mai bine spus are conştiinţă de sine. Un computer are o capacitate raţională mai mare decât mintea omului dar el nu are ceea ce se poate spune conştiinţă de sine. Sunt mai mulţi specialişti în computere care au încercat să realizeze ceea ce s-a spus inteligenţa artificială şi s-au făcut mai multe scenarii referitor la acest lucru dar în cele din urmă ceea ce trebuie să ştim este că raţiunea omului este conştientă de sine prin faptul că vine de la Dumnezeu. Prin creaţie Dumnezeu a făcut ca omul să fie conştient de sine şi să ajungă la ceea ce se poate spune raţionalitatea finală a existenţei sale.[140] Raţiunea este un lucru care cum am spus de mai multe ori are funcţia ne a duce la Dumnezeu. Nu trebuie să uităm că de mai multe ori omul ajunge la ceea ce se poate spune raţiune sau la ceea ce este raţional prin deducţie sau mai bine spus prin logică. Se poate spune că este logic să ajungem să credem în Dumnezeu. De mai multe ori omul ajunge la ceea ce se poate spune comuniunea cu Dumnezeu prin raţionalitate sau mai bine spus prin ceea ce se cheamă rugăciunea raţională. Dumnezeu este atotputernic şi poate face tot ceea ce este mai bine pentru om cu condiţia ca omul să ceară acest lucru. Rugăciunea se poate spune că este o formă raţională de a ajunge la concluzia că este posibilă comuniunea cu Dumnezeu. A raţiona nu este un act eroic dar se poate spune că există eroi ai raţiunii.[141] Cine sunt aceşti eroi ai raţiunii?

Eroi raţiunii sunt savanţii, academicienii, scriitorii, filosofii, geniile şi eruditţii. Deşi mai multă lume are o părere rea despre genii şi existenţa geniilor în mare trebuie să ştim că geniile sunt persoane care sunt înzestrate de Dumnezeu cu capacităţi intelectuale şi raţionale extrem de mari. Acestea se manifestă fie în ştiinţe sau fie în arte. De cele mai multe ori raţiunea este cât se poate de mult un lucru sau o stare care are de a face cu creativitatea omului. Dar la fel de bine am arătat că raţiunea mai poate avea de a face şi

[140] Vasilios Karayanis, *Maxim le Confesseur, essence et energies de Dieu* (Paris, 1993).
[141] S. Czarnowski, *Le culte de heros et ses conditions sociales* (Paris, 1919).

cu ceea ce se poate spune precizia şi exactitatea omului. Trăim într-o lume care de mai multe ori este lipsită de precizie. Trenuri şi avioane care întârzie, promisiune ardente care sunt făcute şi mai apoi uitate, prietenii entuziaste care sunt uitate la puţină vreme, iubiri aprinse care se sfârşesc brusc cu toate ne fac imaginea unei lumi care de mai multe ori este cât se poate de superficială. Un semn al superficialităţii este acela că de mai multe ori în lucruri sau în persoane nu există sau mai bine spus nu se manifestă raţiunea sau raţionalitatea. Este bine să avem în vedere ceea ce ţine de raţiune şi de raţionalitate. Raţiunea şi raţionalitatea sunt cele care de mai multe ori dau profunzime şi sens vieţii noastre şi a ceea ce se poate spune existenţei noastre zilnice.

Timpurile în care trăim sunt tipuri care pun foarte mult accent pe ceea ce se poate spune raţiunea computerizată. Companii de software, microprocesoare, computere şi reţele computerizare toate creează imaginea că raţiunea este un lucru sau o realitate cât se poate de mult computerizată. Acest lucru este numai parţial adevărat. Se poate spune că o raţiune care este înduhovnicită sau mai bine spus spiritualizată este superioară unei raţiuni cibernetice sau computerizate. Sunt mai mulţi savanţi ai computerelor care ne spun că odată ce computerele vor ajunge la un stadiu ultim şi final de avansare nu v-a mai fii nevoie de nici un fel de spiritualitate şi de nici un fel de înduhovnicire fiindcă omul se foloseşte de pnevmatologie numai ca şi un fel de surogat la ceea ce nu poate găsii pentru raţiune în lumea materială. Acest lucru este fals. După cum am mai spus conştiinţa de sine pe care o avem vine foarte mult din spiritul sau din duhul lui Dumnezeu. Raţiunea este un lucru care de mai multe ori a apucat pe căi străine prin ceea ce înseamnă război: arme nucleare, arme de război, arme cu neutroni, arme de distrugere în masă şi multe altele sunt lucruri care ne fac să ne întrebăm în ce direcţie merge raţiunea omului. Pentru mai mulţi dintre semenii noştri a fii raţional implică cu sine capacitatea de a omorî adversarii cât mai repede şi mai eficent. Raţiunea umană după cum am spus poate fii pusă în slujba răului. Raţiunea umană este cea care a creat lagărele de concentrare, terorismul, genocidul, crima organizată, sclavagia şi alte rele mari ale lumii. La început de secol al XXI-lea se cuvine să ne mai întrebăm încă odată în ce direcţie sau mai bine spus cui vrei să punem raţiunea noastră să slujească: răului sau binelui?

Se poate spune că atunci când raţiunea umană se pune pe sine în slujba răului ea nu mai este o raţiune în sensul deplin al cuvântului. De ce este aşa? Fiindcă un om care este bolnav putem spune nu este la drept vorbind ceea ce se poate spune un om sănătos sau un om integru. Raţiunea este un lucru cât se poate de mult adevărat şi real numai când este pusă în slujba binelui. Binele după cum am mai spus este şi el complex şi cu foarte mult variaţii. Că să facem binele trebuie să cunoaştem binele şi în acest sens raţiunea este cea care ne ajută să înţelegem acest lucru. Raţiunea este cât se poate de mult ceea ce menţine sau ceea ce susţine capacitatea omului de a avansa sau mai bine spus de a realiza şi duce la îndeplinire binele. Binele este o entitate care nu se schimbă. Binele însă poate să se intensifice sau se poate ca el să descrescă. Ţine foarte mult în acest sens de modul în care ne folosim raţiunea în ce direcţie sau mai bine spus în ce sens voim să folosim raţiunea noastră. Cartea noastră despre raţiune în religia creştin ortodoxă este foarte mult carte generică şi ea nu şi-a propus să trateze exhaustiv tot ceea ce ţine de raţiune şi de raţionalitate. Devenim raţionali pe măsură ce suntem în comuniune cu Dumnezeu. Comuniunea cu Dumnezeu este un lucru care în cele din urmă ne duce la ceea ce se poate spune adevărata folosire a raţiunii. Este cu adevărat raţional cel care crede în Dumnezeu şi cel care se poate spune este un om religios. A fii un om religios este o stare activă sau

mai bine spus o stare creativă. Acest lucru se manifestă prin mai multe acte: rugăciune, post, fapte bune, iubire de semeni, spovedanie, împărtăşanie sau pelerinaje. Cei care susţin că actele credinţei în Dumnezeu sunt iraţionale evident se înşeală.